תלמוד בבלי · אחרונים

תפארת מנחם על שס

רבי מנחם מענדיל שפרניק

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

תפארת מנחם על שס

רבי מנחם מענדיל שפרניק

מקור הטקסט: דיקטה · רישיון: CC BY-SA 4.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/תפארת-מנחם-על-שס/
הקובץ נוצר ב־21 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

ברכות 5
דף ב. 5
דף ב: 6
דף ג: 8
דף ד: 9
דף ה. 9
דף ה: 9
דף ו. 10
דף ו: 10
דף ז: 12
דף ח. 13
דף ט: 13
דף י. 14
דף יא. 15
דף יב. 15
דף יג. 16
דף יג: 18
דף יד. 18
דף טו. 20
דף טו: 20
דף טז. 21
דף יז. 22
דף יח. 36
דף יט: 36
דף כ. 38
דף כ: 40
דף כא. 43
דף כב. 43
דף כג. 44
דף כד. 44
דף כה. 45
דף כה: 46
דף כו. 52
דף כח. 52
דף כח: 56
דף כט. 57
דף כט: 58
דף ל. 59
דף ל: 60
דף לא. 62
דף לא: 63
דף לב. 64
דף לב: 66
דף לג: 66
דף לד. 67
דף לד: 68
דף לה: 71
דף לו. 71
דף לז. 73
דף לז: 75
דף לח: 76
דף לט: 77
דף מ. 77
דף מ: 78
דף מב. 79
דף מב: 80
דף מג. 80
דף מג: 80
דף מד. 81
דף מה. 82
דף מה: 85
דף מז. 86

דף מז: 89
דף מט: 91
דף נ. 91
דף נ: 92
דף נב. 94
דף נב: 96
דף נג. 97
דף נה. 98
דף נו: 99
דף נז: 99
דף נח. 99
דף נט: 100
דף ס. 100
דף סא: 101
דף סב: 102
דף סג. 102
חולין 104
דף יא. 104
דף סג: 113

ברכות

דף ב.

בעזרת אלקי המערכות שחלק מחכמת תורתו ליראיו רז"ל אורגי המסכות ששים המה מלכות ואחריהם בכל דור ודור לחכמים ותלמידיהם שוני הלכות הוא יחנני ויעזרני על דבר כבוד שמו ית' לכתוב חידושים ממס' ברכות: במתני' בפירש"י א"כ למה קורין בבה"כ כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה והכי תניא בברכות ירושלמי ע"כ וכתב מוהרא"ש בביאורי סמ"ג יש מקשים למה מביא מסוף הירושלמי ולא מביא מריש דבריו שכתב להדיא שאם קרא ק"ש קודם הלילה לא יצא ע"כ ונראה לתרץ דהנה ביומא דף ל"ז איתא הקורא את שמע עם אנשי משמר לא יצא מפני שאנשי משמר מקדימין ופירש הרמב"ן במלחמות בפירקין דלא יצא למצוה מן המובחר דהא קריאתם היה לאחר שחיטת התמיד שהוא לאחר עמוד השחר דיצא בדיעבד כיון דאיכא אינשי דקיימי בהאי שעתא כמו שפסק הרי"ף והרא"ש במכילתין והנה גם לאחר שקיעת החמה איכא אינשי דגנו כדאיתא במפרשים א"כ היה ה"א דהא דאיתא בירושלמי דלא יצא ג"כ כוונתו למצוה מן המובחר ע"כ הביא רש"י סוף דבריו דאין קורין רק כדי לעמוד מתוך ד"ת וכיון דאין כוונתם לצאת לא יצא כלל דמצות צריכות כוונה:

והנה ראיתי בפני יהושע שהקשה בפירש"י שק"ש שעל המטה עיקר א"כ איך מותר לאכול קודם ק"ש ועפי"ז כתב דגם דעת רש"י דבדיעבד יצא בק"ש שבביהכ"נ ועיין בתלמידי ר"י אמנם אפשר לישב דק"ש שעל מטתו כיון שהוא להגן מן המזיקין מזדהרי ביה טפי ולא חיישינן דלמא משתלי לכן מותר לאכול קודם אע"ג דעדיין לא יצא כלל בק"ש שבבית הכנסת וכמו שכתבתי לעיל לדעת רש"י:

בתוס' ד"ה מאימתי וכו' ועל כן אומר ר"י דודאי ק"ש של בהכ"נ עיקר וכו' ס"ל כהני תנאי משעה שקידש היום ומשעה שבני אדם נכנסין וכו' והיא היתה מבעוד יום וכו' ראיתי בספר חידושי ר' זאב הלוי ז"ל שהאריך לתמוה דהא אותן זמנים הם בין השמשות ממש סמוך לחשיכה והיאך מתורץ הא דאין מתפללין ערבית מיד אחר פלג המנחה וקורין ק"ש כמבואר בלשון התוספת לעיל בסמוך עכת"ד. עוד תמהו המפרשים דלישנא ע"כ אומר ר"י משמע שבא לתרץ הא דעבדינן תרי קולי דסתרי אהדדי ולא מיתרצא כלל ונראה לישב דהנה הרא"ש תירץ הא דעבדינן תרי קולא דסתרי וכו' הוא משום דבתפלה הקילו וכ' הפני יהושיע דהתוס' לא ניחא להו בזה משום דזה לא שייך רק בתפלה דרבנן אבל לא בק"ש דאורייתא ע"ש אמנם זה לא שייך רק לפי דברי ר"ת שכתב בתפלת ערבית קי"ל כר' יהודא ובמנחה קי"ל כרבנן משום דאמרינן לקמן דעביד כמר וכו' אבל אי נימא דאנן קי"ל

עיקר כר' יהודא דזמן תפלת הערב הוא תיכף אחר פלג המנחה וגם זמן ק"ש דלא דריש ובשכבך [כמ"ש התוס' לקמן ע"ב ד"ה א"ל ר' יהודא] ולא קשיא רק הא דמתפללין מנחה אחר פלג המנחה בזה שפיר י"ל בתפלה הקילו אבל איך אפשר לומר דקי"ל עיקר כר' יהודא בזמן ק"ש נגד סתמא דמתניתין דזמן ק"ש הוא מצאת הכוכבים ע"כ אומר ר"י דס"ל כהני תנאי דגמרא משעה שקידש היום ומשעה שבני אדם נכנסין וכו' ואעפ"י דשיעורא דידהו ביה"ש מ"מ כיון דפליגי אמתניתין שפיר סמכינן למיפסק כר' יהודא בזמן דידיה מפלג המנחה וכיון דקי"ל עיקר כר' יהודא תו לא קשיא הא דעבדינן תרי קולא וכו משום דבתפלה הקילו כנ"ל ומתורץ קושיות המפרשים הנ"ל וגם קושיות חידושי הרז"ה הנ"ל מתורץ דלא סמכינן אהני תנאי רק לאפוקי ממתני' ולמיפסק כר' יהודא והכי דייק לשון הרא"ש שלקוח מדברי הר"י וז"ל שאנו סוברים כהני תנאי שמקדימים זמן קריאת שמע לצאת הכוכבים עכ"ל משמע שאנו סוברים רק בהא כוותייהו שמקדימים זמן ק"ש לצ"ה ולאפוקי ממתניתין אבל לא כשיעורא דידהו כן נראה לי נכון:

עוד ראיתי בספר הנ"ל שהקשה אהא דכתבו התוס' כאן דשיעורא משעה שבני אדם נכנסים להסב בע"ש הוא מבעוד יום הא בגמרא לקמן רצה מתחלה לומר דעני וכהן חד שיעורא הוא ועני ובני אדם לאו חד שיעורא וכיון דמסקינן שם דעני וכהן לאו חד שיעורא על כרחך עני ובני אדם חד שיעורא ושיעורא דעני הוא אחר צ"ה דמאוחר לשיעורא דכהן כמבואר לקמן בגמרא עכ"ד ולא קשה מידי דאינו מוכרח כלל לומר כן דשפיר י"ל דשיעורא דכהן לחוד ושיעורא דעני לחוד ושיעורא דבני אדם לחוד דהיינו מבעוד יום כמבואר למעיין היטב בסוגיות הש"ס לקמן ולפי מה שפירש"י לקמן בדברי ר' אחא משעה שרוב בני אדם נכנסים היינו בערבי שבתות אדרבה נהפוך הוא דאף לפי המסקנא על כרחך עני ובני אדם לאו חד שיעורא הוא דאל"כ תיקשי ר' חנינא היינו ר' אחא ועיין בתוס' לקמן דף ג' ע"א ד"ה קשיא וכו' ודוק: בתוס' ד"ה מברך ב' וכו' דההוא ברכה תקנו רבנן כדי להמתין וכו' היינו שבתוך כך יתפלל גם חבירו כמ"ש לקמן דף ד' ע"ב ד"ה אר"י אבל בשחרית כיון דמתפללין פסוקי דזמרה לא הוצרכו לתקן:

בא"ד ודוקא בביהכ"נ שלהם שהיה וכו' והון מסוכנים וכו' ר"ל לכך היו צריכים להמתין גם בשחרית אבל בביהכ"נ שלנו א"צ להמתין רק בלילה והוא דעת ר"ת מובא בתוס' לקמן דף ו' ע"א ד"ה המתפלל עי"ש:

דף ב:

בפירש"י ד"ה דלמא ביאת אורו שיאור השמש וכו' ויטהר האיש בהבאת קרבנותיו ע"כ וכתב הבעל המאור וז"ל א"כ במערבא דבעי לה מיבעיא ופשטו מברייתא ממתניתין הוי

להו למיפשט דקתני בעירובין משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן ואי מוקמת למתניתין בהנך דלאו מחוסרי כפרה אם כן ברייתא נמי אפשר למוקמי הכי ע"כ [ועיין במהרש"א ופני יהושיע מ"ש בדברי התוס'] ואפשר לתרץ דהנה המהרש"א הקשה לקמן אמתניתין משעה שהכהנים נכנסים לאכול וכו' כהנים אימתי קראו ק"ש ומשעה שהגיע זמן ק"ש אסור לאכול ורצה לתרץ שנכנסים לאכול היינו שמטוהרים לאכול אמנם לישנא דמתניתין לא משמע הכי ונראה לתרץ בפשיטות מהא דאיתא ביומא דף ל"ז הקורא עם אנשי משמר ואנשי מעמד לא יצאו מפני שאנשי משמר מקדימין וכבר הבאתי לעיל דברי הרמב"ן במלחמות דלא יצא פירושו למצוה המובחר אבל בדיעבד יצא כיון שקריאתם היה לאחר שחיטת התמיד שהוא לאחר עמוד השחר [כדאיתא במס' תמיד פ"ו] ואיכא אינשי דקיימי בהאי שעתא ומ"מ לכהנים שבמשמר התירו לקרות אפילו לכתחילה מפני שטרודין בעבודה א"כ לפי"ז ה"נ י"ל דלעידן רמשא לאחר שקיעת החמה איכא אינשי דגנו והא דלא משגחינן בהו בדיעבד י"ל דהוי מיעוטא דמיעוטא כמ"ש הרמב"ן לתרץ הא דלא משגחינן בבני מלכים לענין ק"ש של לילה ובפני יהושיע כתב באמת לדעת רש"י דמהני לענין דיעבד ולכן בכהנים התירו להם לכתחלה לקרות לאחר שקיעת החמה משום דטרידי בעבודה להעלות אברים ופדרים בלילה. ולכן תיכף בשעת צאת הכוכבים נכנסים לאכול לפי"ז צ"ל דמתניתין מיירי בהנך דלאו מחוסרי כפרה דמחוסרי כפרה דפסילי לעבודה לא שייך טעם הנ"ל וקשה לישנא דנכנסין לאכול כנ"ל ואע"ג דאמרינן בגמרא מדלא קאמר משעת צאת הכוכבים מילתא אגב אורחא קמ"ל דכפרה לא מעכבא בהו מ"מ י"ל דבמערבא מ"מ לא אלים להו האי דיוקא למיפשט מיניה כיון דלישנא דנכנסין לאכול דייק איפכא דלאו במחוסרי כפרה מיירי אבל בברייתא תני משעה שהכהנים זכאין לאכול אבל לא נכנסין לאכול משום שעדיין לא קראו ק"ש וע"כ צ"ל דבמחוסרי כפרה מיירי דפסילי לעבודה ולא התירו להם לקרות קודם צצה פשטו בני מערבא שפיר דכפרה לא מעכבא כיון דזכאין עכ"פ לאכול לולא דהגיע זמן ק"ש ואתי שפיר: בתוס' ד"ה משעה שהעני וכו' תימא עני גופא מתי יתפלל כיון דזמן סעודתו היינו זמן ק"ש וכיון שהגיע זמן ק"ש אסור להתחיל ולאכול עד שיתפלל כדתנן לקמן וכו' נרא' דהקשו מכח כ"ש כיון דברייתא דלקמן מיירי אליבא דחכמים דכר"ג ס"ל דזמנה כל הלילה ואפ"ה אסור להתחיל בסעודה דילמא יחטפנו שינה מכ"ש כאן דזמן סעודתו הוא זמן ק"ש ותו לא כדקתני עד שעה שעומד לפטור מתוך סעודתו א"כ אימתי יקרא אבל משום שמא יחטפנו שינה אפשר דלא הוי גזרינן הכא כיון דהוי כמו דיעבד הואיל שאין לו נר לסעודתו כמו שפירש"י ועיין במהרש"א שהקשה אמאי לא הקשו כן

אמתניתין דכהנים שנכנסין לאכול משעת צ"ה והא אסור קודם ק"ש ועיין בדבור הקודם מ"ש לתרץ ועוד אפשר לתרץ דמתניתין נמשך הזמן ק"ש כמה שעות לכל חד כדאית ליה ויוכל לקרות אחר אכילה ומשום שמא יחטפנו שינה לא גזרו משום דכהנים זריזין הן כהאי דאמרינן פ"ק דשבת דף י"ט גבי משלשלין הפסח וכו' דבני חבורה זריזים הם ולא חיישינן:

בתוס' ד"ה אעפ"י שאין ראיה וכו' דהא לא מיירי התם לענין ק"ש ע"כ אפשר לומר דרך רמז דזכר לדבר הוי גם לענין קריאת שמע עפ"י מה ששמעתי בשם רבינו הגדול מוהר"צ זידשוב ז"ל דהא דאיתא במנחות דף צ"ט כל הקורא ק"ש שחרית וערבית קיים והגית בו יומם ולילה היינו כשקורא ק"ש שחרית ומקבל עליו עול מלכות שמים שלימה ואינו מסיח דעת מזה כל היום בלכתו ובשבתו ובקומו ובכל דרכיו ובכל מעשיו אשר יעשה כל היום וכן בערבית בזה דוקא אמרו קיים והגית. והנה בר"ח בשער הקדושה פ"ג כתב דחסידים הראשונים כשהיו עסוקין במלאכתן לא היו עוסקים רק באבריה הנגלים ותוכן לבם ופנימיו' מחשבתם היה דבוק בד' ובתורתו עי"ש נמצא איש אשר אלה לו הוא מוחלק מעצמו אל עצמו דהיינו תוכו ופנימיות לבו דבוק ברוחני ובחיצוניתו פועל פעולת גשמיים וידוע מ"ש בזוה"ק ומובא ג"כ בש"ע או"ח סי' ס"א דרמ"ח תיבין דק"ש איהו רומחא נגד וכו' וזה רמז ואנחנו עושים במלאכה וחצים היינו פנימיות לבם היו מחזיקים ברמחים הוא ק"ש כנ"ל ועול מלכות שמים תעלות השחר עד צאת הככבים והבן:

דף ג:

בתוס' ד"ה אין הבור מתמלא וכו' פירש"י אם יחפור וכו' הנה בפירש"י שלפנינו במ"ש העוקר חולי' מבור כרוי' וכו' משמע להדיא שמפרש כפירוש ר"י שהביאו התוס' לקמן אמנם לקמן דף נ"ט ע"א גבי נטל תרי ככביא מעיש וכו' וליהדר ליה אין הבור מבואר בש"ס כמו הפירוש שהביאו כאן התוס' בשם רש"י:

ומ"ש ותימה דאין הנידון דומה וכו' יש לתרץ דהא דאמר התפרנסו זה מזה לא כיון בתורת צדקה רק שהעשירים יטילו מלאי לכיסם של העניים ויתפרנסו מן הריוח [ועיין בריב"ף בעין יעקב]. וע"ז השיבו אין הקומץ משביע ר"ל מעט הריוח ויאכלו מן הקרן ועי"ז אין הבור מתמלא מחוליתו ר"ל כשיבואו להחזיר הקרן להעשירים יחסר מכמות שהיה ולא יהיה במלואו כמו החופר בור ומחזיר בו עפרו איננו מלא והיינו משום שהעפר נחסר ונדבק במקום הנחתו:

בא"ד ור"י פירש וכו' כ"כ מה שנוטל מן העשירים יתחסר מן העשירים ע"כ ואע"ג דלעולם אין אדם מיעני מן הצדקה כמ"ש הרמב"ם פ"י מהל' מתנות עניים וכתיב יש מפזר ונוסף

עוד י"ל דלא מיירי כאן מצדקה כמ"ש לעיל אי נמי במבזבז יותר מחומש איירי ואפשר לומר דזה אשר השיבו לו אין הקומץ משביע וכו' ולא יספיק אא"כ יבזבזו העשירים יותר מחומש ממונם ואם כן אין הבור מתמלא:

דף ד:

בגמרא לעולם כרבן גמליאל ס"ל וכו' האי לישנא משמע דאיכא נמי למימר לאידך גיסא דכר"א ס"ל לכך קאמר לעולם כר"ג ונראה דהיינו לפי שאפשר למימר דס"ל כר"א דבשכבך כל זמן שבני אדם עוסקין לילך ולשכוב אמנם ודאי איכא אינשי שאינם הולכים לישכב עד חצות אלא דמיעוטא דמיעוטא אינהו ור"א סבר דלא משגחינן בהו עיין במג"א סי' נ"ח אות ו' בשם חידושי הרשב"א] וחכמים ס"ל דמשגחינן בהו אך לא ניחא למתרץ לאוקמי פלוגתייהו בהא לכן קאמר לעולם כר"ג ס"ל. ועיין מה שנדפס בעין יעקב בשם הגאון מוה' אברהם ברודא ז"ל ועיין מ"ש לקמן דף ט' ע"א:

דף ה.

אמר רבא אם רואה אדם שיסורים וכו' נראה לפרש עפ"י מה שאמרו רז"ל אין בעל הרחמים פוגע בנפשות תחלה והיינו כדי שיראה האדם שהיסורים באים על מקנהו וקנינו וישוב על חטאיו ולא יבואו על גופו אבל כ"ז בעבירות שיחשוב אותה האדם לחטא אבל עבירות שאדם דש בעקביו ועבר ושנה אותם ומצד הרגילות אינו מחשבם לחטא כלל כמ"ש הרמב"ם בהל' תשובה והרי הוא בחזקת שלא ישוב עליהם ע"כ שולחין תיכף על גופו לעונש ולמזבח כפרה וזה פי' אם רואה אדם שיסורים באים עליו עליו דייקא שבאים תיכף על גופו יפשפש במעשיו כי בעבירות כאלו צריך פשפוש וחיפוש מנרות כיון שאינו מרגיש אותם לחטא כלל שנאמר נחפשה דרכינו וכו' היינו הרגלינו דברים שדרכן של בני אדם והרגלן בהם פשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה כדאמר לעיל כל מי שאפשר ללמוד ולעסוק וכו' הקב"ה מביא עליו יסורין מכוערין היינו יסורין שבגופו לא מצא יתלה ביסורין של אהבה כדאמרי' לקמן כל שהקב"ה חפץ בו מדכאו וכו' ואת אשר יאהב:

דף ה:

גמרא היינו דקאמרי בתר גנבא וכו' הנה במרדכי פרק המניח הביא קושיא בשם רבינו קלונימוס ז"ל דאמאי קאמרי ליה הכי הא קי"ל דעביד אינש דינא לנפשי' ומן הדין לקח ותירץ דהא דעביד איניש דינא לנפשי' הוי נו דוקא אותו דבר שלקח ממנו מותר לתופסו בכל מקום שיוכל להשיגו אבל הכא לקח ממנו זמורות אחרות שלא גנב לו האריס ע"כ ו ולכאורה אין תירוץ זה מובן כלל לפי מה דמשמע מתוך הש"ס ופירש"י כאן דהאריס

גנב יותר מחלקו נמצא דלא היה לו עוד זמורות כלל אצל רב הונא ואטו אם אחד תובע לחבירו ממון שאין לו עליו ואידך לא יהיב לי' קרינן ליה גנבא או אפילו עביד דינא לנפשיה א"כ ודאי מהדין לקח רב הונא וצ"ע ואפשר דמשום אין ברירה נגעו בה דלסברא דאין ברירה היה חלק רב הונא מעורב אצל האריס וחלק האריס מעורב אצל רב הונא והוי שפיר כלקח זמורות אחרות:

דף ו.

בתוס' ד"ה אחורי בה"כ וכו' ע"כ נראה אחורי בהכ"נ מי שהוא אחורי העם במזרח והעם משתחוים למערב ע"ר נראה דגם התוס' מפרשים בעומד מבחוץ ומ"ש אחורי העם היינו משום דלפירש"י אתי שפיר לישנא דאחורי בהכ"נ דאותו צד שהפתח בו מיקרי פנים והצד שכנגדו מקרו אחורי כדמשמע מהתוספתא שמביא רש"י כאן אבל לפי' התוס' דמיירי בעומד בצד שהפתח בי לכך מפרשי דלהכי נקרא אחורי בהכ"נ לפי שהוא אחורי העם ומ"מ בעומד מבחוץ מיירי כנ"ל. שוב מצאתי בחידושי השל"ה שנדפסו בסוף ספר עמק ברכה שפירש כן דברי המרדכי שהוא מדברי התוס':

דף ו:

בגמרא כל הקובע מקום לתפלתו וכו' עד ויעמוד פנחס ויפלל רבים ראו כן תמהו וכי דבר זה לבד כדאי לשבח גדול כזה ועיין בתר"י ע"כ נראה לרמוז כאן בדברי רז"ל דידוע דאיש הישראלי צריך להגביר כח השכלי על כח החומרי ולהיות הולך תמיד ומתגבר עד אשר ברצות ה' אויביו ישלים אתו ויעלה ממדריגה למדריגה עד אשר יתהפך החומר לצורה שכלית וע"כ אמרו רז"ל ת"ח כ"ז שמזקינין דעתם מתיישבת עליהם וכתיב נמי ואורח צדיקים כאור נוגה הולך ואור עד נכון היום וידוע דעיקר התגברות השכל בנפש וההשגה האלקית הוא בשעת התפלה כמ"ש הטוש"ע או"ח סי' צ"ח וכמ"ש בירושלמי הביאו רש"י לעיל דף ד' דהאדם מקרב עצמו אליו יתברך בתשבחות וקילוסין והוא מתקרב אליו. אמנם לאחר התפלה כאשר יצא אדם לפעלו עדי ערב בפעולות רבות וחשבונות רבים ושונים כאכילה ושתיה ומו"מ והליכות שווקים ורחובות קרי' ודאי בטולים הרבה כנגדו אשר יסירו לבבו ח"ו לאבד הון מה שקנה שלימות בנפשו בשעת התפלה על כן אמרו רז"ל לואי שיתפלל אדם כל היום. וראיתי בס' אול"ח בשם הגאון החסיד מו"ה שמואל שמעלקי הלוי ז"ל מק' נ"ש פי' הפסוק מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו ר"ל מי יעלה למדריגה בעבודת ה' והשגת אלקנת שנק' הר ה' אמנם לא העליה עיקר אך מי יקום במקום קדשו שלא יהיה נסוג אחור ח"ו ממדריגתו שהשיג ודפח"ח וש"י ולכן האדם השלם הרוצה להקהל ולעמוד על נפשו צריך להתחזק מאד מאד לקיים בכל

דרכיך דעהו ולכוין כל עשיותיו לשם שמים ובזה ישאר עכ"פ באותו המדריגה שהיה בשעת התפלה וע"כ אמרו חסידים הראשונים היו שוהים וכו' ושעה אחת אחר התפלה וכתב האריז"ל להשהות המוחין והיינו לפי דברינו שתתחזק בדעתו ובלבבו אותה בינה יתירה הנודעת לו בשעת התפלה ולא יסור ממנה כל היום ואז כשיחזור להתפלל לעת מנחת ערב באותו תגבורת השכל על החומר שקנה לעצמו שחרית ירחמנו עושהו ויוצרו יחננו חכמה בינה ודעת בתוספות מרובה משא"כ אם ילך ח"ו שובב כל היום אף אם לא פעל עולה אך יען אשר לא זכר עשות חסד עם נפשו עי"ז חוזרים ומתגברים עליו כחות הגוף החומרים וכשיבא להתפלל הוא כדיו כתובה על נייר מחוק שצריך למחוק חשבונות רבים ורבות מחשבות מלבו שעברו עליו כל היום [ע' בתוי"ט אבות פ"ד מ"כ] ומי יודע אם לעת כזאת יגיע אפילו למדרת' שהיה בשעת תפלת שחרית (אם לא אשר מן השמים יסייעהו ויעזרהו ע"ד אמרם ז"ל טובה מרדות אחת בלבו של אדם וכו' ויש קונה עולמו וכו' אך דברינו הוא על הרוב] וכן השכל מחייב למה הדבר דומה לשני גבורים המנצחים במלחמה אם יתגבר האחד אז צריך שלא להניח מלהתגבר עד אשר יפיל את המנוצח מבלי תקומה אבל אם יקום המתגבר ויתהלך ויניחו לפוש בודאי בקל יוכל להיות שיתגבר אח"כ השני. הנה כי כן הרוצה להיות לו מהלכים בין העומדים צריך זהירות יתירה בכל היום שלא יזור לאחור ח"ו וכן בלילה צריך שמירה יתירה שמורים לה' שלא יחטפנו השינה בהרהורי הלילה ח"ו וכמו שפירש"י לקמן דף ס"ז ע"ב על תפלת ר"א ונשכים ונמצא ייחול לבבינו ליראה את שמך ופירש"י שלא יתגבר היצה"ר עלינו בהרהורי הלילה וכו' אלא כשנשכים בכל בוקר נמצא לבבינו מייחל אליך ע"כ וביאור כוונתו ע"פ מ"ש דודאי התנא ר"א התפלל ערבית וקרא ק"ש על מטתו או חד פסוקא דרחמי עכ"פ כגון בידך אפקיד רוחי וכו' בשפיכת נפשו במס"נ לה' וע"ז התפלל כשישכים ימצא לבבו מוכן ביחול ליראת ה' ולא יצטרך הכנה מוקדמת והיינו כשלא יסירו הרהורי הלילה את לבבו ח"ו וישאר במדריגתו שהיה קודם השכיבה כנ"ל נמצא העולה מכל הנ"ל אשר החכם שעיניו בראשו לעיין ולהזהר בכל דרכיו שלא יפיל ממה שכבר השיג והבין ולא יאבד מה שנתנו לו הוא יוכל להיות בבחי' הולך ואור כנ"ל והנה זה היה מדריגתו של אבינו הזקן אאע"ה דכתיב גבי' וילך למסעיו הלוך ונסוע הנגבה הנג"בה הוא דרגא דיליה מדת החסד כמ"ש בזוה"ק פ' לך ואחרי כל הדברים אפשר שזה רמזו רז"ל כאן כל הקובע מקום לתפלתו אלקי אברהם בעזרו וכו' וכשמת אומרים עליו מתלמידיו של אאע"ה כל הקובע מקום לתפלתו דהיינו אותה השגה ותגבורת השכל שהשיג והבין בתפלתו קובע לו מקום שיעמוד בזה עכ"פ עד זמן תפלה שניה ולא יזור

לאחור ח"ו אלקי אברהם בעזרו כי ודאי אין לך בא לטהר יותר מזה ומסייעין לו וכשמת אומרים עליו אי חסיד אי עניו כי ודאי כדאי הוא לשבח הזה ומתלמידיו של אאע"ה דזה היה מדתו של אאע"ה כנ"ל ואברהם מנ"ל שקבע דוכתא שנאמר וישכם אברהם בבוקר אל המקום אשר עמד שם ואין עמידה אלא תפלה היינו שהשכים בבוקר אל אותו מקום והמדריגה אשר עמד שם קודם השכיבה ואין עמידה אלא תפלה והיינו ע"פ מה שביארתי לעיל תפלת ר"א ונשכים ונמצא ייחול לבבינו אליך וכמו שפירש"י שם כנ"ל והיינו אל אותו מקום עצמו השכים והבן:

ועפי"ז מבואר מדרש ב"ר מובא בילקוט תהלים כ"ד מי יעלה בהר ה' זה אברהם וכו' ומי יקום במקום קדשו זה אברהם שנאמר וישכם אברהם בבוקר אל המקום אשר עמד שם ע"כ. והוא משולל קצת הבנה ולדברינו מבואר היטב מי יקום במקום קדשו ר"ל שלא יסוג אחור ח"ו ממדריגתו כמו שהבאתי לעיל בשר הגאון החסיד מוהר"ש ז"ל זה אברהם שנאמר וישכם וכו' אל המקום אשר עמד שם שהשכים ומצא ייחול לבבו במדריגתו אשר עמד שם ודוק ובזה יש לפרש כל המזמור תפלה למשה ואכ"מ להאריך אך בקצרה תשב אנוש עד דכא ר"ל שהעולמות והנפשות נשתלשלו מרוחנית לחומרית [ועיין ברמ"א פ' בראשית] ותאמר שובו בני אדם דהיינו לשוב אליו באורח חיים למעלה למשכיל ולהפך החומר לצורה אך זרמתם שנה יהיו בבוקר כחציר יחלוף בבוקר יציץ וחלף לערב ימולל ויבש רמז בזה מה שהאדם נזור אחור ונכשל ע"י הרהורי הלילה וצריך תמיד בכל בוקר להתחיל מחדש וכן אשר מבוקר לערב יכינו ע"י פעולות היום ועי"ז כלינו שנינו כמו הגה בעוה"ר שהימים והשנים כלים באפס תקוה וא"א לילך ממדריגה למדריגה ונהי לאחור ולא לפנים ח"ו ובקשתנו שבענו בבוקר חסדך היינו תפלת עבודת הבוקר ונרננה ונשמחה בכל ימינו שלא נסוג אחור לבנו ולא נטה כל היום מני אורחותיו אשורינו וה' יזכנו לעבודתו וישים בלבנו אהבתו ויראתו כי"ר:

דף ז:

בגמ' דאלו בן חמי דמדעתי' זבני' לבכורתי' וכו' חזי מה כתיב בי' וישטום וכו' וכתיב הכ' קרא וכו' יש לדקדק ל"ל הכתוב הב' כדרך הש"ס להקשות מה ואומר ועוד כיון שהביאו הו"ל לאקדומי' דהוא מוקדם בתורה ויש לפרש משום דעיקר העמל ואון הוא דשטמי' בחנם על כן הביא מקודם קרא דוישטום אלא דבהאי קרא מפורש על הברכה אשר ברכו אביו ולא הוזכר הבכורה ע"כ מביא ויאמר הכי קרא שמו וכו' את בכורתי לקח ועתה לקח את ברכתי ועי"ז אמר יצחק גם ברוך יהיה דבדין לקח את הברכות כיון שהוא הבכור

כדאיתא בתנחומא מובא בפירש"י בחומש א"כ הא בהא תליא דגם השטימה על הברכה היה בחנם והבן:

דף ח.

בתוס' ד"ה רב ששת מהדר אפי' וכו' והאי דקמהדר אפי' כדי שיכווין גירסתו ע"כ. דאין לומר דע"י דהיה מהדר אפי' היה יכול ללמוד דא"כ הו"ל לאתויי הא דרב ששת התם בסוטה דבכהאי גוונא שרי כ"כ הרא"ש ז"ל. אבל ברבינו יונה תירץ דע"י דאהדר אפי' קודם שהתחילו לקרות בס"ת היה מותר לו ולפי"ז צ"ל דזה נכלל במה שאמרו שם בסוטה כיון שנפתח ס"ת כיון שנפתח דייקא אבל קודם שנפתח יכול להראות עצמו שאינו רוצה לשמוע אלא ללמוד וכן מבואר מדברי הר"ן פ"ד דמגילה במה שהביא שם דברי הרבינו יונה עי"ש:

דף ט:

בתוס' ד"ה לעולם יממא הוא אפילו לגבי ק"ש והא דלא נקיט ב' פעמים קודם הנץ החמה דבעי לאשמעונין דאינו יוצא בשל לילה אחר הנץ. והקשה המהרש"א אמאי לא תירצו לעיל ד"ה לעולם לילה דבעי לאשמעונין דאינו יוצא בשל יום קודם ע"ה ונראה לתרץ דהנה הראשונים הקשו אליבא דרשב"י יהיו יכולים לקרות של לילה עד ג' שעות דאיכא בני מלכים דגנו ותירץ הרמב"ן במלחמות דבני מלכים נעורים הם על מטתם ובחידושי הרשב"א תירץ דבני מלכים מיעוטא דמיעוטא אינהו נמצא דעכ"פ היה ה"א לקרות של לילה לאחר הנץ עד ג' שעות משום בני מלכים ע"כ הוצרך לאשמעונין דאינו יוצא אבל בשל יום קודם ע"ה אין מקום לטעות ומה צורך לאשמעונין:

בפירש"י ד"ה או דילמא כוותך סלל מיהו היכי דאיתניס ולא קרא קודם חצות עדיין זמן חיובא וכו' הנה כוונתו ליישב מ"מ כיון דס"ל כרבנן תיתי מהי תיתי מ"מ לא הו"ל לקרות אחר חצות לכך פירש דבכהאי גוונא לא גזרו רבנן כיון דאיתנסו אמנם הרא"ש ז"ל כ' דבני ר"ג נמשך לבם אחר היין דאל"כ הוי להו לקרות גם אחר ע"ה כרשב"י בשעת הדחק ולפי דבריו דלא היו אנוסים הדרא קושיא לדוכתא דמ"מ לא היה להם לקרות אחר חצות כרבנן דעבדו הרחקה ואפילו בדיעבד גזרו כמ"ש התר"י במתניתן ואפשר לתרץ ע"פ מה שכ' בשלטי גבורים דאם רוצה אדם להקיץ כל הלילה ואינו אוכל ואינו ישן יכול לאחר קריאתו לכתחלה כל הלילה עד ע"ה עי"ש וה"נ י"ל בבני ר"ג שהיו במשתה והיה דעתם לנעור כל הלילה ואע"ג דהיו אוכלים ושותים כיון דהיו בצוותא חדא עם עוד אנשים אפשר דבכהאי גוונא לא עבדו רבנן הרחקה ולא גזרו שמא יחטפנו שינה וכו':

אמנם ע"ד פלפול נראה לתרץ ע"פ מה שנדפס בעין יעקב קושיא בשם הגאון מו"ה אברהם ברודא ז"ל דמאי מספקא להו אי רבנן פליגי עלי' דר"ג הא ודאי כר"ג ס"ל מכח קושי' הש"ס לעיל דף ד' דאי כר"א ס"ל לימא כר"א וכמו שפירש"י שם. אמנם ברש"י כאן ד"ה רבנן פליגי עלך נראה שנשמר מזה במ"ש דפליגי עם ר"א בזמן עסק השכיבה דלר"א עד האשמורה ראשונה ולרבנן עד חצות אך אינו מובן דיחלוקו במציאות הרגיל והוה בעולם תמיד בכל יום. ע"כ נראה דודאי איכא אינשי שאינם הולכים לשכב עד חצות ואפילו ר"א מודה בזה אלא כיון דמיעוטא נינהו לא משגח בהו ורבנן ס"ל כרשב"י כיון דאיכא מיעוט' וכו' ולפי"ז י"ל דבעיקר הפלוגתא דר"ג ורבנן אי זמן ק"ש עד חצות או עד ע"ה לא הוי מספקא להו כיון דאנן קימ"ל הלכה כר"ג כדאמר רב יהודה לעיל ולא אמרי' הלכה כרבים כ"ש דלבני ר"ג הכי ס"ל אמנם לפי מה דנרא' מפירש"י דבני ר"ג אנוסים היו הדרא קושיות הרא"ש והרשב"א דגם אחר ע"ה היו יכולים לקרות כרשב"י וצ"ל דר"ג לא ס"ל כרשב"י הואיל ואיכא מיעוטא דגנו כנ"ל בגמרא והכי קאמרי ליה רבנן פליגי עלך וס"ל כר"א בדרשה ובשכבך אלא דס"ל כיון דאיכא מיעוטא שאינם הולכים לישכב עד חצות קרינן ובשכבך א"כ ס"ל נמי כרשב"י דיכול לקרות של לילה אחר ע"ה כיון דאיכא מיעוטא דגנו וא"כ כיון דרבנן ס"ל נמי כרשב"י הו"ל יחיד ורבים היינו לענין דינו של רשב"י ויכולים אנחנו לקרות גם אחר ע"ה [וא"ל א"כ הוי ר"א כר"ג י"ל דמיעוטא דמיעוטא נינהו שאי נם הולכים לישכב עד חצות לכן אין ראיה דר"א לא ס"ל כרשב"י] או דילמא רבנן כוותך ס"ל וכו' וא"כ אין ראיה דסבירא להו כרשב"י ואין אנו יכולין לקרות אחר עלות השחר והשיב להם רבנן כוותי ס"ל לכן אם לא עלה חייבים אתם לקרות אבל לאחר עלות השחר לא אבל בפלוגתא דר"ג ורבנן עד עלות השחר הוי פשיטא להו דהלכה כר"ג ומתורץ היטב ודוק. ועיין מ"ש לעיל דף ד' ע"ב:

דף י.

בגמרא הנהו בריוני וכו' הוי קבעי ר"מ רחמי עלייהו כי היכי דלימותו וכו' לישנא דבעי רחמי עלייהו אינו מובן כי אין זה ממדת הרחמים. גם לישנא "כי "ה'כי דלימותו אין לו הבנה ונראה דהנה רש"י פירש בריוני פריצים. אבל במדרש שוחר טוב תהלים הגירסא הוה מינאי וכו' ואיתא בע"ז דף י"ז ע"א דהפורש ממינות מיד מיית ופירש שם המהרש"א בחידושי אגדות דהטעם הוא כדי שלא יחזור לסורו לפי"ז י"ל דגם ר"מ התפלל עליהם שיעשו תשובה ואע"פ שידע שעי"ז ימותו דהפורש וכו' והיינו לישנא דקבעי רחמי עלייהו פי' שיעשו חשובה שהוא ממדת הרחמים ומימין הפשוטה לקבל שבים "כי "היכי דלימותו פי' אעפ"י שעי"ז ימותו מ"מ חשב זאת לטובה ולרחמים עליהם ואמרה

ליה דביתהו מי כתיב חוטאים חטאים כתיב וכפירש"י שיכלה היצה"ר וכיון דיתמו חטאים שיכלה היצה"ר רשעים עוד אינם ר"ל שלא יהיו עוד רשעים ולא יחזרו לסורם כיון שיכלה היצה"ר והיינו דקאמרה ליה אלא בעא רחמי עלייהו דליהדרו בתשובה ורשעים עוד אינם שיבקש רחמים עליהם שיכלה מהם היצה"ר ולא יחזרו לסורם ועי"ז יוכלו לעשות תשובה ויחיו באמונתם ועיין ברי"ף בעין יעקב:

דף יא.

בגמרא א"ה אפילו כונס את האלמנה נמי וכו' אי משום טירדא אפילו טבעה ספינתו וכו' נראה לפרש דלרב פפא דאמר כי דרך לא פריך הכי משום דודאי דרך אית בי' טירדא וכי ממעטינן מה דרך רשות ר"ל טירדא דרשות לאפוקי טירדא דמצוה וא"כ ידעינן דתרווייהו בעינן אבל הכא דממעט משבתך ולכתך י"ל דלכתך דומיא דשבתך בביתך דלית ביה טירדא ולא ממעט רק דבר הרשות ומש"ה פריך אי הכי אפילו כונס את האלמנה נמי נימא דהעוסק במצוה פטור דסבר דטעמא משום הכי הוא דהעוסק במצוה פטור מן המצוה ואפילו בלא טירדא ומשני האי טריד וכו' דלאו טעמא משום עוסק במצוה פטור מן המצוה הוא דבק"ש שהוא מצוה דרבים לא אמרינן הכי וכדאיתא לעיל גדול הקורא ק"ש בעונתה וכו' והשתא סבר דטעמא משום טירדא לחוד הוא ולא משום מצוה כלל לכן פריך מטבעה ספינתו בים וכו' ומשני דתרווייהו בעינן דמשום מצוה לחוד לא פטרינן ליה כנ"ל משום דק"ש הוא מצוה דרבים ומשום טירדא לחוד נמי לא פטרינן ליה דמחינן ליה במרזפתא דנפחא עד שישב ויסיר הטירד' מליבי' ועד דמכוין דעתיה אבל בטריד טירדא דמצוה לא מחייבי' ליה להסיר הטירדא מלבו [ועיין בר"ן פ' הישן] ופריך וב"ש ר"ל לפי מה דמסקינן דלא נלמוד מדרך האי דרך מה עביד ליה ומשני למיעוטי שלוחי מצוה ר"ל אעפ"י דלא הוי רק הכשר מצוה מ"מ טירדא דמצוה הוא [היינו טירדא דמחשבה שמחשב בדעתו אבל טירדא דגוף הדרך ס"ל השתא דלא הוי טירדא דאל"כ מה פריך מטבעה ספינתו וכו' הא מפורש בתורה דבדרך חייב] וכ"ז פשוט אך לא מנעתי לכתוב יען שלדעתי יתיישב בזה כמה דקדוקים בש"ס כאן ובפרק הישן:

דף יב.

בתוס', ד"ה משום דלא מטא זמן וכו' פירש"י מיהו לא הוי שעה וכו' כדאמר בפרק הקורא ר"ל בהקורא את שמע עם אנשי משמר לא יצא:

בא"ד ויכול לסבור הברייתא כוותיקין ר"ל אותה ברייתא דהקורא עם אנשי משמר לא יצא ולפי מ"ש בריש דבריהם דשחיטת התמיד היה לאחר ע"ה וס"ל לרשב"י לעיל דף ח' דקורא של יום לאחר עלות השחר לכן כתבו דהא דאיתא בברייתא זו דלא יצא סבד

כוותיקין שהיו גומרין עם הנץ אמנם לפי מ"ש התוס' בעצמם דף ס' ע"ב דוותיקין עצמם סוברים כרשב"י ומה שהיו גומרין עם הנץ למצוה מן המובחר א"כ י"ל דהברייתא סברה כרשב"י ולא יצא דקאמר היינו למצוה מן המובחר וכ"כ הרמב"ן במלחמות והבאתיו בריש פירקין והתוס' נראה דמשמע להו דלא יצא פירושו אפילו בדיעבד לכן כתבו דהברייתא סברה כוותיקין ר"ל כוותיקין דווקא וכ"כ הבעל המאור ע"ב בגמרא פ' ציצית מפני מה וכו' מפני שיש בה ה' דברים הנה בפרטן אתה מוצא ששה ועיין במהרש"א ואפשר לומר דיציאת מצרים לא חשיב דהאיכא נמי בפרשה ריבית ופרשת משקולות כדאמר לעיל ומפני שיש בה ה' דברים יתרות על אותן פרשיות קאמר:

דף יג.

בגמרא שאני התם דאהדרי' קרא עיין בס' אור יקרות פ' וישלח טעם לשבח למה באמת נעקר שם אברם מכל וכל ולא שם יעקב ובפשיטות י"ל דשם אברם מורה שהיה חסר ה' אברים קודם שנימול כמו שפירש רש"י בחומש בפסוק התהלך לפני והיה תמים על כן לאחר שנימול ואישתני למעליותא בדין הוא שלא להזכיר מה שהיה מקודם [עיין בתוספתא] אבל שם יעקב אישתני מחמת שאמר עשו הכי קרא שמו יעקב ויעקבני וכו' לכן אותו המלאך שהיה שרו של עשו כשהודה לו על הברכות אמר לא יעקב יאמר שמך שהברכות באו לך בעקיבה ורמי' כ"א בשרה וגלוי כמו שפירש"י שם לכן אחר שהודה איגלאי דלא על שם העקיבה נקרא שמו יעקב רק ע"ש וידו אוחזת בעקב ואדרבה זה מורה שהי שייך לו הבכורה והברכות מהדין כמו שפירש"י שבדין היה אוחז בו לעכבו מפני שהיה ראשון ליצירה וע"כ אמרו כאן שישראל עיקר ויעקב טפילה לו ר"ל דעל ידי שם ישראל גם שם יעקב חוזר ונראה לשבח: תהלות תבענה שפתי לאשר בידו עתותי וסייעני לסיים פ' מאימתי ועתה קולי לד' אקרא ינהיר עיני בנהורא בפרק היה קורא בגמרא ש"מ מצות צריכות כונה פירש"י שיהא מתכוין לשם מצות ותקשה לרבא דאמר בר"ה דף כ"ח התוקע לשיר יצא ע"כ הנה הכל תפסו מכאן על רבינו יונה שכתב בפרק קמא בשמעתא דפתח בחמרא וכו' דגם למ"ד מצות אינן צריכות כונה דוקא במצות מעשיות כגון תקיעת שופר וישיבת סוכה ואכילת מצה דהמעשה במקום כונה אבל מצות התלויות באמירה לכ"ע צריכות כונה דאמירה בלא כונה לאו כלום הוא עכ"ד והקשו עליו דלפי דבריו מה מקשינן כאן על רבא מק"ש הא ק"ש הוא מצוה דאמירה וגם לרבא צריכה כונה ועיין בבית יוסף סי' תקפ"ט ולענ"ד נראה דלק"מ והוא דמבואר דבכל המצות המעשה והכונה הם שני ענינים מעשה המצוה הוא שיעשה הדבר שציוה הבורא ית' כגון שיתקע בשופר או שיאכל מצה והכונה הוא שיכוין שעושה דבר זה בשביל שכן

ציוה הבורא ית' וזה נקרא כונה לצאת ובזה אמר רבא בר"ה שם התוקע לשיר יצא דמצות א"צ כונה כיון דעכ"פ עושה גוף מעשה המצוה שציוה הבורא ית"ש כתקנה אעפ"י שלא נתכוין שעושה כן בשביל שכן ציוה ית' והנה בברכת הנהנין מעשה המצוה הוא שיברך ויודה להשי"ת על הנאתו היינו שיכוין בלבו פי' המלות שהוא מוציא בשפתיו דבלא"ה לא מיקרי הודאה כלל דרחמנא ליבא בעי והכונה הוא שיכוין שע"כ הוא מודה להשי"ת על הנאתו מפני שכן ציוה ד' כדילפינן במכילתין מקודש הילולים והיינו כונה לצאת ידי המצוה והנה לרבא דס"ל מצות א"צ כונה א"צ כונה זו שעושה מפני שכן ציוה הבורא ית' אבל כוונת הלב גם לרבא בעינן היינו שיכוין בלבו ההודאה שמוציא בשפתיו דאל"כ גם מעשה המצוה לא עשה דכי זה הוא המצוה שירחש בשפתיו ולבו בל עמו ועל כן בנקיט כסא דשכרא ופתח בדחמרא א"כ לא היה כוונת לבו להודות לד' על שכרא לא עשה מעשה המצוה כלל וזה כוונת רבינו יונה ז"ל במה שכתב וז"ל דמצות א"צ כוונה ה"מ בדבר שיש בו מעשה שהמעשה במקום כונה [פי' כיון שעושה עכ"פ גוף מעשה המצוה א"צ כונה] אבל במצות שתלויות באמירה בלבד ודאי צריך כונה [פי' כוונת ההודאה בלב] שהאמירה הוא בלב וכשאינו מכוין באמירה ואינו עושה מעשה נמצא כמי שלא עשה שום דבר מן המצוה עכ"ל פ' שלא עשה גם מעשה המצוה אבל כונה לצאת דהיינו שעושה כן בשביל ציווי הבורא ית"ש לא בעינן גם במצות התלויות באמירה למ"ד מצות א"צ כונה ואין חילוק בין מצות התלויות באמירה למצות התלויות במעשה אלא דשם מעשה המצוה הוא אכילת המצה או תקיעת השופר בלא כוונת הלב כלל ובברכת הנהנין ושאר מצות התלויות באמירה מעשה המצוה היא כוונת הלב בפירוש הדברים שמוציא בשפתיו ושיהי' פיו ולבו שוין וכונה לצאת א"כ בשניהם למ"ד מצות א"צ כונה והנה כאן במתניתין היה קורא בתורה היינו דרך למודו ודאי שהי' לו כונת הלב ולבבו יבין מה שפיו מדבר ביחודו ואחדותו ית"ש ומאמין ג"כ וזה הוא הרצון בק"ש דהמצוה הוא שיקרא הפרשה בכוונת הלב וזה הוא קבלת עול מלכות שמים שלימה וא"כ כבר יצא מעשה המצוה ולפ"ז הא דקתני במתניתין אם כיון לבו על כרחך היינו כונה לצאת וזה הי' ס"ד דמקשן ושפיר קאמר ש"מ מצות צריכות כונה פי' כונה לצאת. ומשני בקורא להגיה דגם כוונת הלב לא היה לו והנה בתחלה כרצה הש"ס לומר מה אם כיון לבו לקרות ופריך לקרות והא קא קרי היינו שבודאי היה לו כוונת הלב כיון שקורא דרך למודו וע"ז משני בקורא להגיה ומה אם כיון לבו לקרות ואחר כוונת הלב הן הדברים אבל כיון לצאת לא בעינן כנ"ל והנה הוכרחתי להרחיב הביאור קצת לפי

שאמרתי לכאורה דבר חדש שכבר הי' תחת שמש לשונו של רבינו יונה ז"ל והתימה על כל הגדולים שלא הבינו כן מדבריו ולענ"ד זה אמת וברור כשמש לכל רואי השמש:
והנה ראיתי בספר שמן רוקח שכ' וז"ל והנה הב"י סי' ס"ג הביא בשם הרשב"א דאף למ"ד מצות אין צריכות כוונה עכ"פ פסוק ראשון צריך כוונה לקבל עליו עול מלכות שמים והקשה מר חותני הגאון בספרו שו"ת כתר כהונה סי' י"ז דא"כ קשה בהא דאמרי' בריש פ' היה קורא ש"מ מצות צריכות כונה וכו' ומה מקשה דלמא מיירי בפסוק ראשון דלכ"ע בעי כוונה עכ"ד אמנם לפי מה שביארתי לעיל ניחא דהרשב"א כוונת הלב קאמר וכר' מאיר דקי"ל כוותי' דאמר שמע ישראל וכו' ע"כ צריך כוונת הלב ובמתניתין דהיה קורא ללמוד לפי דעת המקשן וא"כ היה לו כוונת הלב ומה אם כיון לבו ע"כ כוונה לצאת ושפיר קאמר ש"מ מצות צ"כ ואין כאן התחלת קושי' כלל שוב ראיתי בב"י שם בדברי הרשב"א ומבואר מדבריו להדיא כמ"ש:

דף יג:

בתוס' ד"ה שואל מפני היראה וכו' א"כ נראה שמותר לענות קדיש וקדושה באמצע ק"ש שאין לך מפני הכבוד גדול מזה ע"כ והנה הרא"ש הביא בשם יש מי שאומר דלא דמי להא דשואל ומשיב מפני היראה והכבוד כיון שעוסק בשבחו של מקום אין לו להפסיק בשביל שבח אחר אמנם דעת התוס' נראה כיון דמילתא דמתאמרי בהדי צבורא שייך ביה ברוב עם הדרת מלך ויחיד לגבי צבור היה ה"א בגמרא לקמן דף כ"א דכמאן דלא צלי דמי ואע"ג דקמ"ל התם דלאו הכי הוא היינו לענין לחזור ולהתפלל עי"ש על כן כיון דשייך בזה קצת כבוד המקום פשיטא דהוי ק"ו ובן בנו של ק"ו מכבוד ב"ו ובחידושי לאו"ח סי' ס"ו הארכתי בזה בכל דיני הפסקות בק"ש בכדי לענות עם הצבור ואעתיק בסוף פירקין:

דף יד.

בגמרא בעי מיניה אחי תנא דבי ר' חייא מר' חייא בהלל ומגלה מאי וכו' או דלמא פרסומא ניסא עדיף א"ל פוסק ואין בכך כלום. הנה הטור באו"ח סי' תרצ"ב הביא בשם בעל העיטור דלענין מעלה כיון דברכה אחרונה תליא במנהגא אין לגעור במי ששח בקריאתה והשיג עליו הטור ע"ש וראיתי בפרי חדש שם ובשו"ת נודע ביהודא חלק או"ח סי' מ"א שהקשו על בעל העיטור מכאן דעד כאן לא קמבעי' ליה אלא לענין הפסקה דמתניתין מפני היראה והכבוד אבל לשיחה בטילה לא שמענו ואפילו למאי דפשיט ליה דלא אמרינן פרסומא ניסא עדיף מ"מ דיו לבא מן הדין וכו' ולא להקל יותר מק"ש וכתב הנוב"י שם דהבה"ע יליף לה מלישנא דא"ל פוסק ואין בכך כלום דמה דקאמר

אין בכך כלום הוא מיותר ומשמע ליה להבה"ע דפי' דאין בכך כלום דאין קפידה כלל בהפסקה אפילו לשיחה בטילה ע"כ וכ"כ המע"מ בל"ח אכן כבר קדמם בזה רבינו יונה ז"ל דכתב להדיא דמאן דס"ל הכי יליף מלישנא דאין בכך כלום עי"ש אמנם לדעת הטור שהשיג על הבה"ע נראה לפרש האי לישנא בדרך נכון ואקדים מ"ש בפני יהושיע וז"ל ותו קשיא לי למאי דס"ד לאידך גיסא דפרסומא ניסא עדיף מה קמבעיא ליה הכא לענין הפסקה טפי משאר מילי דאשכחן דפרסומי ניסא דמגלה עדיף טפי משאר מצות אפילו דאורייתא כדאיתא בפ"ק דמגלה עכ"ד ונראה לי לתרץ עפ"י מ"ש התוס' במס' שבת דף כ"ג ע"ב דאם חל ר"ח טבת בשבת קורין של ר"ח ואח"כ של חנוכה דהיכי דמצי למיעבד תרווייהו תדיר קודם ואע"ג דגבי קידוש היום ונר חנוכה קי"ל נר חנוכה עדיף משום פרסומא ניסא שאני התם דאין לו רק על אחד מהם ויצטרך לדחות לגמרי הפרסומא ניסא אמרינן דלענין שלא ידחה לגמרי עדיף פרסומא ניסא וידחה קדוש היום אע"ג דהוא תדיר אבל לענין אקדומי תדיר עדיף דהא גם כי מאחרינן לקריאת חנוכה יהיה הפרסום במקומו עומד ולא שייך בזה פרסומא ניסא עדיף ע"כ וכן קי"ל בש"ע סי' תרפ"ד ולפי"ז י"ל דהיינו דקמבעיא ליה אי שייך כאן לענין הפסקה עדיפותא דפרסומא ניסא דהא אין בהפסקה מועטת כדי לשאול בשלום או להשיב ריעותא לפרסומא ניסא דזה שיעור דתוך כדי דבור שלום עליך רבי וכדבור דמי והפרסום במקומו עומד והיינו דאמר ליה פוסק ו"אין ב"לכך כ"לום רוצה לומר דאין בהך הפסקה כלום להפרסומא ניסא והפרסום יעמוד במקומו ופי' זה נלענ"ד ברור ואמת שוב ראיתי שיש להעמיס דברים אלו בדברי תר"י ע"ש ודוק וכן יש לפרש בבעיא שאח"ז לענין טעימה בתענית אכילה קיבל עליה או הנאה קיבל עליה א"ל טועם ואין בכך כלום רוצה לומר אפילו תימא הנאה קיבל עליה מ"מ טועם ואי"ן בכ"ך כלו"ם דאפילו הנאה לא הוי כיון דטועם ופולט כמ"ש התוס' ואגב ראיתי להזכיר מ"ש הגאון בעל כו"פ סימן צ"ח על קושיות הט"ז והש"ך אהא דסמכינן על טעימת קפילא הא קי"ל טעם כעיקר דאורייתא ואין עכו"ם מסל"ת נאמן בדאורייתא ותירץ עפ"י מ"ש הריב"ש דטעימה אינה רק איסור דרבנן ומהני טעימת קפילא כדי שיוכל ישראל אח"כ לטעום עכ"ד וראיתי מי שהקשה עליו דהריב"ש לא קאמר רק באיסורי אכילה אבל באיסורי הנאה טעימה אסור מדאורייתא דהא נהנה ואם כן תיקשי עדיין הא דמבואר בש"ס פ' ג"ה דף צ"ו דטעימת קפילא מהני בב"ח ע"כ ונראה דאשתמיט ליה להמקשה הנ"ל ש"ס דהכא דמבואר דטועם ופולט לא מקרי הנאה ולכן מטעמת אינה טעונה ברכה וכמ"ש התוס' כאן וקי"ל כן בש"ע סימן ר"י והכו"פ מטועם ופולט מיירי ועיין בפרי מגדים שם:

דף טו.

בגמרא וה"מ לק"ש אבל לתפלה מיהדר ופירש"י דתפלה כל היום זמנה וכו' והקשו בתוס' הא תפלה נמי זמנה קבוע ואפשר לתרץ דאיתא לקמן בריש פ' ת"ה מכאן ואילך שכר תפלה יהבי ליה שכר תפלה בזמנה לא יהבי ליה וכיון דעכ"פ אית ליה שכר תפלה כמו שהקריב עולת נדבה מיקרי קצת זמנה כל היום אבל בק"ש הא דאמרינן לעיל דף ט' הקורא מכאן ואילך לא הפסיד הברכות פי' הרא"ש שם בשם רב האי דוקא עד ד' שעות אבל לאח"ז לא הוי רק כקורא בתורה ולית ליה שכר ק"ש:

בתוס' ד"ה ור' יהודא מכשיר בקטן וא"ת באיזה קטן מיירי וכו' נלענ"ד דקושיות התוס' הוא לפי הה"א דר' יוסי הוא אבל אליבא דמסקנא דמתניתין ר' יהודא הוא כמו שפירש"י לקמן ע"ב ד"ה אפילו תימא ר' יהודה ע"ש א"כ צ"ל חסורי מיחסרא ותרי גוונא קטן כדאיתא בשמעתין לא קשה כלל קושיות התוס' ולפי"ז אליבא דאמת קטן שהגיע לחינוך מוציא הרבים י"ח ולא מחלקינן כמ"ש התוס' בתירוצם ואפשר דזה דעת הר"ן בשם בה"ע פ"ב דשבת והובא בש"ע סי' תרע"ה ס"ג ועיין במג"א סימן תרפ"ט ס"ק ד' ובתוי"ט פ"ב דמגלה משנה ז' ודוק:

דף טו:

בגמרא עני רבא אבתרי' וכו' כגון עשב בשדך. הכנף פתיל עיין ברבינו יונה שכ' דבספרים המדוייקים לא גרסי אותו וזכרתם תזכרו ועשיתם מפני שהם נחים ואעפ"י שלא יתן ריוח כלל ביניהם אין האות נבלעת בתוך חברתה וכן לא נמצא גירסא זו בש"ס דילן ולפי"ז נראה לי למאי דקי"ל דצריך לדקדק שלא יחזק הרפה ולא ירפה החזק כמ"ש הרמב"ם ובש"ע סי' ס"א כ"ש שאינו צריך ליתן ריוח בין עשב בשדך ובין הכנף פתיל דודאי אינו קורא ב' אותיות באות אחת כיון שהראשון רפה והשני דגש וצריך לדחוק דהש"ס מיירי במי שאינו יכול להדגיש מכובד שפתים או במי שאינו מדקדק בזה שלא ירפה החזק וכו' דעכ"פ צריך ליתן ריוח בין הדבקים כן נ"ל: בגמרא אלא אי איתמר וכו' אמר רב יוסף מחלוקת בק"ש אבל בשאר מצות ד"ה יצא הנה הרי"ף הביא מימרא זו דרב יוסף ואח"כ הביא הא דא"ר טבי א"ר יאשיה הלכה כדברי שניהם להקל והקשו התר"י כיון דהביא הא דר' יאשיה דאפילו בק"ש יצא לא היה צריך להביא הא דרב יוסף ותירוצם שם אינו מובן עי"ש ולענ"ד נראה בפשיטות דהוצרך להביא מימרא זו דרב יוסף לאפוקי מלישנא קמא דבשאר מצות ד"ה לא יצא ואע"ג דלישנא קמא איפרך לה מ"מ זה דרכו של הרי"ף בקיצור ההלכות ועיין מה שאכתוב בדבור שאח"ז: בפירש"י ד"ה בשאר מצות בכל הברכות נראה לפרש כוונתו עפ"י מ"ש בפני יהושיע דלישנא בתרא נמי ס"ל דרשא

דהסכת ושמע שצריך להשמיע לאזניו והא דקאמר האי בדברי תורה כתיב היינו דבדברי תורה צריך להשמיע לאזניו אפילו בדיעבד כדמשמע בריש פ' כיצד מעברין ומה שהביא רש"י דרשא דפ' הרואה היינו משום דלכאורה פשטא דקרא מיירי במצות לכן מייתי מפ' הרואה דמיירי בדברי תורה. עכ"ד לכך פירש"י בכל המצות בכל הברכות שאינם בכלל דברי תורה ולפי"ז ק"ש ומגלה הי' נראה מסברא לומר דלא גרעי משאר דברי תורה וצריך להשמיע לאזניו אפי' בדיעבד והא דפליגי בק"ש י"ל משום דכתיב בה על לבבך אחר כוונת הלב הן הדברים כמבואר בדברי ר' מאיר] ובזה יש לתרץ מה שהוצרך הרי"ף להביא מימרא דרב יוסף אע"ג שכבר הביא הא דר' יאשי' כמו שהקשו עליו תר"י משום דהיה ה"א להיפך דדוקא בק"ש יצא משום דכתיב על לבבך] וארויח לן בזה לתרץ דברי הרמב"ם פ"א מהל' מגלה שפסק דבחרש אפילו בדיעבד לא יצא והקשו עליו שהוא נגד מה שמבואר בסוגיא דידן דלר' יהודא יצא בדיעבד ואמר רב חסדא הלכה כר' יהודא ולפמ"ש ניחא דהא דאמרי' לעיל דלר"י יצא בדיעבד במגלה כ"ז לפי הה"א דאכתי לא הוה ידעינן מדרשא דהסכת ושמע אבל למסקנא אמרינן דבד"ת לא יצא לד"ה אפילו בדיעבד בין ללישנא קמא ובין ללישנא בתרא כמו שהבאתי לעיל בשם הפ"י וכ"ש דק"ש ומגלה לא גרעי משאר דברי תורה רק בקריאת שמע פליגי משום דכתיב על לבבך אבל מגלה לא יצא לד"ה כמו בדברי תורה ואתי שפיר:

דף טז.

בגמרא תנן האומנין קורין בראש האילן פרש"י ד"ה וכו' אפילו בזמן שהן עסוקין אלמא לא בעי כיונה ע"כ נראה דמשמע ליה להמקשן דמתניתין מיירי אפילו כשהן עסוקין דאי בטלין ממלאכתן אמאי יקראו בראש האילן דלא הוי ניחא ליה משום ביטול מלאכה דשעת ירידה ועליה דהא בלאו הכי צריכין לירד לתפלה אמנם למסקנא דבטלין ממלאכתן צריך לומר באמת הא דקורין בראש האילן משום ביטול מלאכה דשעת ירידה ועלי' ואע"ג דבלאו הכי צריכין לירד לתפלה י"ל דמיירי שרוצין לקרוא ק"ש תיכף בהגיע זמנה דהיינו משיכיר חבירו ברחוק ד' אמות ועדיין לא הגיע זמן התפלה דמצותה עם הנץ החמה ויצטרכו לירד אח"כ לתפלה לכן לא יבטלו עכשיו וזה מדויק בפירש"י במתניתין האומנין כשהן עסוקין במלאכתן בראש האילן וה"גיע זמן ק"ש קורין לשם מ"יד ע"כ והיינו לפי המסקנא ודוק:

בגמרא ת"ר בשבתך בביתך פרט לעוסק במצוה וכו' עיין מ"ש לעיל דף י"א ע"א:

דף יז.

תוספת ד"ה ונפשי כעפר וכו' מה עפר אינו מקבל כלי' וכו' פי' דאי על הדמימה שלא ישיב למחרפו דבר כבר התפלל ולמקללי נפשי תדום ולכאורה היה נראה לפרש כי כבר אפשר שלא ישיב למחרפו אכן ינטור השנאה בלבו לכן הוסיף ונפשי כעפר לכל תהיה היינו שיהיה שפל כ"כ בעיניו ונקלה עוד מזאת עד שישתווה אצלו השבח והגנות ולא ירגיש בקלון כלל כמו עפר שהכל דשין אותה ואינה בעלת הרגשה וכמו שהביאו ספרי המדות מחסיד אחד ששאלוהו איזה יום הייתה בשמחה וכו' אמנם גם זה נכלל בלישנא דלמקללי נפשי תדום שהיה די לומר למקללי אדום אלא הכוונת להיות שכל הרגשות הם מפאת הנפש לכן התפלל שתהיה השפלות וההכנעה מוטבעות כ"כ בנפשי עד אשר תדום מהרגשותי' שוב ראיתי בראשית חכמה פרק ג' משער הענוה שפירש כן:

שם בגמרא עולמך תראה בחייך וכו' לבך יהגה תבונה פיך ידבר חכמות וכו' שפתותיך יביעו דעת וכליותיך תעלוזנה משרים ע"כ יש לדקדק כפל הדברים במלות שונות גם מה שספסיקו בדברים אחרים בן פיך ידבר חכמות לשפתותיך יביעו דעת ואפשר לפרש ונקדים מה שארז"ל בפרק במה מדליקין על פסוק והיה אמונת עתיך ששואלין לאדם וכו' ודעת הבנתה דבר מתוך דבר והקשה המהרש"א בח"א שם מפירש"י בחומש ע"פ ואמלא אותו רוח אלקים וכו' וז"ל חכמה מה שאדם שומע מאחרים ולומדי תבונה מבין דבר מתוך דבר מבין דברים מלבו מתוך דברים שלמד ודעת רוה"ק ע"כ ובש"ס הנ"ל אמרינן דדעת הוא הבנת דמת"ד ונקדים ג"כ מה שארז"ל במס' מגלה יגעתי ומצאתי תאמין ויש לדקדק נהי דשייך לישנא דמציאה גם ע"י יגיעה כמו שפירש"י בכתובות דף ס"ו דרוב מציאות צריך לחזור אחריהן מ"מ מה רבותא דקאמר תאמין ומה"ת הי' ה"א שלא להאמין בדבר ההוה ורגיל ומה שנראה בביאור דבר זה נשים לב להבין מה הוא היגיעה שכיוונו אליה רז"ל והנה ידוע כי תורתינו הקדושה ארוכה מארץ מדה וצריך שקידה גדולה וזמן רב לא יום ולא יומים לא שנה ולא שנתים עד שיעמוד על דיני התורה המקובלת לנו ולבנינו לידע האסור והמותר הטמא והטהור החיוב והפטור וכיוצא בו עוד דרשו רז"ל בפסוק אין כל חדש תחת השמש אבל בתורה שהוא למעלה מן השמש בכל דור ודור יכול כל תלמיד וותיק לחדש ולהוסיף על תוה"ק להגדילה ולהאדירה ולהוציא לאור חלקו ונחלתו בתורה המושרש בשורש קדושת נשמתו כידוע שנשמות ישראל מושרשים באותיות התורה הקדושה ומטעם זה ארז"ל ויחן ישראל נגד ההר כאיש אחד בלב אחד כיון דלכ"א מישראל חלק בתורה כמו שאמרו דורשי רשומות ישרא"ל ר"ת "יש "ששים "רבוא "אותיות "לתורה נגד ששים רבוא נשמות ישראל והם היו צריכים לקבל כ"א כל

התורה ואם היו ח"ו פירוד לבבות היו גורמים ח"ו פירוד בנטיעות תוה"ק ולא היו יכולים לקבל את התורה והבן אמנם אם ירצה אדם בתחלת למוד לייגע עצמו להוסיף ולחדש בתורה לא יעלה בידו כי מתחלה צריך להיות ערוכים לפניו רוב דיני תוה"ק המקובלת כי כך הוא דרכה של תורה עניה במקום זה ועשירה במקום אחר ואין קצה לתבונה ואפשר מה שיעמול כמה זמנים ימצא מפורש במ"א וגם אם יום או יומים יעמוד בדבר אחד בעיונו ומכ"ש אם כבר יעשה יום יום ממילא יבטל מלימודו שכבר למד וישכח מחוקק וזה וזה לא יעלה בידו [ועיין ברמב"ם פ"א מעלה מעלה הולך ואור עד אשר תופע עליו נהרה אור פנימיות מהל' ת"ת ובש"ע יו"ד סי' רמ"ו סעיף ד'] על כן לא על יגיעה זו היתה כוונת רז"ל כ"א כפשוטו על יגיעת הגוף כמאמרם ז"ל אין דברי תורה מתקיימים כ"א במי שממית עצמו עליה שישכים ויעריב לבית המדרש ויקיים דברים שהתורה נקנית בהם השנויים בברייתא דשנו חכמים ועל יגיעת השכל שילמוד בהתעוררת שכלו ויתן לבו להבין הדברים שלומד לעומק סברתם וטעמם ונימוקם וכשלומד באופן זה נקרא חכם לב שמעורר חכמת לבו להבין מה שלפניו ועי"ז מתוקים דברי תורה לחכו כשמוציא בפיו כש"נ מתוקים מדבש ונופת צופים. משא"כ הלומד מן השפה לחוץ ח"ו כתפל בלי מלח והיש טעם בריר חלמות והנה רוב דיני תוה"ק סמוכים לעד לעולם בטעמם וסברתם והשתנות הדין ממקום למקום או מזמן לזמן או מגברא לגברא הכל תלוי בטעם כדאמרינן זיל בתר טעמא וכן כשרוצין ללמוד דבר אחד מחבירו חזינן אי טעם אחד עולה לשניהם ואקפינין להו אידמי. וכשאדם מישראל לומד ומעורר שכלו וכוונת לבו ומוציא מלים מלבו לפיו והדברים מתישבים בדעתו בידיעת מתיקת טעמם ממילא באותה שעה ישוער בדעתו ולבבו יבין התחלפות והשתנות הדין לפי הטעם כנ"ל וזה נקרא תבונה הבנת דמת"ד והוא באותו רגע שמוציא גוף דבר החכמה מפיו מה שהוא לומד עתה בטעמו וסברתו הנקרא חכמה וזה שפירש"י בחומש חכמה מה שאדם שומע מאחרים ולומד תבונה מבין דמת"ד מבין דברים מלבו מתוך דברים שלמד והנה עם שהם שני שמות מ"מ דבר אחד הוא ובאים כאחת דכשהחכמה הוא בלבו בשלימות ממילא תבונה גריר בתריה ואי אפשר לזה בלא זה ובזה יש לפרש פסוק במשלי י"ז לחכם לב יקרא נבון ומתק שפתים יוסיף לקח לכאורה יל"ד איך יקרא לחכם לב נבון הא תבונה לאו היינו חכמה ומילתא אחריתא הוא כמו שנראה מפירש"י בחומש אכן לפימ"ש ר"ל מי שהוא חכם לב בשלימות בודאי יקרא נבון משום דתבונה קשורה בחכמה כנ"ל. ומתק שפתים ר"ל ע"י שמרגיש מתיקת התורה בשפתיו והיינו ע"י הבנת הטעם עי"ז יוסיף לקח להבין דמת"ד התחלפות והשתנות הדינים ע"י הטעם כנ"ל:

ויש לפרש ג"כ בתהלים קי"ט מה נמלצו לחכי אמרותיך מדבש לפי מפקודיך אתבונן וכו' ר"ל ע"י הרגשת מתיקת טעמי התורה ע"ז מפקודיך אתבונן להבין דמת"ד ובזה יובן דברי הש"ס בכאן לבך יהגה תבונה פיך ידבר חכמות ופירש"י ד"ה פיך וכו' בלשון ברכה היו אומרים ע"כ וקשה מה בעי רש"י בזה פשיטא דברוכי קמברכי לי' וגם מדוע איחר לפרש עד כאן ולא פי' כן בברכות הקודמין ועיין בצל"ח שעמד בזה עכ"ל דהיה קשה לו מה שאמרו בהיפך תבונה קודם לחכמה וגם אמאי לא תפסו לישנא דקרא בתהלים מ"ט פי ידבר חכמות והגות לבי תבונות אמנם רצו בזה להורות בלשונם כוונת ברכתם לבך יהגה תבונה בשעה אשר פיך ידבר חכמות ע"ד הפסוק במשלי הנ"ל מתק שפתים יוסיף לקח באותו רגע ממש והנה אע"ג שבתהלים מ"ט ג"כ הפי' כן אך מאחר שדהע"ה היה מדבר בעדו אמר כסדרן דחכמה קודמת שהיא הגורמת לתבונה שתבא אבל כאן שבאו לברכו רצו לפרש כוונתם ביותר שלימות כי כן דרך המברכים וזה שפירש"י בלשון ברכה היו אומרים. והנה חכמה ותבונה הנ"ל כיון שבאים ע"י יגיעת הגוף והשכל אינם בגדר מציאה כ"א בגדר קנין כמ"ש שהע"ה קנה חכמה קנה בינה. אכן כ"ז בתחלת למודו שצריך להכניע יצרו ולכוף חומרו נגד טבעו כי האדם עיר פרא יולד ישאף ברוח תאנתו אל תאוות חמדת עוה"ז ותענוגי בני אדם אמנם לאחר אשר יקהל ויעמוד על נפשו להרגיל עצמו בד"ת בחכמה ובתבונה וירא מנוחה כי טוב ויט שכמו לסבול עול התורה נפשו רוחו ונשמתו אליו יאסוף כל כוחות גופו להעתיקם מחמדת העוה"ז אל אהבת נעימות ידידות מתיקות תוה"ק כמ"ש דהע"ה גרסה נפשי לתאבה וכל היום היא שיחתי ירפד יציעו באהבתה יתאוה מתי יקום באשמורות יהגה בה ועל זה רמזו רז"ל באבות פ"ב קנה לו דברי תורה קנה לו חיי העוה"ב פי' לאחר שקנה לו ד"ת ע"י יגיעה כנ"ל קנה לו חיי ר"ל שנתהפך החומר לצורה לטוב לו להיות נכסוף ומשתוקק אל אור רוחניות התורה ואיתא בזוהר פ' פנחס דת"ח ניזונין ממזונא דעלמא עילאה כש"ל החכמה תחיה בעליה והוא בעצם חיי העוה"ב והבן והנה אם ארז"ל על הלומד שלא לשמה המאור שבה מחזירו למוטב ומתוך שלא לשמה בא לשמה מכ"ש מי שבא בתחלה לטהר ולדבק עצמו בתורת ד' ויתמיד בזה זמנים טובא ובאהבתה ישגה תמיד לשמה שהמאור שבה תעלהו התורה אור שבעת הימים אשר נגנז בתורה כמו שארז"ל וגם אמרו שגנזו השי"ת לצדיקים ויש לכ"א מישראל חלק באור הזה וזה פי' מה שארז"ל כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב שנאמר ועמך כלם צדיקים והן הן הכתרים שעטרו לכ"א מישראל בשעת מ"ת משום דאז פסקה זוהמתן והחזיר השי"ת לכ"א חלקו באור הגנוז בתורה ומאותן עטרות זכו כ"א לחלקו ונחלתו בתוה"ק ואח"ז בחטא עגל התנצלו עדים מהר חורב ונאבדו מהם

ונטל משה כל אותן עטרות ומהם קרן אור פניו כידוע מדברי האר"י ז"ל ואפשר דזה פי' מה שארז"ל דמרע"ה קיבל מסיני כל מה שעתיד תלמיד וותיק לחדש אמנם עמלי תורה שבכל דור ודור לאחר שכבר זכו לחכמה ותבונה ומכתתין גופן כתית למאור עד אשר יערה עליהם רוח ממרום בהופעת רוח קדשם יאירו עליהם במאור התורה וימצאו אבידתם הוא חלקם ונחלתם וזה נקרא מציאה אחר שהיה אבודה מהם וגם כי לאחר שכבר זכו לאור התורה ימצאו חלקם בלא עמל כ"א בהופעת רוח קדשם תפקחנה עיניהם ועפעפיהם יישירו נגדיהם יכירו וידעו את חלקם ולצורבא דרבנן מהדרי בטביעת עינא לחודא וזה מה שארז"ל בתחלה בתורת ד' חפצו ואחר כך ובתורתו יהגה דלאחר שכבר יגע בתורת ד' יזכה למצוא חלקו והוא תורתו וכמו משארז"ל אם שמוע בישן תשמע בחדש והן הן גופי הלכות הנמצאות בש"ס ובברייתות מתנאים ואמוראים בלי שום ראיה וסמך מקרא או מדין אחר רק שחידשו מדעתם וסברתם ותבונתם כמ"ש במדרש רבה ותנחומא פ' ויגש על אאע"ה ששתי כליותיו נעשו לו כשני רבנים והיו נובעות לו תורה וחכמה ר' לוי אמר מעצמו למד וע"ש הפסוק במשלי י"ד מדרכיו ישבע סוג לב ומעליו איש טוב ולזה כוונו רז"ל במגלה יגע"תי ומצא"תי תא"מין שלת"ח כזה אשר כבר יגע בכל כחו בתורה תאמין שמצא מציאה הוא חלקו בתורה ותאמין לו שהלכה ברורה הוא אפילו שאינו מביא ראיה וסעד לדבריו אמנם תדע אעפ"י שחידשו הלכות מדעתם ותבונתם ברוח קדשם בני שום ראיה מ"מ לא היו נשענים על בינתם לולא שכבר הקיפה ידיעתם בכל דיני התורה וכלליה ופרטיה ועי"ז ישכילו ויבינו שהלכה ברורה הוא מכל צד ונכון הדבר מעם ד' ועד"ז אשר מצינו במשנה פ"ג דמס' ידים בכה ר' אליעזר ואמר סוד ד' ליראיו ובריתו להודיעם והוא מרוח הקודש ועזר אלקי הנלוה לאדם ממרומים אחר שהרגיל כוחות נפשו בתורה ונטהר עיני שכלו להבין תעלומות בתורה אשר לא יושג בשכל טבעי וכן מ"ש הראב"ד ז"ל בכמה מקומות זה נגלה לי מסוד ד' ליראיו ובפ"ח מהל' לולב כ' וז"ל כבר הופיע רוה"ק בבית מדרשינו והעלינו וכו' הוא עד"ז וזה נקרא ג"כ הבנת דבר מתוך דבר כנ"ל היינו מתוך התורה שיגע בה אך לא כהבנת דמת"ד הראשון שהוא פי' של תבונה שהוא כפשוטו דבר הלמד לפי טעם הדין וסברתו ולזה יוכל כל אדם לזכות בתחלת למודו כשנותן דעתו ולבו בשום שכל בדבר שלומד וכמו שנתבאר בדברינו לעיל אבל הבנת דמת"ד השני דהיינו למצוא חלקו בתורה השייך לשורש נשמתו לאו כל אדה זוכה כ"א מי שזוכה לאורה ולהופעת רוה"ק נמצא מה שפירש"י בחומש ודעת רוה"ק ומה שאמרו בגמרא פרק במה מדליקין ודעת הבנת דמת"ד עולים בקנה אחד ומתורץ קושית המהרש"א ועתה נבא לדברי הגמ' בכאן לאחר שאמרו לבך יהגה תבונה בעת

אשר פיך ידבר חכמות דהיינו חכמה ותבונה הקשורים זה בזה כנ"ל באו לברכו בהבנת דמת"ד השני שהוא רוה"ק ע"כ הקדימו לומר לשונך ירחיש רננות היינו הרגילות בד"ת עד שהלשון ירחיש מעצמו ע"ד דאיתא במס' מגלה פ בני העיר כל ארבע אמות תפלתו של אדם שגורה בפיו ורחושי מרחשין שפותי' עפעפיך יישירו נגדך פירש"י שתהא מבין בתורה כהלכה עיניך יאירו במאור התורה היינו הופעת אור התורה ורוה"ק ופניך יזהירו וכו' ועי"ז שפתותיך יביעו דע"ת היינו הבנת דמת"ד השני שהוא דעת ורוה"ק וכליותיך תעלוזנה משרים עוד מ"ש דהע"ה שש אנכי על אמרותיך כמוצא שלל רב:

ע"ד משל הנלחם עם אויב גבור העומד לנגדו אין דעתו כלל על שלל כ"א לנצח שונאו אכן אחר הניצוח כאשר ימצא שלל הוא בגדר מציאה ושמח מאד על מציאותו כן היגע בדברי תורה לשמה להבין ולשמור ולעשות נחת רוח ליוצרו ואינו מכוין להשגת מעלה ומדריגה והשגת רוה"ק כמו שהזהיר האר"י ז"ל על זה לכן אח"כ כשזוכה לזה הוא בגדר מציאה ועלז בה ועפ"י הנ"ל יש לרמוז במה שאמר שהע"ה אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה אז תבין יראת ה' ודעת קדושים תמצא חם תבקשנה ר"ל יגיעת הגוף והשכל בתתלת למודו אז תבין וכו' היינו תבונה ודעת קדושים דהיינו דעת שהוא רוה"ק והבנת דמת"ד תמצא ר"ל תבא לך בדרך מציאה וכן מש"נ בסוף משלי אשת חיל מי ימצא דמדבר בתורה כמו שפירש"י שם מי ימצא דלא יגעתי ומצאתי אל תאמין ורחוק מפנינים מכרה שצריך אותה בדרך קנין ויגיעה גדולה כש"נ קנה חכמה קנה בינה אמנם בטח בה לב בעלה לאחר שכבר קנה אותה ע"י יגיעתו ובמ"ח דברים שהתורה נקנית בהם אז נקרא בעלה ושלל לא יחסר ר"ל אז ימצא חלקו בדרך מציאה כמוצא שלל רב ובדברינו יובן מדרש שמות רבה פ' כ"ח וז"ל עלית למרום שבית שבי יכול מפני ששבה אותה נטלה חנם ת"ל לקחת מתנות באדם בלקיחה נתנה לו יכול יהא חייב ליתן לו דמים ת"ל מתנות במתנה ניתנה לו ע"כ ולכאורה אין הבנה לדברים אלו ובמ"ש יתפרש כמין חומר וסמכתי על המבין והנה אחרי כל הדברים והאמת מה טוב ומה נעים להמליץ בזה מקרא כתוב בקהלת ה' גם כל האדם אשר נתן לו האלקים עושר ונכסים והשליטו לאכול ממנו ולשאת את חלקו ולשמוח בעמלו זה מת"ת אלקי' הוא ע"כ והיינו עפ"י מה דאיתא במדרש קהלת עושר זה בעל מקרא ונכסים זה בעל משנה וגם איתא שם ר' תנחומא אומר כל אכילה ושתיה הנאמר במגלה הזאת בתורה ומע"ט נאמרה וד' ינחני במעגלי צדק וישים חלקינו מלומדי תורתו לשמה לאוי"ט כי"ר:

הנה לעיל דף י"ג יעדתי לכתוב כאן בסוף הפרק מחידושי לאו"ח סי' ס"ו בדיני הפסקה בק"ש לענות עם הצבור קדיש וקדושה וז"ל באו"ח סי' ס"ו סעיף ג' דמפסיקין בק"ש אפי'

באמצע הפסוק וכן בברכותי' לקדיש וקדושה וברכו ומודים וכ' שם המג"א ס"ק ו' בשם הל"ח דלא יאמר רק תיבת מודים אנחנו לך ובברכו ברוך ד' המבורך ל"ו ובקדיש אמן יש"ר עד עלמיא ובקדושה רק קדוש וברוך ובהגהת י"נ משמע שעונין גם ימלוך שזה שייך לקדושה אבל בתוספתא פ"ק דברכות משמע כהל"ח עכ"ד המג"א והנה יש לחקור בתחלת העיון לפי מ"ש המג"א ס"ק ה' וז"ל מפסיק דאם פוסק מפני כבוד ב"ו ק"ו מפני כבוד הקב"ה ומהאי טעמא נ"ל דאם שמע קול רעמים יפסיק ויברך עכ"ל וא"כ דמשום ק"ו קאתינן עלה מה ראה על ככה הל"ח ליתן דבריו לשיעורין עד היכן הוא עונה הא לפי הק"ו אין לחלק באיזהו מקומן של שבחים וכשם שקילוסו של הקב"ה עולה מן קדוש וברוך כן עולה מן ימלוך וכן בקדיש וברכו וכמו שלמד המג"א לענין ברכת רעמים איברא חזינא ליה להגאון בעל תבואות שור שהשיג על המג"א בדין ברכת הרעמים וז"ל בבכ"ש במס' ברכות תמיהני על המג"א דמשמע ודאי דעד כאן לא פליג הרא"ש כ"א בקדיש וקדושה וכל מה דהוי דבר שבקדושה וראייתו מהשקלא וטריא בגמרא פ' מי שמתו דף כ"א ע"ב אם להפסיק להני מילי בתפלה ש"מ דבק"ש שפיר דמי אבל לא מטעם ק"ו דק"ו פריכא הוא כמ"ש האוסרים דכיון שעוסק בשבחו של מקום אין לו להפסיק בשביל שבח אחר וכן משמע להדיא בהג"ה שכתב לענות אמן דהאל הקדוש ואמן דשומע תפלה אלמא דשאר אמן אינו עונה ולא אמרינן הק"ו אלא כמ"ש דק"ו פריכא הוא לכן נ"ל פשוט כיון דלא מצינו דהרא"ש וסייעתו חולקים על האוסרים כ"א במילי דקדושה אין לזוז מדבריהם ואין להפסיק לשום ברכה עכ"ד אמנם לעד"נ ומטיבותיה קאמינא דהדין עם המג"א בכוונת הרא"ש דכן מבואר להדיא בטור לפי הנוסחא שלפנינו וז"ל יש אומרים שאין פוסק לקדיש וקדושה וכו' כיון שעוסק בשבחו של מקום אין לו להפסיק בשביל שבח אחר ובסמ"ק כ שעונין קדיש וקדושה ואמן דהאל הקדוש ואמן דש"ת וי"א שפוסק לכל אפילו באמצע הפסוק דלא גרע אשואל ומשיב מפני הכבוד והיראה ולזה הסכים אדוני אבי הרא"ש ז"ל עכ"ל ופשיטא שפוסק לכל פירושו לכל האמנים וכן פירשו הב"ח והפרישה תיבת לכל] וה"ה לכל הדברים שצריך לענות עם הצבור אע"ג דלא הוי מילי דקדושה ועל כרחך דמשום הק"ו קאתי עלה וסיים דלזה הסכים הרא"ש אלמא דלהרא"ש ז"ל לאו ק"ו פריכא הוא ואע"ג שהב"י החליף הגירסא בטור ולפי דבריו פוסק לכל שכ' הטור פי' לקדיש ולקדושה ולברכו ותו לא היינו לפי דהוי קשיא ליה על נוסחא שהיה לפניו שלא נזכר בדברי הסמ"ק אלא קדיש ואמן עי"ש אבל לפי הנוסחא שלפנינו אתי שפיר ואלו היה רואה הב"י הנוסחא שלפנינו ודאי שלא היה מחליף השיטה ונוסחא זו הוא לענ"ד האמת והצדק ולשון זה מובא בשלטי גבורים בפ"ב דברכות בשם הטור

אות באות והכי רהיט לישנא דהרא"ש פ"ב דברכות דלאחר שהביא דברי הי"א כיון שעוסק בשבחו של מקום וכו' כתב ורוב הפוסקים הסכימו דפוסק דלא גרע ממה שפוסק מפני הכבוד והיראה וכו' והסכים לזה והוא הק"ו הנ"ל ונראה מזה דניחא ליה להרא"ש דהוי ק"ו מעליא מטעם דדבר שאומרים בצבור כבוד שמים מתרבה יותר ממה שאומרים ביחיד משום ברוב עם וכו' כדאיתא בכמה דוכתי ועיין בשו"ת רדב"ז ח"ד סי' תע"ד] ועוד דיחיד לגבי צבור היא הוי אמינא דש"ס פ' מ"ש דף כ"א דכמאן דלא צלי דמי ואע"ג דלא הוי מסקנא הכי היינו לענין לחזור ולהתפלל ע"ש וא"כ אם לא יפסוק לענות עם הצבור הוי ממעט בכבוד שמים ולא עוד שנראה כאינו מתפלל למי שהצבור מתפללין וכיון דהוי אפילו קצת נגיעה בכבוד שמים פשיטא דהוי ק"ו וב"ב של ק"ו מכבוד בו"ד וכו' אע"ג שגם עתה הוא עוסק בשבחו של מקום ודלא כהי"א שמביא בתחלה והא דהוצרך הרא"ש להסתייע משקלא וטריא דגמרא פ' מ"ש יתבאר להלן:

אמנם הסמ"ק נראה שדעתו שאינו פוסק כ"א למיל דקדושה ולא ס"ל הק"ו ואמן דהאל הקדוש וש"ת מדמי להו למילי דקדושה מן הירושלמי המובא בתוס' ורא"ש פרק מ"ש ולפי"ז נסתר ראיות התבו"ש מן ההג"ה דידוע דדברי הרמ"א לקוחין מן הסמ"ק ולפי"ז עלו דברי המג"א כהוגן דלעיל ס"ק ה' הביא דברי הרא"ש משום הק"ו ושפיר כתב דמהאי טעמא אם שמע קול רעמים מפסיק ומברך וכאן בס"ק ו' קאי לפי הבנת המחבר וגירסתו בב"י דאינו פוסק רק לקדיש וקדושה לכן נתן חק וקצבה לכל דבר עד היכן הוא עולה ועכ"פ בכוונת הרא"ש נראה כמו שכתבתי לעיל דאית ליה הק"ו וכפי הנוסחא שלפנינו בטור ולכן צ"ע על הל"ח שכתב דבריו על הרא"ש ולפי מה שביארתי ס"ל להרא"ש דפוסק לכל דבר לענות עם הציבור משום הק"ו ואין לדבריו שיעורין הנ"ל ומ"ש המג"א דבתוספתא פ"ב דברכות משמע כהל"ח הנה עיינתי בתוספתא ולענ"ד אין ראיה משם לדינא והנה ז"ל התוספתא אלו ברכות ששוחין וכו' ואין עונין עם המברך ר' יהודא היה עונה עם המברך קדוש וברוך כל אלו היה ר' יהודא עונה עם המברך ע"כ ואם אמנם שנשמע מהתוספתא דעיקר הקדושה כוא קדוש וברוך אכן אין נ"מ לזה רק לדעת הסמ"ק שאינו מפסיק כ"א למילי דקדושה אבל לפי סברת הרא"ש שפוסק לכל דבר משום הק"ו א"כ נהי דלא הוי מעיקר הקדושה כ"א קדוש וברוך מ"מ יכול לענות עם הציבור גם ימלוך והא דר' יהודא לא היה עונה רק קדוש וברוך י"ל דמיירי בעומד בתפלה ומגיע עם הש"ץ לקדושה שאומר עמו מלה במלה כמבואר לקמן סי' ק"ט ופשיטא דאין ראיה מתפלה לק"ש כדאיתא במס' יומא דף י"ט ודברת בם ולא בתפלה ובברכות דף כ"ט דאפילו המלך שואל בשלומו לא יפסוק וליכא הק"ו משא"כ בק"ש דלא גרע מן מפני היראה

והכבוד של ב"ו ועוד דאפי' נימא דבתוספת' מיירי באינו עומד בתפלה י"ל שר' יהודא לא היה נוהג לענות עם הש"ץ רק קדוש וברוך וכמ"ש הרא"ש בתשובה כלל ד' סימן י"ט מנהג שלא לענות אחר הש"ץ נקדישך ומביאו ב"י וש"ע לקמן סי' קכ"ה אבל לפי מנהגינו שהציבור עונים אחר הש"ץ כל סדר הקדושה שפיר י"ל דמפסיק בק"ש לענות ג"כ עם הציבור כל הסדר אפילו ימלוך משום הק"ו וה"ה לכל הדברים האומרים בציבור [ובאבודרה"ם ראיתי שהביא התוספתא הנ"ל לגבי ברכת כהנים בהדי הנך מימרי דסוטה דף ל"ט ונראה שהבין דעם המברך היינו הכהן המברך ותמוה ודפשיטא דקאי אש"ץ שאומר קדושה וקדוש וברוך מה עולים לגבי ברכת כהנים]:

אך מ"מ לענין ברכת הרעמים נראה שהדין עם התבו"ש דאינו פוסק אפילו להרא"ש לפי מ"ש לעיל דטעמא דהרא"ש דס"ל דק"ו מעליא הוא משום דכל מילתא דמיתאמרא בהדי ציבורא מתרבה יותר כבוד שמים ממה שאומר ביחיד וזה לא שייך בברכת הרעמים שנאמרה ביחיד ותו אין כאן ק"ו כדעת הי"א דכיון שעוסק בשבחו של מקום אין לו להפסיק בשבח אחר ויש ראיה לזה מדברי הרמ"ה מובא בטור סי' ס"א דכתב מתחלה דיכול לענות אמן אחר הש"ץ בברכה שניה של ק"ש בין הברכה לק"ש ולא הוי הפסקה דלא גרע מן מפני הכבוד והיראה ותיכף אח"כ כתב דיחיד לא יאמר אל מלך נאמן דהוי הפסקה עי"ש אלמא דלא שייך הק"ו כ"א במילתא דמיתאמרא בהדי ציבורא וא"כ נהי שהוכחתי לעיל דהרא"ש ס"ל הק"ו אכן בכה"ג דברכת הרעמים דלא שייך הק"ו נראין דברי התב"ש נכונים ולא מטעמי ודוק:

ועוד נראה מטעם אחר דבברכת הרעמים הדין עם התב"ש ומקודם אבאר דברי התלמידי רבינו יונה דלאחר שכתבו כדברי הרא"ש סיימו וז"ל הילכך לקדיש וקדושה מפסיק אפי' באמצע הפרק ולברכו נמי כיון דהוא הפסקה מועטת לענות ברוך ה' המבורך מותר דאין בו כדי שאילת תלמיד לרב ותוך כדי דיבור כדיבור דמי ואפילו למודים נמי מפפיק אבל נראה למורי וכו' שאם יאמר יוצרנו הוי הפסקה גדולה עכ"ל וצריך להבין הפסקה גדולה ומועטת ותוך כ"ד מה שיאוטי' הכא אי משום דבר שבקדושה ס"ל דמותר להפסיק כדעת הסמ"ק א"כ גם ברכו הוי דבר שבקדושה ומודים נמי אי לדבר שבקדושה מדמי ליה הפסקה גדולה נמי לישרי ואי לאו הפסקה מועטת נמי לא ואי משום הק"ו נמי נראה לכאורה דאין לחלק בין הפסקה גדולה למועטת. לכן נלענ"ד דגם תר"י עיקר סמיכתם על הק"ו אך כיון דלא מצינו דהתירו להפסיק מפני הכבוד והיראה רק לשאול שלום ולהשיב כמו שפירש"י במתניתן שואל מפני הכבוד שואל בשלום וכו' והיינו שיעורא דשאילת תלמיד לרב ותוך כ"ד וא"כ לאו הפסקה הוא כ"כ שאומר הדיבור השני שעמד בו תוך

כ"ד לדיבור הראשון שפסק בו ותוך כדי דיבור כדיבור דמי וא"כ לא מצינו למילף לקדיש וקדושה ששיעור מטבע שלהם ארוך יותר מכדי שאילת שלום לרב ודיו לבא מן הדין וכו' על כן הוצרכו להביא ראיה מן הש"ס פ' מי שמתו דשקיל וטרי חם להפסיק לקדיש וקדושה בתפלה ש"מ דבק"ש שפיר דמי [ואף שבקדושה לא שקיל וטרי הש"ס התם מידי ואדרבה אמרינן שם דלקדושה לכ"ע לא פסיק מ"מ כיון שהוצרך הש"ס להשמיענו שקלא וטריא קרו ליה התר"י והרא"ש שוב ראיתי בס' ישועות יעקב שעמד בזה ודבריו שם אינם מובנים] ולכן כשהגיעו תר"י לברכו דלא נזכר בשקלא וטריא דש"ס התם וי"ל דלא עדיף כמו קדיש וקדושה וח"כ על כרחך הדר לק"ו ולכן הוצרכו לומר דאין בו כדי שאילת תלמיד לרב ונמצא למוד שפיר מהק"ו וכן כי מטו למודים דגם לא נזכר התם בש"ס וכל לימודו הוא מן הק"ו ודיו לבא מן הדין וכו' ע"כ כתבו שלא יאמר יוצרנו כן נ"ל נכון בכוונת התר"י והרא"ש שדבריו לקוחים מתר"י אלא שקיצר קצת ולפי"ז נמצינו למדים דלכל דבר שנוסח מטבע שלו ארוך יותר מכדי שאילת תלמיד לרב א"י להפסיק חוץ מקדיש וקדושה דעדיפי כנ"ל אבל בברכת הרעמים וכה"ג לא יפסיק כיון שהם מטבע ארוך וכן אפילו במבע קצר כמו שאילת תלמיד לרב לא יפסיק רק לענות עם הציבור אבל לומר בפני עצמו איזה ברכה או שבח ביחידות לא יפסוק משום דבכה"ג לא שייך הק"ו כמו שביארתי לעיל ובברכת הרעמים לא יפסיק משני טעמים אלו וכדעת התב"ש בדיני' ולא מטעמי':

אבל בקדיש וקדושה נראה דלדעת תר"י והרא"ש כיון דבלא"ה נמי צריך להפסיק יותר מכדי שאילת תלמיד לרב לאמן יש"ר ולקדוש ולברוך ובלא"ה א"י לומר שוב הדיבור השני תוך כ"ד לדיבור הראשון שפסק בו וכיון שבא לידי מדה זו יכול לענות בקדיש גם יתברך ובקדושה גם ימלוך דכיון דהפליג הפליג ושוב לא גרע כבוד של הקב"ה מכבוד ב"ו וכה"ג מצינו בש"ס פ' מ"ש דף כ"ד ע"ב היה עומד בתפלה וביקש להתעטש וכו' ממתין עד שיכלה הרוח ואומר רבש"ע וכו' ופירש"י ואומר בתוך התפלה כיון דמופסקת ועומדת כבר ע"י הרוח לפיכך יכול להפסיק נמי ולומר דבר זה באמצע וכ"ש כאן דכבר הוא מופסק ועומד בדבור] עיין במג"א סי' ר"ו ס"ק ד' והבן] וגם מה שמוסיפין בשבת ויו"ט אע"ג דגם הי"ל מודה דלא שייך אל הקדושה כמ"ש המג"א משם היש נוחלין עצמו לקמן סי' קכ"ה מ"מ עונה כיון דמיתאמרי בציבורא שייך בהו הק"ו ולח אמרי' דיו כיון שכבר מופסק ועומד הוא ונראה דעונה גם נקדישך ואע"ג דעדיין לא הפליג כיון דסופו להפליג אין לחלק אך נראה דבמקום שאם יפסיק לכל אלו ישהא כדי לגמור את כולו לא יפסיק רק לקדוש וברוך ואע"ג שכ' המג"א סי' ס"ה ס"ק א' דלקדיש וקדושה מותר

לשהות כדי לגמור את כולו היינו לקדוש וברוך אבל היכי דלקדוש וברוך לא ישהא כ"כ כדי לגמור את כולו ואם יפסיק לכל הסדר ישהא נראה דלא יפסיק רק לקדוש וברוך אך בדיעבד אם פסק נראה לענ"ד דאינו חוזר לרא"ש אי משום כיון דלא מחייבינן ליה להפסיק לא הוי אונס ואינו חוזר לדעת התוס' והרא"ש פ' מ"ש והכי קימ"ל או משום שכ' המג"א סי' פ"ה דבק"ש לא יחזור כ"א כשהאיש או המקום אינו ראוי עי"ש. וגם הקדיש אע"ג שכתבתי דמדינא יכול לענות גם יתברך כיון דהפליג הפליג אמנם כיון דבלא"ה דעת המג"א לעיל סי' נ"ו ס"ק ט' כדעת הקדמונים שלא לומר אחר הש"ץ רק עד עלמיא נראה דעכ"פ בק"ש לח יאמר יותר:

והנה כ"ז לדעת תר"י והרא"ש והקמים בשיטתייהו אבל לדעת הסמ"ק ודעימי' דלא ס"ל הק"ו וס"ל דאינו רק לדבר שבקדושה פשיטא דאינו עונה נקדישך ומה שמוסיפין בשבת ויו"ט אבל ימלוך נראה דעונה גם להסמ"ק מטעם שכתב היש נוחלין דגם זה שייך לקדושה ומ"ש הל"ח וז"ל ודעתי נוטה שאין להפסיק רק לקדוש וברוך שאלו השני פסוקים ישעי' ויחזקאל אמרו ששמעו מפי המלאכים ושייכים לענין הקדושה עכ"ל הנה גם פסוק ימלוך דהע"ה אמרו ואית' בברייתא [נדפסה בסידורים לאומרה במקום קדושה] כשעלה משה למרום מצא כת אחת אומרת קדוש וכת אחת אומרת ברוך וכולם עונים פה אחד ואומרים ימלוך [ועיין בליקוטי פרדס לרש"י דף כ"ג ע"ב] לכן נראה דשייך לקדושה כמו קדוש וברוך ומיקרי מילי דקדושה והנה לכאורה נראה דש"ס דילן חולק על ברייתא הנ"ל דאיתא בחולין דף צ' ע"ב דמלאכי השרת אין קורין השם כ"א עד אחר שלש תיבות וברוך אופנים הוא דאמרו ובברייתא זו איתא דכולם עונים ימלוך דהוי השם אחר תיבה אחת מ"מ לפי מסקנא דהש"ס התם בתירוצא בתרא כיון דאתיהיב רשותא וכו' יש להסכים גם לברייתא וכיון דאתיהיב רשותא יכולין להזכיר אפילו אחר תיבה אחת דיותר מזה פירש"י שם כיון דאתיהיב רשותא יכולין לאדכורי אפילו להדיא. ולכאורה אינו מובן מאין יצא לו זה ולענ"ד נראה דכוונתו להסכים דברי הש"ס נם לברייתא אשר הביאה השבולי לקט ומובא בב"י סי' נו"ן [ונדפסה ג"כ בסידורים בשם ר' עקיבא] וז"ל בכל יום עומד מלאך אחד באמצע הרקיע ואומר ה' מלך וכו' ונראה דסוגיא דעלמא נמי אזדא כהאי תירוצא בתרא ממה שאנו אומרים בקדושה דיוצר והאופנים וחיות וכו' ואומרים ברוך ומתורץ בזה קושיית התוס' שם בד"ה ברוך אופנים הוא וכו' ועוד נראה דגם לתירוצא קמא ס"ל דאותם המלאכים עצמם שכבר הזכיר השם כיון דאתיהיב רשותא אתיהיב אלא דבעי לשנויי לפי מה דהוי פסיקא ליה דכת שאומרים ברוך אינם אותם שאומרים קדוש עי"ש ודוק אך מהתוספתא הנ"ל משמע דימלוך אינו

שייך כ"כ להקדושה וא"כ י"ל דלסמ"ק אינו מפסיק. עלה בידינו מכל הני מילי מעליותא דלהרבינו יונה והרא"ש והטור דס"ל הק"ו פוסק לקדיש ולקדושה לכל מה שאומרים הציבור ומכ"ש לכל האמנים וכן נראה דעת הפוס' דף נ"ג ע"ב שכ' הק"ו ולא הביאו כלל השקלא וטריא דש"ס פ' מ"ש וכן נראה מתשו' הרשב"א שהביא הב"י שהרי שואל מפני היראה וכ"כ המרדכי בשם האב"י העזר"י אבל להסמ"ק אינו פוסק רק למילי דקדושה. אמנם לענין ימלוך כיון די"ל דשייך לקדושה כמ"ש הי"נ והבאתי סייעתא מהברייתא הנ"ל וא"כ אפילו להסמ"ק יכול לענות עם הציבור והנה אם שאין תלמיד כמוני מכריע בין אבות העולם מ"מ נלענ"ד דימלוך יש לענות עם הציבור אפי' בפרשה ראשונה מטעם הנ"ל:

ובפרשה שניה שהוא מדרבנן [עיין בפרי חדש סי' ס"ז ובשו"ת שאגת אריה סי' א' ב' ועי"ש נמי לענין פרשה שלישית] וכן בברכות ק"ש שהם מדרבנן נלענ"ד דהסומך עצמו על תר"י והרא"ש וסייעתם לענות כל סדר הקדושה מן נקדישך וגם מה שמוסיפין בשבת ויו"ט לא הפסיד ועיין בט"ז סי' ס"ו ס"ק פ"ח שמחלק ג"כ בין ק"ש לברכותי' לענין מי שקורין אותו לעלות לס"ת ואע"ג דהמג"א סי' קל"ה ס"ק ו' כ' דאין לחלק היינו לקרות אותו לכתחלה עי"ש וכן ראיתי בבאר היטב שמחלק בשאר אמנים לענין ברכות ק"ש אבל לקדיש נראה לענ"ד דאפי' בברכות ק"ש לא יענה רק עד עלמיא כיון דבלא"ה דעת המג"א בסי' נ"ו כמנהג הקדמונים עי"ש שלא לענות יותר הלין הוא דינא דקדיש וקדושה ולענין ברכו יאמר ברוך ה' המבורך לעולם ועד כמ"ש הל"ח והמג"א אע"ג דמלשון התר"י שהבאתי לעיל משמע דלא יאמר רק ה' המבורך ולא יאמר לעולם ועד משום דהוי יותר מכדי שאילת תלמיד לרב ואמרינן דיו מ"מ י"ל דלזה לא צריך הק"ו משום דהוי דבר שבקדושה ופוסק אפילו להסמ"ק ובמודים יאמר מודים אנחנו לך ותו לא כמ"ש הט"ז והמג"א ובכל זה היינו בברכו ובמודים אין חילוק בין ק"ש לברכותי'. ולענין אמנים בפרשה ראשונה של ק"ש לא יענה רק אמן דהאל הקדוש וש"ת לחוש לדעת הסמ"ק המובא בהגהת רמ"א ולענין אמן דשים שלום ג"כ יש לסמוך על האלי' רבה ולענות אותו גם בפרשה ראשונה ובאינך פרשיות ובברכותי' יש לענות כל האמנים כדעת הרבוותא דס"ל הק"ו ודוקא אחר הש"ץ או אחר העולה לס"ת או באמנים דקדיש אבל אחר יחיד המברך לא יענה אמן אפילו בברכות ק"ש דבכה"ג לא שייך הק"ו כמ"ש לעיל לענין ברכות הרעמים וכן לברך ברכות הרעמים או לומר שאר דברים כיוצא בזה ביחידות לא יפסיק אפילו בברכות ק"ש כדעת התב"ש ומשני טעמים שביארתי לעיל:

ואגב גררא ראיתי להזכיר דין הפסקה לענות עם הציבור בעומד בשאר מקומות התפלה הנה העומד בפסוקי דזמרה אע"ג שכתבו הטור והמחבר לעיל סי' נ"א סעיף ד' דבאמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד ובין הפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכ"א מ"מ נ"ל דלא עדיף מברכות ק"ש לענין הפסקות הנ"ל ולכל מה שנתבאר לעיל ובהלל בימים שאין גומרין אע"פ דקימ"ל לקמן סי' תכ"ב סעיף ד' דאפילו באמצע שואל מפני הכבוד ומשיב לכ"א מ"מ לא גרע מברכות ק"ש דבכל אדם נמי שייך כבוד כשארז"ל באבות אל תהי בז לכל אדם ושייך למיפרך הק"ו הנ"ל וצריך למה שביארנו לעיל וא"כ הדין שוה לברכות ק"ש ובהלל בימים שהיחיד גומר אע"פ שכתב המחבר לקמן סי' תפ"ח סעיף א' דאין מפסיקין בו כ"א כמו בק"ש אפ"ה לא עדיף מברכות ק"ש כיון שאינו כ"א מדרבנן ובאלקי נצור נראה דעונה ואומר כל דבר של מצוה אפילו ברכות הרעמים ועכ"פ לא עדיף מברכות ק"ש כמ"ש המחבר לקמן סי' קכ"ב עי"ש:

ולענין מגילה הביא הטור סי' תרצ"ב דעת בעל העיטור דכיון דברכה אחרונה במנהגא תליא אין לגעור במי ששח בקריאתה והטור השיג עליו ובב"י החזיק במעוז בעל העיטור ונסתייע מדברי הר"ן עי"ש ומסיק דמ"מ השומע לא ישיח דאם ישיח לא יוכל לשמוע ועפי"ז כתב בש"ע שם סעיף ב' אין לשוח בעוד שקורין וקאי על השומע ומה שנרשם בבאר הגולה טור לדעתו נראה שהבין דקאי על הקורא הוא טעות כמבואר למעיין:

והנה המע"מ ובתשו' נוב"י חלק או"ח סימן מ"א כתבו דהבעל העיטור הוציא כן מלישנא דפוסק ואין בכך כלום דאיתא בפ' היה קורא דף י"ד ועיין בחידושי לעיל מה שתירצתי האי לישנא בטוב טעם לדעת הטור אמנם הכל רמוז בדבר תר"י בין מ"ש לדעת בה"ע ומ"ש לדעת הטור ע"ש והנה בנוב"י שם הכריע שלא כדעת בה"ע מהא דאמר רבה לעיל דף י"ד בהלל בין בימים שהיחיד גומר בין בימים שאין היחיד גומר אין מפסיק רק למפני היראה והכבוד וא"כ רבה פליג על ר' חייא וכל הראשונים הרי"ף והרמב"ם כתבו הלכתא כר' חייא עכ"ד ול"נ דמשום הא לא איריא לא מיבעיא מהלל שהיחיד גומר י"ל דס"ל לרבה שהוא מדאורייתא כדעת הרמב"ן בס' המצות שורש א' ואפילו למה דקי"ל שהוא מדרבנן וכן בהלל שאין היחיד גומר מ"מ שאני התם דיש ברכה אחרונה ושייכא להלל דהא אין פותחת בברוך משום דסמוכה לברכה שלפני ההלל כמ"ש הר"ן לכן אין רשאי להפסיק בשיחה משא"כ במגלה דברכה אחרונה לא שייכא למגלה אלא הרי הוא כמשבח ומודה על הנס כמ"ש הב"י סימן תרצ"ב ולפ"ז י"ל דרבה לא פליג על ר' חייא כ"א בהלל ולא במגלה תדע דהא הב"י פסק בסי' תכ"ב דגם בימים שאין היחיד גומר אין להפסיק רק לשאול מפני הכבוד וכו' ובסי' תרצ"ב פסק במגלה כהבה"ע ועוד דע"כ

טעם הבה"ע דמפסיק אפילו לשיחה בעלמא משום דמגלה הוא מדרבנן וא"כ תיקשי ליה מתניתין דגם בברכות ק"ש שהם מדרבנן אינו מפסיק כ"א למפני היראה והכבוד ועכצ"ל כמ"ש דשאני ברכות ק"ש דפותחים וחותמים בברוך ואפילו אמת ויציב שאין פותחת בברוך מ"מ הוי סמוכה לברכה שלפניה לכן אינו רשאי להפסיק לשיחה בעלמא א"כ ה"ה לענין הלל ומ"ש בנוב"י דמגלה עדיף מהלל דהא עדיף מת"ת ועבודה וכמה מצות חמורות דלא עדיף רק לענין לקרותה בצבור ולאקדומי במקום שיכול לקיים שניהם לכן אין לדחות דברי הבה"ע והב"י דאין לגעור וכו' דלית בזה משום הפסקה ומ"מ נ"ל דטוב שלא לשוח באמצע שלא יסיח דעתו מן המצוה ונ"מ דהשח לדברים הכרחיים אין לגעור בו ועיין בט"ז סי' תל"ב:

אהלל לדר בנהורא שסייעני בחסדו לסיים פרק היה קורא והוא יסעדני מקודש בעזרתו להתחיל ולסיים פרק מי שמתו דף יז ע"ב במשנה ומן התפילין הרשב"ל בחידושיו הקשה מה איריא מוטל לפניו אפילו כל יום ראשון נמי דקי"ל אבל ביום ראשון פטור מן התפילין ותירץ דתפילין אגב ק"ש ק"ש ותפלה נקיט להו וסיים וז"ל ובירושלמי בעו לה ופריקו יפירוקא אחרינא עכ"ל י ודבריו תמוהין דז"ל הירושלמי תני ומן התפלין אבל ביום ראשון אינו נותן תפילין וכו' ר' יהושיע אומר בראשון ובשני אינו נותן תפילין וכו' אם בשני אינו נותן תפילין צריכה מימר מי שמתו מוטל לפניו אלא בגין דתנא דא תנא דא ע"כ והיינו ממש תירוצו של הרשב"א דנקיט להו אגב ואמאי כ' הרשב"א דפריק פירוקא אחרינא ועיין בצל"ח ונראה לתרץ דבריו דהנה ככר הקשו על הירושלמי במה שהעמיד הקושיא דוקא למ"ד דאפילו ביום שני פטור הא גם למ"ד דאינו פטור רק ביום ראשון ג"כ קשה מה איריא מוטל לפניו וכמו שהקשה הרשב"א באמת. לכן נראה דדעת הירושלמי כמ"ש בחידושי מהריט"ץ מובא בדגול מרבבה סימן שפ"ח דהא דאבל ביום ראשון פטור מתפילין דוקא אם נקבר ביום המיתה דאז האבילות מדאורייתא אבל ביום קבורה שאינו יום המיתה שאין האבילות מדאורייתא חייב בתפלין עכ"ד ובד"מ השיגו שם ע"ש והנה מ"ד דאינו פטור רק ביום ראשון דכתיב ואחריתה כיום מר כדאיתא במס' מ"ק דף כ"א י"ל דסבירא ליה כדעת חי' מהריט"ץ. דיני קבורה שאינו יום מיתה חייב בתפילין דיום מר הוא הוא דוקא יום מיתה לכן לא קשה לדידיה קושיא זו די"ל דמתניתין מיירי ביום שני למיתה לכן דוקא מוטל לפניו אבל לאחר שנקבר חייב משא"כ למ"ד דגם ביום שני פטור א"כ מכ"ש ביום ראשון לקבורה אע"ג שאינו יום מיתה שפיר הקשה צריכה למימר מוטל לפניו והרשב"א דהקשה גם למ"ד דאינו פטור רק ביום ראשון משום דלא ס"ל כדעת המהרי"ט צהלו"ן דס"ל להרשב"א דליכא אבילות כלל מדאורייתא לכן

אין לחלק בין יום מיתה ליום קבורה ותירץ דתני אגב ועל כן סיים ובירושלמי פריק פירוקא אחרינא ר"ל דהירושלמי לא נצרך לתרץ דתני אגב רק למ"ד דגם ביום שני פטור אבל למ"ד דאינו פטור רק ביום ראשון דקימ"ל כוותי' בלא"ה ניחא לי' כדעת המהריט"ץ והיינו פירוקא אחרינא כנ"ל לתרץ דברי הרשב"א ודוק היטב:

בגמרא מוטל לפניו אין וכו' ורמינהו. הנה בתר"י הביאו בשם יש מפרשים כיון דלא תני בפירוש במשנתינו שפטור מכל המצות אינו פטור כ"א משלשה אלו המפורשין וכו' וכדתני שילא בסוכה פרק הישן גבי חתן וטעמא מפני ששלשתן צריכות כונה ביותר ודחה רבינו יונה דהאי דסוכה כבר פירשה רש"י דלא ס"ל העוסק במצוה פטור מן המצוה אבל למאי דקימ"ל דהעוסק במצוה פטור מן המצוה פטור מכולן עכ"ד וקשיא לי לפי גירסא זו וליש מפרשים אלו מה רומיא דבריית' אמתניתן הא י"ל דמתניתן כמ"ד דהעוסק במצוה אינו פטור מן המצוה רק מן אלו השלשה מפני שצריכות כוונה ומתוך שבהול על מתו אינו יכול לכוין ולפי"ז אינו פטור רק כשמוטל לפניו שרואה צרתו לפניו וכן משמע מלשון מדרש רבה פ' וילך וז"ל כך שנו חכמים מי שמתו מוטל לפניו פטור מק"ש וכו' ולמה כיון שרואה אדם צרתו לפניו דעתו מובלגת עליו ע"כ אבל שלא לפניו מיבעיא ליה ליתובי דעתי' כדאיתא בסוכה פ' הישן כה"ג אבל בברייתא דמבואר דפטור מכל המצות על כרחך דס"ל דהעוסק במצוה פטור מן המצוה ע"כ פטור גם שלא לפניו והוא קושיא עצומה לפי ענ"ד ואין לומר דלא ניחא ליה לאוקמי מתניתן דלא כהילכתא הא ליש מפרשים אלו עכצ"ל אחת משתים או דלא ס"ל לתנא דמתניתן העוסק במצוה פטור מן המצוה או דס"ל שאין זה נקרא עוסק במצוה וא"כ קשיא כנ"ל. עוד הקשה בפני יהושיע הא י"ל דמתניתן מיירי ביש לו מי שישא משאו ואינו פטור רק משום כבודו של מת כדאיתא בירושלמי מובא בתוס' וס"ל למתניתן דלא שייך כבודו של מת כ"א בפניו ובברייתא מיירי באין לו מי שישא משאו ע"כ פטור גם שלא בפניו משום דטרוד ע"כ ונראה לתרץ ב' קושיות אלו דהמקשה לא הוי ניחא ליה דטעמא דמתניתן משום צרתו לפניו או משום כבודו של מת דלא שייך בכה"ג לישנא דפטור כיון דבאמת חיובא רמי' עלי' רק שאינו יכול לקרות באותו מקום ועוד דעכ"פ הו"ל לחייבי' לילך למקום אחר ולקרות ק"ש ולהתפלל ולהניח תפילין וזה ודאי דוחק לומר דמתניתן מיירי באין לו בית אחר ואין לחבירו וליכא בי כנישתא במתא אלא ע"כ דטעמא דמתניתן משום דעוסק במצוה פטור מן המצה וכיון שפטור מן הדין א"כ קשה לפי טעם זה אדרבה גם שלא בפניו ליפטור ומה איריא בפניו [וצ"ל לדעת הי"מ הנ"ל דעוסק במצוה אינו פטור כ"א ממצות אלו שצריכות כוונה וכ"נ מדברי תר"י] ובאמת גם בלא הברייתא היה יכול

להקשות כן אלא דניחא ליה להקשות מהברייתא דאם היה מקשה בלא הברייתא היה צריך ג"כ האריך ועוד דאגב אורחא שמעינן מברייתא זו כמה מילי מעליותא כנ"ל:

דף יח.

מתו אין אבל משמרו לא והתניא וכו' יש להקשות הא לפי לישנא דמתניתן הו"ל למסדר הש"ס לסדר קושיא זו מתחלה מתו אין וכו' ואח"כ קושיא דלעיל לפניו אין שלא לפניו לא ורמינהו ונראה לתרץ דמתחלה לא היה יכול להקשות מתו אין וכו' משום די"ל דנקט מתו לרבותא אע"פ שמתו הוא מ"מ דוקא בפניו פטור אבל שלא בפניו חייב אכן אחר שכבר הקשה מן הברייתא ואסיק כיון שמוטל עליו כלפניו דמי ומתניתן מיירי אפי' שלא בפניו וע"כ דה"ט משום דעוסק במצוה פטור מן המצוה הקשה אמאי נקט מתו ליתני משמר דפטור מה"ט דעוסק במצוה וכו וממילא נדע דבמתו פטור אפי' שלא בפניו מה"ט ותירץ דמתו אעפ"י שאינו משמרו ר"ל דאם היה נקט משמרו ה"א דהטעם הוא משום לועג לרש ואכתי לא היי ידעינן במתו שלא לפניו דפטור ועיין בצל"ח שכ' דהקושיא הוא דוקא אליבא דרב פפא ולפימ"ש הוא להיפך דהקושיא דוקא למסקנא וכן נ"ל נכון ודוק:

דף יט:

בתוס' ד"ה מדלגין היינו וכו' תימה לפ"ה דגולל כסוי של ארון וכו' וא"כ גם הגולל מטמא באהל והאיך היו מדלגין סנה לדעת רמב"ם פ"ג מהל' טומאת מת דגולל ודופק וכל טומאה שאין הנזיר מגלח עלי' אינה רק מדרבנן א"כ לק"מ דמשום כבוד מלכים לא גזרו וכדעת התוס' כאן כדעת הראב"ד שם:

בא"ד והיה אומר ר"ת דליתא להני כללי וכו' ואפ"ה כהן מוזהר עלי' כדאיתא בפ' בהמה המקשה. והקשה במהרש"א דמהתם לא מוכח רק דרביעית דם מטמא אבל אינו מוכח דכהן מוזהר עליו ע"כ ולכאורה דבריו תמוהין דהא נפקא ליה שם מקרא על כל נפשות מת לא יבא דכתיב גבי כהן שוב ראיתי למי שתפס עליו בזה. ונראה לענ"ד כוונתו דהנה התם יליף ר' ישמעאל דרביעית דם מטמא באהל מהנוגע במת בנפש אדם ור' עקיבא ס"ל אפילו רביעית מן ב' מתים ויליף מעל כל נפשות מת ואנן קימ"ל דרביעית מב' מתים אינו מטמא כת"ק דמתניתן פ"ב דאהלות וכ"פ הרמב"ם בפ"ד מהל' ט"מ ולפי"ז אמאי נימא דליתא להני כללי הא י"ל דברייתא דמס' שמחות אתיא כהלכתא דוקא ממת אחד רביעית דם בעינן וילפינן לה מהנוגע במת בנפש אדם כר' ישמעאל ופריק דעל כל נפשות מת לא דרשינן כלל על רביעית דם ולכן אין כהן מוזהר עליו זה נראה בכוונת המהרש"א אמנם י"ל דהתוס' אזלי לשיטתם שהקשו שם בחולין ובסנהדרין דף ד' לר' ישמעאל דאמר נפשות כתיב למה לי תרי קראי על רביעית דם הרי דאית להו דגם לר' ישמעאל קרא דעל

נפשות אתיא לרביעית דם אלא דס"ל יש אם למקרא ונפשת כתיב ע"כ בעינן ממת אחד וא"כ כהן מוזהר עליו אך באמת גם זה צ"ע מנא להו להקשות כן הא שפיר י"ל דלר"י לא מיירי פסוק זו ברביעית דם דהא בנזיר ג"כ כתיב על נפשות מת לא יבא ולא דרשינן על רביעית דם דנזיר אינו מגלח על רביעית דם לכ"ע ועכ"פ דברי המהרש"א נכונים. בגמרא ורוב ארונות יש בהם חלל טפח. בצל"ח הקשה מכאן לדעת הרמב"ם דכל ספיקא דאורייתא מותר מן התורה ואינו רק מדרבנן לחומרא א"כ אמאי הוצרך הש"ס למימר דרוב ארונות וכו' הא אפי' לא הוי רק מחצה על מחצה אינו רק מדרבנן ואפשר לתרץ עפ"י מה דאיתא בריייתא בתורת כהנים מובא בריי"ף בהלכות קטנות וברמב"ם מהל' אבל לאחותו לה יטמא לאחותו ודאי ולא לאחותו ספק והקשה בנימוקי יוסף שם למאי איצטריך למעוטי ספיקא הא קי"ל ספיקא דאורייתא לחומרא ע"כ וקושית הנימוק"י הוא להסוברים ספיקא דאורייתא אסור מן התורה בכל מקום. אמנם לדעת הרמב"ם דבכל מקום ספיקא דאורייתא מותר מן התורה לק"מ דשפיר אצטריך למעוטי ספיקא ועכ"פ חזינן דבכהנים אסרה תורה לטמא בספק ולפי"ז שפיר הוצרך הש"ס כאן למימר דרוב ארונות וכו' דבמחצה על מחצה אסור כנ"ל והא דלא ילפינן מזה לכל התורה דספק אסור י"ל דשאני כהנים שריבה בהן הכתוב מצות יתירות כדאיתא בריש מסכת תמורה ויש לי בזה אריכות דברים ואכ"מ:

בגמרא איסורא מממונא לא ילפינן נראה דכאן אין מקום למה שהקשו התוס' בב"מ דף כ' ע"ב ד"ה איסורא וכו' דאמאי לא נילוף איסור מממונא הא אדרבה ממון חמור דהא באיסור' הולכין אחר הרוב ובממון אין הולכין אחר הרוב ע"ש דכאן היינו טעמ' דלא ילפינן משום די"ל דבאיסור צריך למחול על כבודו משום כבוד ד' ותורתו ואדרבה זה כבודו כמו שיבא לקמן בדבור שאח"ז אבל בממון לא חייבי רחמנא למחול על כבודו בשביל ממון חבירו דמה חזית שהוא ימחול כבודו ימחול חבירו ממונו ושוב לא יהיה בזה מצוה וכן משמע מתוספות שבועות דף ל' ע"ב דהכא היינו טעמא דממון אתיהב למחילה ועפי"ז יש ליישב קושית המהרש"א במגלה דף ג' דמבעיא החם מקרא מגלה ומת מצוה הי עדיף ופשיט דגדול כבוד הבריות שדוחה ל"ת שבתורה ופירש"י דכתיב והתעלמת והקשה המהרש"א הא בשמעתין אמרינן דלא ילפינן מן והתעלמת דממונא מאי"סיורא לא ילפינן ולפי מ"ש ניחא שפיר דטעמא משום דממון אתיהב למחילה א"צ למחול על כבודו וא"כ במת מצוה דלאו בר מחילה הוא ילפינן מוהתעלמת כן נ"ל נכון והא דצריך ולאחותו משום דקאי על אדם שהוא כה"ג ונזיר ועושה פסח דאיכא לאוין הרבה ועשה עיין בתוס' ד"ה אמרת ועיין מ"ש בדבור שאח"ז אך מה שעדיין קשה שם

במגלה כיון דיליף מוהתעלמת אמאי לא יליף מן ולאחותו עיין בחידושי הרשב"א שם ובס' טורי אבן:

בגמרא הרי שהיה הולך לשחוט את פסחו וכו' ושמע שמת לו מת יכול יחזור ויטמא וכו' ראיתי בס' ישועות יעקב או"ח סי' ע"א הביא קושיא בשם רש"ל בתשובה הא אונן פטור מכל המצות וכיון שמת לו מת חל עליו אנינות ואיך יעשה פסח וכו' ובס' הנ"ל יישב דהא דאונן פטור מן המצות אינו כ"א מדרבנן. אמנה צ"ע לפי מה שנתבאר בריש פירקין דהטעם הוא משום דעוסק במצוה פטור מן המצוה. והא דעוסק במצוה וכו' ילפינן מקרא במכילתין מבשבתך בביתך ובלכתך בדרך אמנם לולא דמסתפינא הייתי אומר דהא דעוסק במצוה פטור מן המצות היינו דוקא במקום שאין שם ביטול המצות רק בשעה שעוסק במצוה זו אבל במקום כשיפטור אותו מן המצות ימשך מזה ביטול מצות גם אח"כ בשעה שלא יעסוק במצוה בכה"ג אמרינן דחייב לעשות המצוה המזדמנת לו כדי שלא ימשך לו ביטול מצוה אחר זמן והנה בפסח אם לא ישחוט עתה בשעת אנינות ימשך מזה שלא יוכל לקיים מצות אכילת פסח בלילה אחר קבורת המת דפסח אינו נאכל אלא למנוייו על כן חייב גם עתה במצות שחיטת הפסח וכן למול את בנו פירש"י דמיירי במילת זכריו דמעכב את הפסח וא"ש:

והנה בשו"ת חכם צבי סי' א' הביא בשם הראנ"ח מובא בתשו' מוהרי"ט דאונן אינו חולץ ליבמתו כיון דפטור מן המצות אינו עושה המצוה בזמן החיוב והקשה עליו דלדבריו אינו מייבם ג"כ כיון דפטור מן המצות הוי אשת אח שלא במקום מצוה וא"כ גם לעולם אינו מייבם דקי"ל במס יבמות דכל יבמה שאין אני קורא בה בשעת כפילה יבמה יבא עליה הרי היא כאשת אח שיש לו בנים ולפי"ז לא משכחת מצות יבום דתמיד היבם הוא אונן בשעת נפילה עכ"ד והנה הח"צ דחה עפי"ז דברי הראנ"ח ובאמת הוא מבוכה גדולה אם לא שנאמר דאונן אינו פטור מן המצות כ"א מדרבנן וכבר כתבתי שצ"ע אך לפי מ"ש לעיל ניחא דהא הכא עי"ז שנפטור אותו בשעת אנינות יומשך מזה ביטול מצוה לעולם כקושית הח"צ לכן מטעם זה באמת אינו פטור כמו שנתבאר:

דף כ.

בגמרא. שאני התם דכתיב ולאחותו וליגמר מינה שב וא"ת שאני הנה הרמב"ם פ' יו"ד מהל' כלאים כ' וז"ל הרואה כלאים של תורה אפילו על רבו קורעו מעליו שאין כבוד הבריות דוחה ל"ת של תורה המפורש ולמה נדחה בהשב אבדה מפני שהוא לאו של ממון ולמה נדחה בטומאת מת מפני שפרט הכתוב לאחותו עכ"ל והקשו עליו למה בהשב אבדה כ' הטעם דלא גמרינן מינה מפני לאו של ממון ובטומאת מ"מ כתב מפני

שפרט הכתוב לאחותו ואכתי תיקשי ליגמר מינה והיה לו להביא ג"כ תירוץ הש"ס שב וא"ת שאני ונראה לתרץ דהרמב"ם ס"ל לסברא פשוטה דאין ללמוד המוצא כלאים בבגדו ושאר כבוד הבריות מטומאת מת מצוה משום דכל אדם מישראל חייב למחול על כבודו משום כבוד ד' ותורתו ואדרבה זה כבודו כמו שאמרו ז"ל הממעט בכבודו ומרבה בכבוד שמים כבודו וכבוד שמים מתרבה ודהע"ה אמר ונקלותי עוד מזאת וכו' עמם אכבדה [לבד מאיסור דרבנן שלא העמידו דבריהם במקום בזיון] משא"כ במת מצוה דלא שייך זה דלאו בר מחילה הוא אך הא דפרכינן בש"ס וליגמר מינה י"ל דהרמב"ם מפרש בדרך אחר דהנה התוס' בב"מ דף ל' ע"ב הקשו למה לן גבי השבת אבדה והתעלמת נילוף מן ולאחותו יעו"ש והנה בזה לא שייך לתרץ כנ"ל דשאני מ"מ דלאו בר מחילה הוא אבל גבי ה"א זקן ואינו לפי כבודו חייב למחול ככודו בשביל מצות ה"א דמאי חזית שהוא ימחול כבודו ימחול חבירו ממונו ולא יהיה עוד מצוה וזה באמת תירץ הש"ס לעיל איסורא מממונא לא ילפינן משום דממון אתיהב למחילה וכן משמע מלשון התוס' בשבועות דף ל' ע"ב וכמ"ש לעיל וכיון דא"צ למחול שפיר ילפינן מן מ"מ. ולפי"ז י"ל דקושיות הש"ס וליגמר מינה קאי אדלעיל על השבת אבדה ל"ל והתעלמת כקושית התוס' בב"מ הנ"ל והא דמשני שב וא"ת שאני י"ל עפ"י מה שהקשו התוס' בשבועות שם אמאי לא משני הש"ס הכי לעיל גבי ה"א נמי שב וא"ת שאני ותירצו דמשכחת נמי בקום ועשה כגון שרואה שאחר רוצה ליקח האבדה ע"ש ויש לפרש דהיינו דמשני הש"ס הכא שב וא"ת שאני פי' ולכך צריך והתעלמת גבי ה"א אפילו בקום ועשה כן נ"ל לתרץ ודוק:

ועפי"ז יש לישב ג"כ מה שפסק הרמב"ם שם דהרואה כלאים על חבירו צריך להודיעו והוא נגד הירושלמי שהביא הרא"ש כאן להלכה דהרואה על חבירו א"צ להודיעו משום דלגבי הרואה הוי שב וא"ת ויש לתמוה אמאי דחה הרמב"ם את הירושלמי מן ההלכה כיון דלא מצינו בש"ס דילן להיפך אמנם לפי מ"ש דהרמב"ם קושיות הש"ס וליגמר מנה על ה"א ומשני שב וא"ת שאני ולכן צריך והתעלמת אפילו ברואה שחבירו רוצה ליקח דהוי קום ועשה א"כ לפי"ז מוכח בש"ס דילן דהרואה שחבירו עובר והוא יכול להפרישו הוי לגבי הרואה קום ועשה וכיון דלא ילפינן כלאים ושאר איסורים מה"א על כן שפיר פסק דצריך להודיעו ואתי שפיר אמנם לכאורה לא מוכח מכאן רק היכי דחבירו רוצה לעבור במזיד הוא מחויב להפרישו והרמב"ם פסק אפילו בשוגג מדכתב הטור ביו"ד סי' ש"ג דהרא"ש חולק על זה על הרמב"ם והנה מקום אתי דהרמב"ם יליף לה מהא דאמרינן בשבועות דף ל' ע"ב האי צורבא דרבנן דידע סהדותא וזילא ביה מילתא למיזל לבי דינא דזוטר מיניה לא ליזול ה"מ בממונא חבל באיסור אין חכמה ואין עצה וכו' והקשו בתוס'

שם מסוגיא דהכא דמשמע דבשב וא"ת דחי והאי דלא אזיל הוי נמי שוא"ת ותירצו דכשעושים איסור על ידו כגון שבאתה אשה לפני חכם להתירה והוא יודע שבעלה חי לא מקרי שוא"ת ע"כ אם כן מוכח מזה כהרמב"ם אמנם לא צריכנא לכל זה לפי המתבאר דממת מצוה לא ילפינן משום דלאו בר מחילה הוא א"כ מנא לן לחלק בין קום ועשה לשב וא"ת ולפי"ז ממילא לא קשה מה שהקשו התוס' שם בשבועות כנ"ל ודברי הש"ס שם כפשטן דבאיסורא אין חילוק בין קום ועשה לשוא"ת ואין חכמה וכו' נגד ד' ואפילו בשוא"ת לא דחינן מילתא דאורייתא משום כבוד הכריות ולכן שפיר פסק הרמב"ם דהרואה כלאים על חבירו צריך להודיעו ולקרוע מעליו אע"ג דלגבי הרואה שוא"ת הוא כדמוכח בש"ס דשבועות וכן פסק בפ"א מהלכות עדות האי דינא דסהדותא דסתמא ולא ביאר כמו שפירש התוס' ועיין בצל"ח שכ' שחיפש ברמב"ם ולא מצא חילוק זה בין קום ועשה לשוא"ת לגבי כבוד הבריות ולפימ"ש כן הוא דעתו באמת דאין חילוק ודוק:

דף כ:

בתוס' ד"ה נשים בבהמ"ז דאורייתא וכו' פי' הקונטרס וכו' עד ואמרינן לקמן מי שלא אמר ברית ותורה בבהמ"ז לא יצא י"ח וכו' יש להקשות הא אמרינן ג"כ לקמן דמי שלא אמר ארץ חמדה וכו' לא יצא אליבא דכ"ע וא"כ נהי דבעיא דנשים מחמת ברית ותורה אכתי תיקשי כהנים ולוים נמי נמי תבעי מטעם שאינם יכולים לומר ארץ חמדה ונראה דדעת התוס' דגבי ארץ יכולים לומר שנתת לאבותינו כמו דקי"ל לענין בכורים דגר מביא וקורא דיכול לומר אשר נשבעת לאבותינו לתת לנו משום דאברהם הי' אב המון גוים ואע"ג דגרים עצמם לא נטלו חלק בארץ. וכן פסק הרמב"ם פ"ד מהל בכורים דגר מביא וקורא וכ"ש נשים וכהנים ולוים דיכולים לומר אשר נשבעת לאבותינו וכן מבואר מדברי תוס' ב"ב דף פ"א אבל בברית ותורה דהנוסח הוא על בריתך שחתמת בבשרי"נו ועל תורתך שלמדתינו א"י לומר ולזה דייקו התוס' והביאו הנוסח דברית ותורה. תו יש להקשות בדברי התוס' במ"ש דקמבעי' ליה כיון דלא מצי למימר ברית ותורה הוי מדרבנן או כיון דלא שייך בהו הוי שפיר דאורייתא והא דלקמן דלא יצא מיירי באנשים ע"כ לפ"ז יש לתמוה מה דאמרינן בש"ס אי מדאורייתא יכולות להוציא אנשים ידי חובתן נהי דכיון דלא שייך בהו הוי דאורייתא מ"מ איך מוציאות אנשיה בברית ותורה עצמן דשייך באנשים ולא יצא י"ח זה ואין לומר דהאיבעיא הוא על עיקר הברכה דאי מדאורייתא מוציאות עכ"פ בעיקר הברכה ובברית ותורה יאמרו האנשים בעצמם הא התוס' עצמם כתבו לקמן דף מ"ו ע"א בד"ה ולמאן דאמר וכו' דאין לברך לחצאין אם האחד אינו יכול לברך כל הברכה ע"ש דכוונתם דשנים לא יברכו ברכה אחת לחצאין וכן מבואר

בש"ע סימן קצ"ד דאין ברכה אחת מתחלקת לשנים ונראה לתרץ דהנה הרא"ש הקשה בשמעתין אהא דאמרינן לא אתי דרבנן ומפיק דאורייתא מהא דאיתא לקמן דף מ"ח להוציא אחרים י"ח עד דאכיל כזית דגן ובשיעור כזית אינו חייב רק מדרבנן ומוציא אחרים י"ח שאכל כדי שביעה שחייבים מן התורה ותירץ דלא דמי אשה לאיש דכל ישראל ערבים זה בזה וכן בדין שיפטור חבירו אעפ"י שהוא לא אכל כלום אלא דרבנן אמרו שלא יברך עד שיאכל כזית עכ"פ אבל אשה אינה בכלל ערבות עכ"ד והנה התוס' הקשה ג"כ קושית הרא"ש הנ"ל לקמן דף מ"ח ונראה מדבריהם שם שאינם מחלקים בין אשה לאיש לענין ערבות אך מחלקים בענין אחר דמי שחייב במצוה זו בשום פעם אעפ"י שעתה לא נתחייב מ"מ יוכל להוציא מטעם ערבות ולכן באיש כיון דאם היה אוכל כדי שביעה היה חייב מן התורה גם עתה שלא אכל כ"א כזית יכול לפטור חבירו שחייב מן התורה אבל מי שאינו חייב במצוה זו בשום פעם כגון נשים אם הם בבהמ"ז מדרבנן אינם בכלל ערבות במצוה זו עכת"ד ולפי"ז י"ל דאם הם דאורייתא כיון ששייכים במצוה זו יכולות להוציא אנשים אפילו בברית ותורה מטעם ערבות כיון דלגבי האנשים המצוה דוקא בנוסח זה והם ערבים בגוף המצוה כמו מי שאכל כזית דגן שמוציא למי שאכל כדי שביעה ואע"ג דלכאורה יש לחלק דהכא שאני שאינם בברית ותורה בשום פעם מ"מ הדבר נכון כמו שכתבתי כיון דהם ערבים בגוף המצוה כנ"ל:

ועתה נבא לבאר דעת רש"י ז"ל הא דלא ניחא ליה לפרש כהתוס' דהאיבעיא הוא מחמת ברית ותורה י"ל מחמת קושיותי הנ"ל והיינו דהוא ס"ל כתי' הרא"ש ז"ל דאשה אינה בכלל ערבות רק אם הם דאורייתא אתי דאורייתא ומפיק דאורייתא ולפי"ז תיקשי איך מוציאות בברית ותורה ולכן פי' דהאיבעיא הוא משום דכתיב על הארץ הטובה ונשים לא נטלו חלק בארץ ע"כ הם מדרבנן או דמ"מ הם מדאורייתא דשפיר יכולות לומר שנתת לאבותינו כמו דקי"ל גבי בכורים דגר מביא וקורא ובאמת הוא פלוגתא בירושלמי לענין בכורים ובעל האיבעיא דהכא נסתפק בזה ולפי פי' זה אם הם דאורייתא משום דיכולות לומר על הארץ וכו' שפיר מוציאות אנשים י"ח ולפי המתבאר דרש"י קאי בשיטת הרא"ש לכן לא פי' כהתוס' ממילא מתורץ ג"כ מה שהקשה התוס' על פירושו דתיבעי כהנים ולוים דהא הא דנשים אם הם דרבנן אינן תוציאות משום שאינם בכלל ערבות א"כ בכהנים ולוים שהם בכלל ערבות לא שייך למבעי דהא גם אם הם דרבנן מוציאים מטעם ערבות ולכן כ' הרא"ש פירש"י דהאיבעיא הוא משום דכתיב על הארץ וכ"כ בצל"ח דהרא"ש בזה לשיטתו דלדידי' לא קשה קושית התוס' אמנם לדברינו מבואר יותר דלהרא"ש אין מקום לפי' התוס' משום קושי' הנ"ל דגם אם נימא נשים בבהמ"ז

דאורייתא א"י להוציא אנשים י"ח משום ברית ותורה והתוס' אזדו בפירושם הנ"ל ג"כ לשיטתם לקמן דה מ"ח כנ"ל אמנם אכתי תיקשי לפירש"י והרא"ש איך יכולים להוציא בברית ותורה דלא שייך בהו והיינו אפילו אם דמחמת על הארץ הם מ"מ דאורייתא כנ"ל עכ"פ ברית ותורה ליתא גבייהו וצ"ל דהאבעיא הוא כאן אליבא דרב דס"ל לקמן דף מ"ט דאם לא אמר ברית ותורה יצא וא"ש:

ודאתאן עלה דהאיבעיא הוא אליבא דרב יש לתרץ ע"ד פלפול קצת קושיית הגאון בשו"ת שער אפרים על מה דאמרי' נ"מ לאפוקי רבים י"ח ואמאי ל"א נ"מ לענין ספק אם אשה מסופקת אם ברכה בהמ"ז שאם הוא מדאורייתא צריכה לחזור ולברך ואם הוא מדרבנן א"צ לחזור ולברך ע"כ. וי"ל דהנה ידוע דעת הרמב"ם פ"ט מהלכות ט"מ דספיקא דאורייתא מן התורה לקולא רק מדרבנן לחומרא ורבים תמהו עליו א"כ לפי"ז איך משכחת לחיוב אשם תלוי הבא על הספק ובשו"ת מהרי"ט ח"י דהרמב"ם ס"ל כמ"ד דבאשם תלוי בעינן דוקא חתיכה אחת משתי חתיכות דאיקבע איסורא וכה"ג הוי שפיר דאורייתא ספיקא לחומרא אבל שאר ספיקא דאורייתא הם מדרבנן ולמ"ד דאף בחתיכ' אחת חייב אשם תלוי אין ה"נ דס"ל דכל הספיקות הם לחומרא מן התורה עכ"ד והנה רב ס"ל בכריתות דף י"ז לענין אשם תלוי בעינן חתיכה אחת משתי חתיכות ואמרינן שם דטעמא משום דבעי' קביעותא לאיסורא א"כ ממילא ס"ל דכל הספיקות דאורייתא ה מדאורייתא לקולא ולא מצי למימר אליבי' נ"מ לספק וכו' משום דגם אם הוא מדאורייתא א"צ לחזור ולברך מספק דספיקא לקולא ואין דאכתי נ"מ דאם הוא דאורייתא עכ"פ הוא ספיקא לחומרא מדרבנן וצריכה לחזור ולברך מדרבנן משא"כ אם הוא מדרבנן דכאן לא שייך מדרבנן לחומרא משום לתא דלא תשא. גם אין לומר כיון דודאי אכלה ואתחזיק חיובא הוי כמו ספק במקום חזקה והוי כמו איקבע איסורא דלא אישתמיט שום אחד מהפוסקים לכתוב גבי ספיק' דמצות כגון ספק התפלל ספק קרא ק"ש ספק אמר אמת ויציב וכה"ג דהוי חזקת חיוב וטעמא נ"ל משום דאמרינן דודאי עשה כדרכו כפי' הרגילות והוי כמו רוב נגד החזקה והוי פלגא ופלגא כדאמרינן, בעלמא וה"נ הרגילות לברך תיכף אחר האכילה וע' בט"ז יו"ד סי' ס"ח ס"ק כ"ד:

ועפ"י דברינו הנ"ל יש לתרץ דברי הרי"ף מה שהקשה הבעה"מ עליו שהשמיט הך סוגיא לגמרי ולפי מ"ש י"ל שהרי"ף מפרש כפרש"י דהאיבעיא הוא משום ברכת הארץ ואליבא דרב דלא אמר ברית ותורה יצא אבל לפי מה דקימ"ל לקמן דלא יצא שוב אין נ"מ אם הם דאורייתא או לא דגם אם הם דאורייתא אינם מוציאים אנשים י"ח משום ברית ותורה דלא שייך בהו ובאנשים מעכבו ודוק:

דף כא.

בפירש"י ד"ם שאין טעון לפניו כלומר שלא מצינו לו מקרא מפורש לברך לפניו ע"כ כוונתו בזה לתרץ מה דקשה כאן הא הני ק"ו הוי תרי ק"ו דסתרי אהדדי וכה"ג פירש"י בב"מ דף פ"ח ע"ב ד"ה שור שאינו אוכל במחובר ודבר זה מבואר יותר בתוס' קידושין דף ט"ז ע"ב, ד"ה גאלנו. ועיין בתוס' חולין דף כ"ג ע"ב וזבחים דף ט"ז ע"ב:

בתוס' ד"ה והרי תפלה וכו' וא"ת אמאי שביק בבא דק"ש וקתני דאינו מברך לפניהם ע"כ לכאורה יש לתמוה על קושייתם דהא י"ל דהמקשה נמי ידע שיש חילוק בין דאורייתא לדרבנן אלא דסבר דתפלה דאורייתא לכך הקשה מתפלה ולא מברכות ק"ש שהם מדרבנן וי"ל דהנה מ"ד דס"ל תפלה דאורייתא משום דיליף מקרא ועבדתם את ד' אלקיכם איזה עבודה שבלב זו תפלה וכ' המג"א בסי' כ"א כיון דאמרינן איזה עבודה שבלב יש לנו לומר, דבתפלה הרהור כדבור דמי דבלב תליא מילתא עי"ש. והכא קאי אליבא דרב חסדא דס"ל דאי הרהור הוי כדבור אסור לת"ק להרהר כדאמר אי ס"ד הכ"ד יוציא בשפתיו וא"כ למ"ד תפלה דאורייתא אין קושיא כלל מתפלה כיון דבתפלה הכד"ד אסור להרהר כנ"ל ועכצ"ל דג המקשה סבר דתפלה דרבנן וקרא אסמכתא בעלמא הוא] אלא דלא ידע החילוק בין דאורייתא לדרבנן] וא"כ הוי דין תפלה כמו בכל מקום דהרהור לאו כד"ד ומקשו התוס' שפיר אמאי שביק ברכת ק"ש. ועפי"ז יש לתרץ מה שהקשה הרמב"ם ז"ל בהשגות על ס' המצות להרמב"ם דכ' שם דתפלה דאורייתא והקשה הרמב"ן מהא דקי"ל דבעל קרי אינו מתפלל ועל כרחך משום דתפלה דרבנן כמסקנת הש"ס דהכא אליבא דרב חסדא עכ"ד ולפימ"ש י"ל דהש"ס משני לפום סברת המקשה דס"ל דתפלה דרבנן כנ"ל אבל אי נימא תפלה דאורייתא פשיטא דלא קשה מידי הא דב"ק אינו מתפלל דכיון דהוא דאורייתא, אמרינן גכי תפלה הכד"ד ואסור בב"ק כמו שכתבתי לעיל ודוק:

והנה יש לדחות לכאורה דאף לפימ"ש דלמ"ד תפלה דאורייתא יוצא ע"י הרהור היינו משום דבכוונת הלב תליא מילתא אבל מ"מ לאו כדיבור דמי ומותר בב"ק וכן משמע מהמג"א שנ שהקשה דהוי"ל לתקן שבעל קרי יהרהר התפלה בלבו. אמנם לענ"ד נראה דהאי דאסור בב"ק לא תליא דוקא אי כד"ד רק כיון דחשיב לצאת ידי המצוה אסור בב"ק ומתורץ גם קושיות המג"א הנ"ל. ובלא"ה י"ל קושיות המג"א דלפי מה דקי"ל תפלה דרבנן וקרא אסמכתא בעלמא הוי דין תפלה כמו כל המצות שאינו יוצא ע"י הרהור:

דף כב.

בגמ' לא תימא מברך אלא מהרהר בצל"ח הקשה לרבינא דהוכיח לעיל דהרהור כד"ד דאי לאו כד"ד למה מהרהר ולדידי' איך אפשר לומר דלר' יהודא מהרהר הא ר"י ס"ל

לעיל דף ט"ו ע"א קרא ולא דקדק באותיותי' לא יצא וא"כ ע"כ ס"ל דהרהור לאו כד"ד דאי כד"ד אמאי לא יצא בלא דקדק באותיותי' הא יצא בהרהור לחוד ולפ"ז למה מהרהר כיון דלאו כד"ד עכ"ד ונרא' לתרץ עפ"י מ"ש בשו"ת שאגת ארי' לדעת הרמב"ם לחלק בין ק"ש דכתיב ודברת בם בעינן דבור דוקא והרהור לאו כד"ד ובברכות ק"ש לא בעינן דבור הכד"ד עיי"ש וה"נ י"ל אליבא דרבינא דס"ל אליבא דר' יהודא דדוקא בק"ש לאו כד"ד אבל בברכות ק"ש גם ר' יהודא מודה דכד"ד לכן ס"ל דמברך לפניהם ע"י הרהור וא"ש:

דף כג.

בפירש"י ד"ה ומר סבר גברא חזיא אעפ"י שאינו יכול להמתין עד שיסיים תפלתו תפלה ראוי' היא מה שהתפלל קודם שתיתה וז"ל הרא"ש דאפילו בשעה שהמים שותתין הוא ראוי להתפלל דלא אסרה תורה במי רגלים כ"א כנגד העמוד ושותת לא חשוב נגד העמוד ורבנן הוא דאחמור היכי דלא הי עומד בתפלה עכ"ל:

בפירש"י ד"ה שלא תהא רצועה יוצאת שיש בה קדושה וכו' הנה משמע דמשום קדושה זו דשין ודלית שבקשרים קדשו כל הרצועות והיינו דקאמרינן שלא תהא רצועה יוצאת טפח משמע אפילו קצה הרצועה בסופה. והטעם דהוי כמו גליונות של ס"ת דקיימו בקדושת ס"ת כדתנן במס' ידים פ"ג הגליונות של מטה ושל מעלה מטמאין את הידים ועד כאן לא קמבעיא לן בשבת דף קט"ז לענין גליונות אלא בס"ת שבלה אבל כל זמן שהכתב קיים יש להם דין ס"ת וה"ה הכא. והנה התוס' במס' מגילה דף ך"ו ע"ב הקשו על פירש"י דס"ל דדלית שברצועות הלמ"מ א"כ אמאי קרי התם בש"ס לרצועות תשמישי קדושה הא הוי קדושה עצמה ע"כ והב"ח באו"ח סי' קנ"ד תירץ דהא דקרי לי' תשמישי קדושה מיירי ברצועות שאחרי הקשרים עיי"ש ולפימ"ש י"ל דהתוס' לא ניחא להו בהכי משום דלפירש"י דמקום הקשרים יש בהם קדושה עצמה גם הרצועות שאחרי הקשרים הוי קדושה עצמה כמו גליונות של ס"ת כדמשמע הכא. ובחידושי שם הארכתי:

דף כד.

בתוס' ד"ה והא תנא ר' חייא וכו' וא"ת אמאי בכובע שלא כנגד ראשו וכו' ואומר הרב וכו' אפילו כר' ע"כ וצריך להבין לפי"ז מה מתרץ דמפיק לי' למורשא לבר מ"מ קשה כובע ל"ל. וי"ל כיון דעיקר הא דמניחן תחת מראשותיו כי היכי דלינטרינהו לכן הי' מניחן בכובע והי' מניח קצת מן הכובע שלא במקום המורשא דהיינו שלא במקום התפילין תחת ראשו ממש ועי"ז משתמרין יותר וכן משמע מתוך לשון רבינו יונה ע"ש:

ולפי"ז י"ל דהא דמשמע מדברי הרמב"ם פ"ד מהל' תפילין דגם באין אשתו עמו בעינן כלי בתוך כלי כמ"ש רבינו יונה משמו היינו טעמי' כי היכי דלינטריהו טפי כמ"ש. ובזה

מתורץ קושיות התוס' דאמאי לא משני דמיירי באשתו עמו דבאמת עדיפא מינה קאמר דגם באין אשתו עמו בעינין כלי בתוך כלי כי היכי דלינטרינהו. ובפשיטות י"ל קושיות התוס' דלהכי לא משני דהא דתני ר' חייא מיירי באשתו עמו דא"כ למה לי' לרבא למימר אע"ג דתניא תיובתא דשמואל הלכתא כוותי' מטעמא כל לינטרינהו טפי עדיף והוא משבש הברייתא מסברא דנפשי' טפי הוי"ל למימר דהלכה כשמואל ולא כהברייתא משום דר' חייא קאי כשמואל וכל ברייתא דלא מיתנייא בו ר' חייא ור' אושעי' וכו':

דף כה.

בתוס' ד"ה גרף וכו' ובתוס' ד"ה ובלבד שיטבול בהם רביעית מים וכו' עיין במהרש"א שעשה מזה שני דבורים והאי דיטול בהם רביעית מים קאי על מי רגלים עצמם אבל בעביט של זכוכית לא בעינן רביעית מים וכ' שכן משמע מדברי הרא"ש והטור. אמנם קצת קשה שלא נמצא לשון זה ובלבד שיטיל בהם רביעית מים בש"ס כלל. ועיין ברבינו יונה שכ' וז"ל ואומרים רבני צרפת ז"ל דדוקא אותם שלהם שהי' של חרס וכו' אבל של מתכות וכו' של זכוכית אם נתן בהם המים מותר עכ"ל ומלשון המים משמע רביעית מים. ובמרדכי כתב וז"ל אבל כלי דלא בלע כגון זכוכית אפשר דשרי ובלבד שיטול בהם רביעית מים עכ"ד ולא כ' יותר. על כן מכל זה נראה לי יותר דהם דבור אחד ודעת התוס' דבאמת גם בכלי זכוכית בעינן רביעית מים גם מדברי הרא"ש אין הכרע כלל:

אהללה לד' אשירה תהלתו. בסיום פ' מי שמתו. וכן יזכני ללבן אמרים כצמר צחר בפרק תפלת השחר דף כ"ו בגמרא וכ"ע עד חצות ותו לא וכו' בפני יהושיע וצל"ח הקשו דקארי' לי' מה קארי' לי' והא דוקא עה קאמר ומתפלל מנחה שתים דוקא בזמן תפלה ולתשלומין. עוד יש לדקדק בלשון המקשה וכ"ע עד חצות ותו לא דהאי לישנא הי' שייך אם הי' הוא רוצה להוסיף עוד זמן מועט וכאן בא להקשות ולהוסיף כל היום. ואפשר לתרץ עפ"י מ"ש הב"י והרמ"א בס"ק פ"ט דאותה חצי שעה משש עד חצי שבע לא יתפלל כלל והט"ז השיג והעלה דאינה חצי שעה כיון דעדיין לא הגיע זמן מנחה יכול להתפלל שחרית אפילו ביטל במזיד כמ"ש הרא"ש והטור לר"י אחר ד' שעות] אלא שאין לו שכר תפלה בזמנה לפי המסקנא והמג"א כ' שם דבאמת מתחיל זמן מנחה מתחלת שבע אלא שאין אנו בקיאין אחרו זמנה חצי שעה וכ' בצל"ח דלפ"ז יכול להתפלל באותה חצי שעה על תנאי אם הוא קודם חצות תעלה לשחרית ואם הוא אחר חצות תעלה למנחה ואחר חצי שבע יתפלל שנית ויכוין אם הראשונה הי' לשחרית תהי' זו למנחה ואם הראשונה הי' למנחה תהי' זו לתשלומין ע"כ ובזה יש לפרש כוונת התקשה ותו לא והאמר ר"י טעה ולא התפלל שחרי' מתפלל מנחה שתים דהיינו בהגיע זמן המנח' שהוא חצי שבע

דמשמע שאין לו תקנ' אחר' והא יש עוד תקנה שיתפלל אחת קודם חצי שבע ובתנאי כנ"ל והאי עדיף משום דיכול להיות שיתפלל שחרי' בזמנה. וע"כ צ"ל דעד חצי שבע הוא באמת זמן שחרית כמ"ש הט"ז ועל כן הוא בכלל מה דקאמר טעה ולא התפלל שחרית ר"ל שטעה ואיחר כל זמן תפלת שחרית שהוא עד חצי שבע ואמאי תני במתני' עד חצות ותו לא ומשני עד חצות וכו' ר"ל דהאמת הוא דיכול להתפלל שחרי' עד חצי שבע משום דעדיין לא הגיע זמן מנחה ומ"מ באותה חצי שעה אין שכר תפלה בזמנה וכמ"ש הט"ז:

בגמ' מיתבי מעוות לא יוכל לתקן וכו' הקשו המפרשי' אמאי לא הקש' כן תיכף אחר מימרא דר"י לעיל בטעה ולא התפלל ערבית וכו' וי"ל ואקדים לתרץ מה שהקשה הפרי חדש סי' ק"ח לפי מ"ש התוס' דלאחר ב' תפלות אין לו תשלומין עוד א"כ למה לא משני דברייתא זו דמעוית וכו' מיירי לאחר ב' תפלות ע"כ ויש לישב לפי מ"ש בפני יהושיע הטעם דלאחר ב' תפלות הוי כמו פושע ומזיד א"כ היינו דמשני דמיירי בביטל במזיד. אמנם גם בלא זה הי' מקום לומר דלאחר ב' תפלות לא מהני תשלומין בלא התפלל שחרית דלאחר ב' תפלות הוי עבר יומו ובטל קרבנו וכן לענין תפלת ערבית הוי מצי לאוקמי לאחר ג' תפלות ולכן לא פריך לעיל על מימרא דר"י דהוי מצי לשנויי הכי אבל השתא דמסיק דגם תפלת מנחה יש לה תשלומין בערב ואין בזה משום עבר יומו וכו' פריך שפיר:

דף כה:

בגמרא ריב"ל אמר תפלות נגד תמידין תקנום ובמדרש רבה פ' ויצא איתא בשם ריב"ל דאבות תקנום וצ"ע:

בגמרא ומפני מה אמרו תפלת הערב אין לה קבע שהרי אברים ופדרים וכו' הנה לקמן דף כ"ז ע"ב מקשינן אמתני' מה אין לה קבע אי נימא דאי בעי מצלי כל לילא ליתני כל הלילה אלא כמ"ד תפלת ערבית רשות וכ' שם רבינו יונה ז"ל דהקושי' הוא אי לאוריי דמתפלל כל הלילה לחוד אתי ליתני כל הלילה וע"כ הא דנקיט לישנא דאין לה קבע להשמיענו כמ"ד תפלת ערבית רשות אבל באמת שזמנה כל הלילה נמי בכלל האי לישנא ותרתי שמעינן מינה וראייתו מברייתא המובא כאן דתפלת ערבית אין לה קבע שהרי אברים וכו' וטעם זה אינו שייך רק לענין זה שזמנה כל הלילה עכ"ד. והנה דאע"ג דברייתא זו עיקרה לענין זמני התפלה וכן מבואר מהתחלת הברייתא בתוספתא כשם שיש קבע לק"ש כן יש קבע לתפלה וכו' מ"מ לפי מ"ש ר"י בעצמו דלשון זה תרתי שמעינן מנה נלענ"ד דלעומת זה גם הטעם כולל שניהם ובמה שאמר שהרי אברים וכו' יש בכלל הזה

טעם ג"כ למ"ד תפלת ערבית רשות כיון דתפלות נגד תמידין תקנום וכמו שבתמידין עבודתם ביום דהיינו זריקת דמם וגם הקטרת אברים ודאי שלא הי' מתרמי בשום פעם שיתעכב עד הלילה דכהנים זריזים הם אלא דאברים שלא נתעכלו מביום היו קרבים והולכים כל הלילה דהיינו שהיו מהפכים בהם בצינורות למצוה בעלמא ולא לחוב כיון שכבר נתקיים עיקר עבודתם ביום ה"נ תפלת ערבית שנתקן נגדם אינו אלא למצוה ולגבי חוב קרי לי' רשות כמ"ש התוס' לעיל ושלש תיבות אלו של"א נתע"כלו מבע"רב אינם בתוספתא ונ"ל שנתוספו בש"ס לכוונה הנ"ל לאורויי דמיירי באברים שכבר נקרבו ביום אלא שלא נתעכלו והי' מהפכים בהם בצינורות למצוה בעלמא וה"נ תפלת ערבית נתקן נגד זה דעיקר הוא תפלת מנחה שנתקן נגד תמיד של בין הערבים וכיון שכבר התפלל מנחה הוי תפלת ערבית רק למצוה כנ"ל ודוק:

והנה ראיתי בצל"ח שנסתפק בשכח ולא התפלל מנחה דמתפלל ערבית ערבית שתים איזה מהן יקדים לדידן דקי"ל תפלת ערבית רשות דיש למנחה מעלה שהוא חוב ולערבית יש מעלה שהוא בזמנה ומברייתא דלעיל מבדיל בראשונה וכו' אין ראיה דאולי אתיא כמ"ד תפלת ערבית חוב ומסיק דמסתימת הפוסקים משמע דאפילו רשות בשעתי קדים לתשלומין של חוב ע"כ דבריו: אכן לפי מ"ש דת"ע רשות משום שכבר קיים עיקר מצות התמיד בתפלת מנחה ולפי"ז בשכח ולא התפלל מנחה עדיין י"ל דבאמת תפלת ערבית הוא חוב עליו ועל כן קדמה לתפלת מנחה. ולפי"ז אין ראיה מזה דרשות בשעתי' קדום לתשלומין של חוב ונהירנא שראיתי בזוהר ואיני זוכר מקומו כעת טעם דת"ע רשות למ"ד תפלות אבות תקנום משום דאברהם תקן תפלת שחרית נגד מדתו מדת הח"סד ויצחק תקן מנחה נגד מדתו מדת הגבו"רה פחד יצחק ויעקב הוא קו האמצעי תקן תפלת ערבית נגד מדתו מדת ת"ת הכולל שני המדות הנ"ל ולכן כיון שכבר התפלל שחרית ומנחה שהם נגד ב מדות הנ"ל תו הוי תפלת ערבית רשות ע"כ ולפי מ"ש גם למ"ד תפלות נגר תמידין תקנום הוי נמי הטעם דתפלת ערבית רשות על דרך זה והבן וכן נמי אם לא התפלל עדיין מנחה י"ל דת"ע חוב הוא עליו גם למ"ד תפלות אבות תקנום לפי טעם הזוהר ולכן צריך להקדים תפלת ערבית רשות בשכח ולא התפלל מנחה כנ"ל נכון:

בפירש"י ד"ה שני' עלתה לו והשניה נמי לא עלתה לו לשל שבת הואיל והבדיל בה וכו' והקשה במהרש"א והא בלאו האי טעמא נמי שני' לא עלתה לשל שבת כיון דראשונה לא עלתה לשל חול ואין להקדים תפלה שעבר זמנה וכו' ותירץ דהוצרך להאי טעמא כדי שתעלה לשל ערבית עכ"ד וזה דוחק דמלשון רש"י מבואר דמהאי טעמא לא עלתה לשל שבת ונלענ"ד לתרץ דרש"י ס"ל הטעם דאין להקדים תפלה שעבר זמנה לתפלה שזמנה

עכשיו כמו שכ' במעדני מלך לפי שאין להתפלל לתשלומין רק בשעה שמתפלל תפלת חוב כמ"ש הרשב"א מובא בב"י סי' פ"ט וחששו שיתפלל תפלת תשלומין בפ"ע בלא זמן תפלה אחרת ע"כ שצריך להקדים תפלת חוב לתשלומין ואם הקדים של תשלומין לא תעלה לו עכ"ד ולפי"ז י"ל כאן בנדון זה דבאמת הקדים תפלת החוב רק שלא עלה לו משום שלא הבדיל בכה"ג לא גזרו לכן אי לאו דהבדיל בשני' היתה עולה לו לשל שבת אע"ג דראשונה לא עלתה לשל חול והי' מתפלל של חול אח"כ וא"ש:

אכן מה דמבואר מרש"י דכיון שהבדיל בה לא עלתה לשל שבת לא משמע כן מדברי הרי"ף הביאו התוס' שכ' ואי מבדיל בתרווייהו אע"ג דלא מיבעיא למיעבד הכי לא מחויב לאהדורי ואין לחלק דשאני הבדיל בתרווייהו מהבדיל בשני' לחוד דגילה דעתו דזו הוא של מוצאי שבת ולכן לא עלתה לשל שבת וכמ"ש הרי"ף והרא"ש בשם רב האי גאון דהא הש"ס לא נחית כאן לסברא זו דא"כ לא היה מקשה כמבואר בהרא"ש ועוד קשה לפירש"י הא דמקשינן בש"ס למימרא כיון דלא אבדיל כמאן דלא צלי דמי ומהדרינן ליה וכו' הא גם אי נימא דכמאן דצלי דמי צריך לחזור ולהתפלל תפלה אחת לתשלומין דשני' לא עלתה לתשלומין כיון שהבדיל בה וצ"ל דעיקר הקושיא על הלשון דקאמר שני' עלתה לו ראשונה לא עלתה לו דהו"ל להיפך ראשונה עלתה אבל לדינא אין נ"מ כאן דבין כך וב"כ צריך להתפלל עוד תפלה אחת בלא הבדלה ומאי דקאמר ומהדרינן לי' קאי אלעלמא היכי דאין לו להתפלל רק תפלה אתת של מוצאי שבת לכן לולא פרש"י היה נראה לפרש הברייתא דשני' עלתה לו לתשלומין אע"ג דראשונה לא עלתה לשל חוב ואין לו להקדים תפלה שעבר זמנה מ"מ כיון דמשום גזירה הוא בכה"ג לא גזרו כמ"ש לעיל בתי' קושי' המהרש"א ואתי שפיר מ"ש המקשה למימרא דכמאן דלא צלי דמי ומהדרינן ליה דאי דכמאן דצלי דמי היה הדין דעלו לו שניהם וא"צ לחזור ולהתפלל עוד דראשונה עלתה לשם חוב ושני' לתשלומין כיון דלא נחית הש"ס לסברא דגילוי דעת אבל אי דכמאן דלא צלי דמי ראשונה לא עלתה לשל חוב ומהדרינן ליה להתפלל תפלת חוב כן היה נראה נכון לולא שרש"י לא פי' כן ועיין מ"ש בדברי התוס':

שוב פקחתי את עיני וראיתי בהרא"ש אחר שהביא דברי הרי"ף סיים וז"ל או שהבדיל בשניהם אין מחזירין אותו דאין כאן גילוי דעת דראשון לתשלומין וכן משמע מדפריך למימרא כיון דלא אבדיל בקמייתא כמאן דלא צלי דמי משמע הא אי כמאן דצלי דמי יצא ידי שניהם אעפ"י שלא הבדיל בראשונה והבדיל בשניה ראשונה עלתה לשם חוב ושניה לתשלומין עכ"ל ומבואר מדבריו שמפרש שני' עלתה לתשלומין וראשונה לא עלתה לשם חוב כיון דכמאן דלא צלי דמי ולכן אי כמאן דצלי דמי שניהם עלו לו ואע"ג

דלא הבדיל בראשונה והבדיל בשניה כיון דהש"ס לא נחית לסברא דגילוי דעת ומביא ראיה דה"ה לדידן היכי דהבדיל בשניהם דליכא גילוי דעת ובכלל דבריו דברי שכתבתי ונהניתי תהלה לאל ית' שכוונתי לדעת הגדולה: בתוס' ד"ה טעה ולא התפלל וכו' כ' רבינו יהודא אם טעה ולא הזכיר ר"ח במנחה וכו' מיהו ברב אלפ"ס לא משמע כן וכו' יש להקשות הא אין הנדון דומה לראיה דבלא הזכיר של ר"ח במנחה הרי כבר התפלל י"ח רק שלא הזכיר של ר"ח וגם עתה לא יזכיר ולא ירויח כלום ולא יתקן מה שחיסר לכן אינו חוזר ומתפלל כיון דלא יתקן כלום אבל בנדון הרי"ף היה החסרון שהקדים תפלה שעבר זמנה ולכן כיון שעתה יתפלל שנית לאחר שיקדים חובת שעתי' יתקן המעות וירויח בתפלתו אעפ"י שאינו מתפלל יותר מבראשונה ונראה דסברת התוס' הוא דגם בהקדים תפלה שעבר זמנה יש לו עכ"פ שכר תפלה שלא בזמנה דהא מ"מ התפלל וכן כשיחזור ומתפלל עתה לתשלומין אחר שיקדים חובת שעתיה ג"כ לא יהיה לו רק שכר תפלה שלא בזמנה כדאיתא בש"ס לעיל וא"כ לא ירויח רק משום דעשה שלא כדין דעת הרי"ף דצריך לחזור ולהתפלל וה"ה בלא הזכיר של ר"ח במנחה וכו'. בא"ד הקשה המהרש"א אמאי הוצרכו להביא מן האלפס הא מתוך הגמרא נמי מוכח הכי דקאמר כמאן דלא צלי דמי ומהדרינן ליה להתפלל תפלה אחרת בלא הבדלה אע"ג שכבר התפלל ולא הבדיל בראשונה ע"כ ותי' בצל"ח דבש"ס י"ל דמהדרינן לי' קאי אשאר מוצאי שבת אם שכח הבדלה בחונן הדעת מהדרינן ליה אבל כאן דשני' עלתה לשם מ"ש באמת לא מהדרינן ליה כיון שכבר התפלל י"ח עכ"ד ולפי מ"ש לעיל בדברי רש"י יש תבלין לזה דלפירש"י דאי אפשר לשני' שתעלה לתשלומין כיון דהבדיל בה קשה מה דקאמר דכמאן דלא צלי דמי וכו' הא אפילו אי נימא דכמאן דצלי דמי ועלתה הראשונה לחוב מ"מ מהדרינן ליה לתשלומין וצ"ל דהא דקאמר דכמאן דלא צלי דמי ומהדרינן ליה קאי אשאר מ"ש וא"כ לא מוכח מידי מן הגמרא לכן הביאו מהרי"ף שפרש דבעי למיהדר ולצלויי כדי לאקדומי וכו' ועוד נראה לישב קושית המהרש"א דהתוס' מפרשים בברי"תא שניה עלתה לתשלומין וראשונה לא עלתה לשל חוב כמ"ש לעיל בשם הרא"ש והיינו דקאמר דכמאן דלא צלי דמי ומהדרינן לי' להתפלל תפלת חוב ולהבדיל ג"כ לפי מ"ש המג"א בסי' תצ"ד דאע"ג דהבדיל מקודם על הכוס צריך להבדיל בתפלה משום דעיקר התקנה הי' בתפלה וה"נ י"ל אע"ג שהבדיל בתפלת התשלומין צריך לחזור ולהבדיל בתפלת חוב ואם כן ירויח הבדלה ואין ראיה מכאן ללא הזכיר של ר"ח במנחה דמתפלל לערב ואפילו תימא דלא דמי האי דינא דהבדיל בתפלת התשלומין לדינו של המג"א בהבדיל בתחלה

על הכוס משום דהכא מכל מקום הבדיל בתפלה עכ"ז אין להביא ראיה מהגמרא דיש לדחות עכ"פ כנ"ל אבל מהרי"ף מייתי שפיר:

בתוס' ד"ה אין שיחה וכו' תימא דבפ"ק דע"א מוכח דשיחה וכו' וי"ל דכיוצא בו מצינו במגלה וכו' לכאורה אינו מובן מ"ש דכיוצא בו מצינו במגלה וכי זה תירוץ דכיוצא בו מצינו במקום אחר א"כ גם שם קשה. והנה עלה בדעתי לתרץ קו' התוס' בפשיטו' לפי דשם בע"א איתא דישאל צרכיו ואח"כ יתפלל ופירש"י תפלת י"ח ומביא הפסוק תפלה לעני כי יעטוף ולפני ד' ישפוך שיחו ואין שיחה אלא תפלה דכתיב ויצא יצחק וכו' ותחלה למדין הלימוד דכאן דלשוח בשדה דכתיב גבי יצחק הוי תפלה ולא שיחה בעלמא מפסוק דישפוך שיחו דמירי בתפלה וע"ז סמכו דיצחק תיקן תפלת מנחה והיינו ודאי תפלה כעין תפלת י"ח שתקנו אנשי כנה"ג דאית בהו שבחי' דמארי' ולא שאלת צרכיו בלבד ושוב ילפינן דישפוך שיחו הוא ג"כ תפלה ולא שאלת צרכים כמו לשוח בשדה דיצחק ונמצא דשניהם למדים זה מזה שוב ראיתי בתוס' בע"א שם שתירצו בדרך זה ובכלל דבריהם דברי ולפי"ז נראה לי שלזה נתכוונו ג"כ כאן במ"ש וכיוצא בו מצינו במגלה ושם פשיט דשניהם למדים זה מזה דבקרא עומד בין הדסים לחוד ה"א הדסים ממש וכן בקרא הוא אומן את הדסה לחוד ה"א דשמה היה כן אך בא זה ולימד על זה וה"ה כאן כן נ"ל בכוונתם ואח"ז ראיתי בפני יהושיע שנתלבט ליתן טעם אמאי מיאנו התוס' כאן בתי' שכ' בע"א ולענ"ד נראה שנתכוונו גם כאן לתי' זה כמ"ש:

תוס' ד"ה יעקב תיקן תפלת ערבי' תימה דאמר פרק ג"ה וכו' מוכח שהתפלל ערבי' ביום וכו' וקשה למתני' וכו' ויש לישב עפ"י מה דאיתא לקמן דף ל' אבוהו דשמואל ולוי כי הוי בעי למיפק לאורחא הוי מקדמי ומצלי ופירש"י קודם היום עי"ש בתוס' והכא נמי כיון דהוי בעי למיהדר ולמיפק לאורחא הוי מקדים ומצלי קודם צ"ה ואעפ"כ קים לן דתיקן אז תפלת ערבי' דמנחה מן הסתם התפלל כבר מכי משחרי כותלי ומ"ש התוס' דלר"י דאמר עד פלג המנחה ניחא צ"ע דשם פרק ג"ה איתא ששקעה חמה שני שעות קודם ופלג המנחה אינה כ"א שעה ורביע קודם הלילה וצ"ע:

בתוס' ד"ה איבעיא להו עד ועד בכלל תימא דאמר בנדה וכו' וי"ל אי אמרי' עד ועד בכלל יש גם חומרא שיתפלל ולא אמרינן עבר יומו בטל קרבנו ואפילו במזיד ע"כ פי' אי אמרי' עד ולא עד בכלל כשביטל במזיד לאחר שעברה שעה ג' לא יתפלל עוד אבל אי עד בכלל יתפלל בשעה ד' והנה הפרי חדש בסי' פ"ט למד מדברי תוס' אלו דה"ה לדידן אם ביטל במזיד עד שעברה שעה ד' לא יתפלל עוד ודלא כמ"ש הטור שם דאפילו לר' יהודא יכול להתפלל עד חצות בדיעבד אם עבר ולא התפלל בשעה ד' ואפילו במזיד והתוס' פליגי

על זה ולענ"ד נראה דלפי החמת דעד בכלל מודים התוס' להטור משום דקשיא לי בדברי התוס' שכתבו דאי עד בכלל יש חומרא שיתפלל וכו' הא כנגד זה יש גם קולא מצד אחר והוא דאם לא עד בכלל א"כ אם שכח ולא התפלל עד שעבר שעה ג' אעפ"י אח"כ בשעה ד' היה מזיד מ"מ יכול להתפלל כל היום לתשלומין דהא דהזיד בשעה ד' לא מעלה ולא מוריד כיון דבלא"ה כבר עבר זמן תפלה אבל אי עד בכלל אז הדין אם שכח עד שעבר שעה ג' והזיד בשעה ד' אינו מתפלל עוד כיון דהזיד בזמן תפלה לכן נ"ל דעד כאן לא כתבו התוס' אלא אי לא עד בכלל א"י להתפלל אחר שעה ג' אם ביטל במזיד אבל אי עד בכלל אפילו ביטל במזיד עד אחר שעה ד' יתפלל בדיעבד עד חצות כדעת הטור ונמצא דאין כאן קולא כ"א חומרא וטעם החילוק בזה ע"פ מה שאמרתי לפרש ספיקו של בעל האיבעיא בש"ס אי עד בכלל ע"פ מ"ש התוס' בדיבור הקדום דלר"י נתקנה תפלת המנחה נגד קטרת דכתיב תכון תפלתי קטרת ולפי"ז נסתפק בתפלת שחרית די"ל דר"י ס"ל כרבנן דבוקר הוי עד חצות אלא דס"ל דתפל' שחרית ג"כ נתקנה נגד קטרת של שחרית ובקטרת כתיב והקטיר וכו' קטרת סמים בבקר בבקר וי"ל חלקהו לשני בקרים כדאמרינן בשמעתין אליבא דרבנן לענין וילקטו אותו בבקר בבקר דכתיב גבי מן וא"כ הוי עד ג' שעות ולא הוי עד בכלל [ותמיד של שחר קרב עד ד' שעות דקאמר ר"י בברייתא קאי על קטרת כמו שצ"ל בסיפא בתמיד של בין הערבים לדברי התוס' הנ"ל] או נימא דדוקא מנחה ס"ל לר"י דנתקנה נגד קטרת כדכ' בקרא תכון וכו' מנחת ערב ואע"ג דר' יוחנן דריש לעיל בפ"ק דף ו' האי קרא לענין תפל' ערבית ר יהודא דריש ליה למנחה] אבל תפל' שחרית ס"ל דנתקנה נגד הקטרת אברים וקימ"ל כאבא שאול דקטרת קודמ' לאברים וצריך שעה אחת לעשייתו כדאיתא בפסחים ריש פרק תמיד נשחט ולפי"ז הוי עד בכלל וזמן תפלה עד סוף ד' שעות ומסקינן דעד בכלל ונתקנה נגד הקטר' אברים שוב מצאתי בפנ"י קצת דברים ממ"ש בפי' האיבעיא] והנה יש לדקדק בדברי הטור אמאי לא כ' נמי בסי' רל"ג לענין תפל' מנחה דלר"י בדיעבד מתפלל עד הלילה אכן לפי מ"ש ניחא דתפל' מנחה נתקנה לר"י נגד קטרת שהוא עבודה בפני עצמה ואין לה זמן מאוחר יותר מפלג המנחה משא"כ תפל' שחרי' אע"ג דנתקנה נגד הקטר' אברים דזמן המאוחר הוא בשעה ד' לר"י כמו שפירש"י לקמן במשנה דעדיות דעד ד' שעות ותו לא מ"מ הקרב' המנחה והחביתין ונסכין שהיו אחר הקטר' אברים מודה ר"י שנמשכין עד חצות ושייכים לעבוד' התמיד דכ' בפרש' התמיד לכן אע"ג דנתקנה נגד עיקר עבודתו דהיינו האברים מ"מ בדיעבד יכול להתפלל עד חצות. ובזה נתבאר החילוק שכתבתי לעיל דדוקא אי לא עד בכלל וא"כ גם תפל' שחרי' נתקנה נגד קטרת כ' התוס' דא"י להתפלל אחר שעה ג'

אם ביטל במזיד אבל למסקנא דעד בכלל ונתקנה נגד הקטרת אברים מודים להטור ומה שכ' דאי עד בכלל יש חומרא שיתפלל וכו' ואפי' במזיד ע"כ כוונתם שיתפלל עד חצות ואין כאן פלוגתא כלל בין הטור להתוס' כן נ"ל נכון בס"ד ודוק:

דף כו.

בגמרא התם אמר ר"כ הלכה כר"י הואיל ותנן בבחירתא כוותי' הכא מאי הקשה בצל"ח אמאי תלה במאי דאמר ר"כ התם ואטו הואיל ובחדא הלכה כר"י יהיה הילכתא כוותיה בכל מקום. עוד יש לדקדק דהו"ל למימר בקיצור התם אר"כ הלכה כר"י הכא מאי ואמאי האריך בלשונו הואיל ותנן בבחירתא כוותי'. וי"ל כשנבין הא דאמר הואיל ותנן בבחירתא וכו' והא התם לא מיירי מענין תפלה וצ"ל דס"ל כיון דמוכח התם דזמן המאוחר להקטר' אברים הוא בד' ממילא מוכח דהלכה כר"י דלא משגחינן בשאר עבודת התמיד מנחה ונסכין הנמשכין עד חצות והנה בתמיד של בין הערבים כ' בפני יהושיע דגם חכמים מודים דזמן המאוחר להקטר' אברים הוא בפלג המנחה רק דס"ל דמנחה ונסכין נמשכין עד הלילה והן בכלל תמיד כדכתיב עולת התמיד ומנחתו ונסכו ולפי"ז י"ל דרב חסדא נסתפק בטעם פלוגתא דר"י ורבנן בתפלת מנחה אי נימא דטעמא דר"י דנתקנה נגד התמיד ואזיל בתר עיקר עבודתו דהיינו הקטר' אברים ורבנן אזלי גם בתר שאר עבודות כנ"ל ואם כן כיון דאמר ר"כ בתפלת השחר הלכה כר"י הואיל ותנן בבחיר' כוותי' אע"ג דהתם לא מיירי מתפל' ועכצ"ל דר"כ ס"ל מסברת עצמו דהקטר' אברים הוא העיקר ולפי"ז גם כאן הלכה כר"י ואי נימא דטעמא דר"י משום דתפל' מנחה נתקנה נגד קטר' ותמיד של שחר קרב עד המנחה דקאמר לעיל בברייתא צ"ל דקאי על קטר' ולפי"ז גם רבנן דקאמרי התם דקרב עד הלילה קאי ג"כ על קטר' וס"ל דקטר' קרבים עד הלילה ולפי"ז י"ל דהלכה כרבנן והיינו דקאמר רב חסדא הכא מאי:

דף כח.

בגמרא אמר ר' יוחנן הלכה מתפלל מנחה ואחר כך מוסף הנה המג"א בסי' רפ"ו כתב דאם הוא בפנות היום ואין שהות להתפלל שניהם מתפלל מוסף מפני שעוברת ואין לה תשלומין אבל מנחה יש תשלומין בערבית ע"כ והצל"ח כ' עליו דנעלם ממנו הירושלמי דז"ל הירושלמי ר"א בשם ר' יוחנן תפל' המנחה ותפל' המוספין מנחה קודמ' הווין בעין מימר כשאין שהות ביום להתפלל שניהם אבל כשיש שהות ביום להתפלל שניהם תפלת מוסף קודמ' ר' נתן בר טובי אמר אפילו יש שהות מנחה קודמ' ע"כ הרי מבואר דאדרבה דכשאין שהות יותר פשיטא דמנחה קודמ' ע"כ:

ולהיו' שהירושלמי הזה מובא כאן בתר"י והרא"ש והש"ג ודאי שלא נעלם מעין הבדולח המג"א על כן נ"ל שאין מזה תפיסה עליו לפום מ"ש התוס' והפוסקים וקי"ל כן בש"ע סי' רפ"ו דהא דמנחה קודמ' היינו דוקא כשצריך להתפלל שניהם דלא יוכל להתפלל מנחה אח"כ כגון שצריך לילך לסעודה גדולה אבל הי' לו שעות אח"כ להתפלל מנחה בזמנה יתפלל כסדר מוסף ואח"כ מנחה ע"כ ולפי"ז י"ל דמ"ש בירושלמי דבאין שהו' מנחה קודמ' לא מיירי בפנות היום רק מיירי דצריך לילך בסעודה גדולה ולא יוכל להתפלל אח"כ ומבין ריסי דברי התו' ניכר שמפרשים הירושלמי כן [ור' נתן בר טובי דאמר אפילו ביש שהו' מיירי במנחה קטנה עיין בתר"י והרא"ש] אבל בפנות היום ואין זמן כ"א לתפלה אחת דינו של המג"א אמת דמתפלל מוסף. ובאופן אחר י"ל הירושלמי ואקדים לפרש ש"ס דילן שהקשו המפרשים על שינוי הלשון דבתחלה אמר ר"י הלכה מתפלל מנחה וכו' וכי אתא ר' נתן בר טובי אמר הכי אר"י אין הלכה כר"י עוד הקשו דהו"ל למימר הלכה כרבנן גם תמי' מילתא בר' זירא דתני ארבעין זימנין משום דמספקא ליה בריב"ל ומה כל הרעש ומה נ"מ לדינא אי ר"י אמרה או ריב"ל גם צריך לשים לב להבין הגירסא הישינה שהביא רש"י דאמר ריב"ל ומה שייכות מימרא דריב"ל המובא בש"ס אח"ז לדברי ר"ז ונראה דהנה הלבוש כתב דאע"ג דתפל' מוספין אין לה תשלומין בערבי' כמ"ש התוס' בריש פירקין מ"מ יש לה תשלומין לר' יהודא אחר שבע שעו' עד פלג המנחה ע"כ ולפי"ז איכא לאשכוחי פלוגתא בין ר"י לרבנן כשעומד סמוך לפלג המנחה ועדיין לא התפלל מוסף ואין שהו' כ"ח לתפלה אחת דלר"י מתפלל מוסף דזמנה עוברת לגמרי ולא יהיה לה תשלומין אח"כ אבל מנחה יכול להשלים אח"כ ולרבנן כיון דגם מוספין זמנה כל היום ויוכל להתפלל אחר כך מתפלל מנחה תחלה והא דדייקינן לעיל בדף כ"ז מברייתא דעד ועד בכלל לר"י ולא מוקים פלוגתייהו בסמוך לפלג המנחה ואין שהות כנ"ל משום דמשמע דנא מיירי בהכי מדאמר ר"י מתפלל של מוסף ואח"כ מתפלל של מנחה דמשמע סמוך למוסף ובגוונא הנ"ל אינו מתפלל מנחה לר"י עד אחר תפל' ערבי' דמנחה הוא לתשלומין וחובת שעתי' קדום]:

ולפי"ז יש לתרץ דהא דקאמר ר"י הלכה מתפלל מנחה וכו' ולא סתם הלכה כרבנן משום דא"כ היה מקום לטעות דדוקא בעיקר פלוגתייהו הלכה כרבנן דמתפלל מנחה תחלה כיון דגם לר"י יוכל להתפלל אח"כ מוסף עכ"פ לתשלומין אבל בסמוך לפלג המנחה דלר"י לא יוכל להתפלל אח"כ מוסף כלל ה"א דמוטב לאפוקי נפשי' מפלוגתא ולהתפלל מוסף תחלה ולכן קאמר הלכה מתפלל מנחה וכו' דמשמע בכל גוונא אמנם ר' זירא נסתפק בהאי לישנא משום דאיכא למיטעי להיפוך דלכן לא קאמר הלכה כרבנן משום

דבאמת בעיקר פלוגתייהו ס"ל לר"י הלכה כר"י דמתפלל מוסף תחלה כיון דגם אליבא דהילכת' דמוספין כל היום כרבנן אמר ר' יוחנן לעיל המתפלל מוסף אחר שבע שעות נקרא פושע אבל בעומד סמוך לפלג המנחה דכבר עבר שעה ז' ואין נ"מ בהקדמת תפלת מוסף אליבא דהילכתא בזה קאמר הלכה מתפלל מנחה תחלה ואח"כ מוסף לכך דייק ר' נתן בר טובי הכי אמר ר' יוחנן אין הלכה כר"י דאמר מתפלל של מוסף וכו' דהאי לישנא כולל דבכל גוונא אין הלכה כר"י. והנה מבואר דמה שיש להסתפק בלשון הנ"ל היינו דוקא לפי מה שהבאתי בשם הלבו"ש דלר"י יש למוסף תשלומין עד פלג המנחה אבל אי נימא דלר"י אין למוסף תשלומין אחר שבע שעות כלל א"כ אין כאן רק פלוגתא אחת בין רבנן ור"י בשעה ז' ואין מקום להסתפק עוד בדברי ר' יוחנן והיינו דקאמר ר' זירא חדת הוא לי משום דמספקא לי בר' יהושיע בן לוי דאמר ריב"ל כל המתפלל תפלת המוספין לר"י לאחר ז' עליו הכתוב אומר נוגי ממועד וכו' כדמתרגם רב יוסף וכו' וכ' התוס' ד"ה כדמתרגם דאי משתעי ברגלים לא שייך לשון איחור שהרי אין להם תשלומין אלא ע"כ בתפלה משתעי ע"כ משמע מדבריהם דתפלת מוסף יש לה תשלומין לאחר ז' וכ"כ בצל"ח א"כ הא דאמר ריב"ל אליבא דר"י גרם לו לר' זירא הספק בדברי ר' יוחנן אבל לפי מה שאמר ר' נתן בר טובי הכי אמר ר' יוחנן אין הלכה כר"י יצא מהספק וחדת הוי ליה לכך תני מיניה מ' זימנין ודוק ועפי"ז נתיישב ג"כ מה שהקשה בפני יהושיע דלא הו"ל לר' יוחנן למימר רק הלכה דתפלת מוספין עד הערב וממילא הוי ידעינן דמתפלל מנחה תחלה כיון שאין זמן תפלת מוסף עובר ועוד הקשה דגם לזה לא הוצרך לפימ"ש התוס' לעיל דלא גרסינן דברי ר"י במתניתן לענין תפלת המוספין א"כ כבר אמר ר' יוחנן הלכה כסתם משנה. אכן לפי מת שביארתי אין זה ענין לזה ולולא דאמר ר' יוחנן בפירוש אין הלכה כר"י אע"ג דהוי ידעינן דתפלת מוסף עד הערב אעפי"כ היה מקום לומר דמתפלל מוסף תחלה בין בעיקר פלוגתייהו דהיינו בשעה ז' ובין בפלוגתא המסתעף דהיינו בעומד בפלג המנחה כמ"ש לעיל:

ועפי"ז נבא לפרש הירושלמי הנ"ל לפי מה שאמר ר"א בשם ר' יוחנן דמנחה קודמת אית דבעון למימר בשאין שהות ר"ל בעומד סמוך לפלג המנחה ואין שהות כ"א לתפלה אחת דבהא טעמי' דר"י משום דאין שהות כלל להתפלל מוסף אח"כ לכן אליבא דהילכתא דקימ"ל דתפלת מוספין כל היום ויש שהות להתפלל מוסף אח"כ ע"כ לא קי"ל נמי בהא כר"י ותפלת מנחה קודמת אבל ביש שהות ר"ל בעיקר פלוגתייהו בשעה ז' דגם לר"י יש שהות להתפלל מוסף לתשלומין אח"כ רק טעמי' משום דעיקר זמנה עוברת י"ל דקימ"ל כוותיה בהא דמוסף קודם כיון דגם אליבא דהילכתא דמוספין כל היום מ"מ עיקר זמנה

הוא בשעה ז' והמתפלל אח"כ נקרא פושע וכל זה עפ"י מה שפירשתי בש"ס דילן ספיקו של ר' זירא ולכן ר' נתן בר טובי דאמר בש"ס דילן הכי אמר ר"י אין הלכה כר"י כמו שפירשתי ולכן הוא בעצמו בעל המימרא בירושלמי דאפילו ביש שהות מנחה קודמת וא"כ לפי פי' זה אדרבה יש ראיה מן הירושלמי ומש"ס דילן לדינו של המג"א לפי מ"ש דלר"י באין שהות דהיינו בפלג המנחה מתפלל מוסף דמנחה יש לה תשלומין אח"כ ואע"ג דאין עיקר זמנה אז וכ"ש לדידן דמוספין כל היום ועומד בפנות היום דמוסף קודם: והנה אחרי כתבי כל זה מצאתי בשו"ת שאגת אריה סי' י"ט דהעלה ג"כ כהמג"א ודייק מהא דאמר ר"י מתפלל מנחה ואח"כ מתפלל מוסף משמע דוקא היכי דאיכא שהות להתפלל מוסף אח"כ אבל באין שהות מוסף קודם ובסוף התשובה כתב וז"ל אמנם בטעה ולא התפלל שחרית דאין לה תשלומין כ"א בתפלה הסמוכה ונזכר בסוף היום ואין שהות כ"א לתפלה אחת יתפלל מנחה שזמנה עכשיו ולא של תשלומין ואע"ג דתפלת שחרית יתבטל לגמרי דאין לה תשלומין עוד לאחר ב' תפלות ומנחה יש לה תשלומין כל הלילה מ"מ כיון דקימ"ל בתפלה של תשלומין צריך להקדים לה חובת שעתי' דהיינו תפלה שזמנה עכשיו ואם הקדים של תשלומין לא יצא כדאיתא לעיל בטעה ולא התפלל מנחה בשבת וכו' וכ"ש בהתפלל של תשלומין לחוד ואותה שזמנה עכשיו לא התפלל דלאו כלום עביד לכן יתפלל מנחה עכ"ל בקיצור אמנם בצל"ח לעיל דף כ"ו נסתפק בדין זה והעלה דלטעם הלבו"ש דלכן חובת שעתי' קדים משום דהיא תדירה והרי מנחה נגד מוסף הוא תדיר ממש ואפ"ה באין שהות מוסף קודם כמ"ש המג"א משום דבמקום שיודחה השאינו תדיר לגמרי דחינן מעלת התדיר א"כ אדרבה וה"ה וכ"ש בנידון זה דאין מעלה לחובת שעתי' במקום שיודחה תפלת התשלומין לגמרי עכ"ד ולפי מה שפי' לעיל הש"ס והירושלמי דלר"י בעומד בפלג המנחה ועדיין לא התפלל מוסף מוסף קודם אעפ"י שהוא לתשלומין ומדר"י נשמע לדידן בעומד בפנות היום ועדיין לא התפלל שחרית ומוכח כדברי הצל"ח ודוק:

בפירש"י ד"ה מתפלל של מנחה מאחר שהגיע זמנה וכו' שלא יקרא פושע גם עלי'. נראה דכ"כ משום דס"ל דלא שייך תדיר קודם בא"צ להתפלל עתה כמ"ש התוס' ולא ניחא ליה ג"כ דמיירי בצריך לילך לסעודה גדולה לכ"כ דצריך להקדימה בתחלת זמנה שלא יקרא פושע גם עליה. והנה מהאי לישנא שכתב רש"י גם עליה וגם ממ"ח בדיבור שאח"ז ואח"כ של מוספין הואיל ואיחרה זמנה אינו עובר וכו' משמע דס"ל לרש"י דהא דאמר ר' יוחנן במוספין נקרא פושע מיירי אחר שש אכן דעת הפוסקים בטוש"ע סי' רפ"ו דר' יוחנן מיירי אחר ז':

דף כח:

בגמרא אני רץ לחיי העוה"ב וכו' עיין בתר"י שהקשו הא הוא בכלל מ"ש אני עמל ומקבל שכר ועיין במהרש"א בח"א וי"ל דבאני עמל מיירי בעמל מעשה התורה והמצות ואני רץ אמר על הריצה לדבר מצוה והוא מצוה בפ"ע כדאיתא לעיל דף ו' למיעל מצוה למירהט דכתיב נרדפה לדעת וכו' ואגרא דפרקא רהטא וכן בהיפך הרשעים דמה אשר רגליהם לרע ירוצו נחשב לעבירה בפ"ע ע"ש ואץ ברגלים חוטא. והנה ברי"ף גריס והם רצים וכו' שנאמר אתה אלקים תורידם וכו' אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם וכו' ויש לפרש דקאי כלפי מ"ש לעיל והם משכימים לדברי' בטלים דהיינו שמשכימים קודם היום כמש"נ [איוב כ"ד] לאור יקום רוצח וכו' ובלילה יהי כגנב וע"פ מה דאיתא במס' שבת דף פ"ט דאמר יצחק להקב"ה דל פלגא דלילות שאינם חוטאים לכן על אנשי דמים ומרמה המשכימים לדבר עבירה וחוטאים גם בלילה אמר לא יחצו ימיהם ואני אבטח בך והבן:

בגמרא מנעו בניכם מן ההגיון והושיבום בין ברכי ת"ח אפשר לפרש ע"פ מה דאיתא במס' ע"ז דף י"ט ע"א אמר רבא לעולם ילמוד אדם תורה ואח"כ יהגה שנאמר בתורת ה' חפצו והדר ובתורתו יהגה ופירש"י שם ילמוד אדם מרבו עד שתהא גירסת התלמוד ופירושו שגור בפיו ואח"כ יהגה ויעיין בתלמודו לדמות מילתא למילתא להקשות ולתרץ ובראשונה לא יעשה כן שמא יבטל עכ"ל וזה שאמר מנעו בניכם מן ההגיון היינו שימנעו אותם בילדותם מן העיון ויהיה לשון הגיון כלשון יהגה דהתם דפירש"י דקאי על העיון והושיבום בין ברכי ת"ח שילמדו תחלה מרבם ואח"כ יהגו כדאמר רבא התם ופי' זה נלענ"ד נכון מאד לולא שרש"י כאן לא פירש כן:

בגמרא הני י"ח כנגד מי וכו' במדרש רבה פ' ויצא איתא ר' חנינא בשם ר' פנחס אמר י"ח פעמים מזכיר האבות בתורה וכנגדן קבעו חכמים י"ח ברכות שבתפלה ואם יאמר לך אדם י"ט הם אמור לו והנה ה' נצב עליו אינו מן המנין ע"כ פי' משום שלא נזכר שם רק אברהם ויצחק וי"ל דנגד זה תקנו ברכת המינים והיינו משום דפסוק זה נאמר אנכי אלקי אברהם אביך וכו' ולא אמר אלקיך משום שאין הקב"ה מייחד שמו על הצדיקים בחייה שנאמר הן בקדושיו לא יאמין כמו שפירש"י שם ואע"ג שאמרו רז"ל כיון שעברו רוב שנותיו של אדם ולא חטא בחזקת שאינו חוטא עוד היינו דוקא לענין עבירות הבאות מצד תאוות החומר דאדם אינו עלול להם בהם בזקנותו כשנחלשו כחות גופו אבל לענין מינות לא שייך זה וכדתנן אל תאמין בעצמך עד יום מותך ויוחנן כה"ג יוכיח ולכן סמכו

לתקן נגד זה ברכת המינים וגם יש רמז לברכה זו בפסוק זה ע"פ דרז"ל בפרק ג"ה והנה מלאכי אלקים עולים ויורדים וכו' דבעי לסכוני' והנה ה' נצב עליו לשמרו והבן:

דף כט.

בפירש"י ינאי רשע מעיקרו הוי ונעשה צדיק וחזר לרשעתו קשה מנין לו לרש"י שנעשה צדיק יאי משום הא דאיתא לקמן דף מ"ח ע"א דאמר מאן יהיב לן גברא דמברך לן א"כ מנין שחזר לרשעתו הא האי מעשה היה לבתר דקטל לרבנן כדאיתא בש"ס התם. ע"כ נראה דרש"י למד כן מלשון הש"ס בקידושין דף ס"ו מיד נזרקה בו אפיקורסת משמע דקודם לכן צדיק היה לכן לרבא דאמר רשע מעיקרו וכו צ"ל דנעשה צדיק וחזר וכו':

עמרא והשקיף בה שתים ושלש שעות ולא העלוהו בפני יהושיע מביא שהפרי חדש סי' ס"ה הכריע מכאן כדעת הפוסקי' דשהה כדי לגמור את כולה א"צ לחזור לראש ע"כ ולא אבין ראייתו מכאן דהא לא העלוהו דקאמר לסלקו מהתיבה או מלהיות ש"ץ כמ"ש תר"י אבל לענין לחזור לראש י"ל דבאמת הצריכוהו לחזור ולא חשו כאן להשמיענו זאת וז"ל תר"י טעה בכל הברכות אין מעלין אותו ומה שאמרו העובר לפני התיבה וטעה יעבור אחר תחתיו זה לפי שעה אבל בכאן אמר שאין מסירין אותו מש"ץ עכ"ל נשמע מזה דהא דאמר בברכת המינים מעלין אותו היינו שמסירין אותו מש"ץ ומזה אני תמה במ"ש המג"א סי' קכ"ו דאין מסלקין אותו מש"ץ בשביל פעם אחת והעלים עין מדברי תר"י הנ"ל בגמרא אמר רב ביבי בר אביי כל השנה כולה מתפלל אדם הביננו חוץ מימות הגשמים בחי' הרשב"א הוכיח מדאמר רב ביבי בכל השנה כולה וכו' דס"ל דגם במוצאי שבת ויו"ט מתפלל הביננו ודלא כשמואל אלא כאתקפתא דמר זוטרא דכוללה בהביננו והקשה עליו בצל"ח דלפי"ז נידוק נמי מדשמואל להיפך מדאמר כל השנה כולה חוץ ממו"ש ש"מ דס"ל דגם בימות הגשמים מתפלל הביננו וזה אי אפשר דבתחלת צלותא חייש לאתי למיטרד ובאמצע לא יחוש עכ"ד ונראה לתרץ ואקדים העולה על דעתי בפירוש דברי הש"ס שמקשה אי הכי הבדלה בחונן הדעת נמי אתי למיטרד דלכאורה יש להקשות אמאי לא פריך משאלה גופא בברכת השנים במתפלל שמונה עשרה דלא חיישינן לאטרודי ונהי דלפי מה שתי' לחלק בין תחלת צלותא לאמצע לא קשה נמי משאלה בב"ה בתפלת ש"ע די"ל כל ברכה בפ"ע הוי כמו תחלת צלותא אכן המקשה דלא אסיק אדעתי' חילוק זה יותר הו"ל להקשות כנ"ל וי"ל ע"פ מ"ש בחי' הרשב"א דכוונת המקשה לפי מה דמשמע דרב ביבי ס"ל דבמוצאי שבת כולל הבדלה בהביננו כנ"ל והיינו דקאמר אי הכי הבדלה בחונן הדעת נמי וכו' והנה אמרינן לעיל דאביי לייט אמאן דמצלי הביננו וא"כ הא דקאמר רב ביבי בר אביי כל השנה מתפלל הביננו היינו

בדרך או בשעת הדחק כמ"ש הרי"ף והתוס' וכ"כ בש"ג דרב ביבי מיירי בשעת הדחק ולפי"ז לא קשה משאלה בב"ה בתפלת ש"ע שהוא מתפלל כך בתמידות ונעשה מורגל לא חיישינן לאתי לאטרודי דעל הרגל לשונו הוא חוזר [ואע"ג דבהתחלת ימי שאלה עדיין אינו מורגל לא נמנעו בשביל זה לתקן דלאחר איזה ימים יעשה מורגל] אבל בהביננו דאינו אלא לפרקים בשעת הדחק חיישינן לאטרודי אבל מהבדלה בח"ה דפירושו ג"כ בהביננו כמ"ש בשם הרשב"א פריך שפיר דהוי ג"כ רק לפרקים בשעת הדחק וכל זה לרב ביבי אבל רב נחמן בשם שמואל י"ל דמיירי אפילו שלא בשעת הדחק דס"ל כר' יהושיע במתניתן ואמר כל השנה כולה מתפלל הביננו בתמידות לכן לא חייש לשאלה בימות הגשמים לאטרודי כמו שלא חששו בשאלה בברכת השנים בתפל' ש"ע רק במו"ש דלא הוי בתמידות כ"כ חייש לאטרודי ומתורץ קושי' הצל"ח:

ועפי"ז יש ליישב ג"כ מה שהקשה בצל"ח דלעיל דף ט"ז רמי ברייתות אהדדי דתניא פועלים מתפללין י"ח ותניא מעין י"ח ואמאי לא משני כאן בימות החמה כאן בימות הגשמים דבימות הגשמים לא התירו וכולהו אליבא דר"ג ולפועלים הקילו בימות החמה אבל לא בימות הגשמים מפני שצריך לומר שאלה בברכת השנים ע"כ והוא קושיא עצומה ולפי מ"ש י"ל דפועלים מן הסתם אתגורי מתגרי כל ימי השנה וכיון דמתפללין בתמידות הביננו יכולים גם בימות הגשמים להתפלל הביננו ולכלול ב"ה בגווה ולא חיישינן לאטרודי כמו דלא חיישינן בשאלה בב"ה בתפלת ש"ע אצל כל אדם ורב ביבי מיירי במי שמתפלל לפרקים בשעת הדחק כנ"ל:

דף כט:

לתוס' ד"ה הא דאדכר אחר ש"ת וכו' ואפשר שהגמרא שלנו לא חשש לפרשו משום הק"ו והא דקתני לא הזכיר ג' ג' מחזירין אותו אירי שלא הזכיר בש"ת והא ליתא דהא במסקנא מוקי האי מימרא בנזכר קודם ש"ת ע"כ הנה מבואר מדברי התוס' שגורסין כגרסת ספרים שלנו:

ולפי"ז תמוה מ"ש לא חשש לפרשו משום הק"ו וכו' אלא שהקשו מן המסקנא הלא גם מפשטא דברייתא דקתני בג"ג מחזירין ושאלה בברכת השנים אין מחזירין מבואר ההיפך. ובתר"י והרא"ש כתבו דמאן דאית לי' הכי גורס בברייתא בג"ג ובשאלה אין מחזירין אותו. ועיין בפני יהושיע דכ' די"ל דהא דקתני מחזירין אותו מיירי בשבת ויו"ט דליכא ברכת ש"ת ע"כ ולא הבנתי דלפי"ז גם לפי המסקנא י"ל כן אמנם לענ"ד דברי התוס' נכונים דהנה בתחלת דבריהם הביאו הירושלמי דאם לא שאל בב"ה ולא עקר רגליו עדיין חוזר לש"ת והנה בירושלמי הביאו הרא"ש איתא ר"ז בשם ר"ה אמר אם לא

שאל בב"ה וכו' דכוותי' אם לא הזכיר ג"ג אומר בש"ת וכו' לא אמר בש"ת להיכן חוזר ר"ש בשם ר"י וכו' אם עקר רגליו חוזר לראש ואם לאו חוזר לשומע תפלה ע"כ והנה מפשטות לשון הירושלמי משמע דר"ש בשם ר"י קאי אג"ג ג"כ דאם לא עקר רגליו חוזר לש"ת כיון דאמר לעיל דגם ג"ג חומר בש"ת אמנם התוס' דדייקו בלשונם ולא כ' דין זה דלא עקר רגליו וכו' רק לענין שאלה בב"ה מבואר דדעתם דדוקא בשאלה שהוא שאלת צרכים מטר בעתו וכיון שלא אמר בב"ה הוי ש"ת מקומה דשואל אדם צרכיו בש"ת אבל ג"ג דאינה בקשה כ"א שבח כמ"ש התוס' לעיל דאינה מעין ש"ת לכן נהי דהירושלמי ס"ל דאם נזכר קודם ש"ת אומר בש"ת היינו כדי שלא יצטרך לחזור אבל אם נזכר אחר ש"ת וצריך לחזור תו לא אמרי' שיחזור לש"ת דהא אין כאן מקומה אלא חוזר לראש ור"ש בשם ר"י בירושלמי לא קאי כ"א אשאלה וכה"ג מצינו בשכח של שבת בבהמ"ז דאם לא עקר רגליו דהיינו שלא התחיל עדיין עוד ברכת הטוב והמטיב [שזה נקרא שם עקר רגליו] אומר שם ברוך שנתן שבתות וכו' ואם כבר התחיל הטוב והמטיב חוזר לראש בהמ"ז. ולפ"ז בפשטא דברייתא דקתני לא הזכיר ג"ג מחזירין אותו שאלה בב"ה אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בש"ת מיירי דשכח גם בש"ת ונזכר בעבודה או קודם שעקר רגליו לכן בשאלה אין מחזירין אותו לראש דיכול לאומרה בש"ת וחוזר לש"ת אבל בג"ג מחזירין אותו לראש ולא חשש לפרש דבנזכר קודם ש"ת דאומר גם ג"ג בש"ת משום הק"ו [והק"ו לא שייך כ"א באין צריך לחזור] וזה מדוקדק ומבואר בדברי התוס' במ"ש וז"ל ומה דקתני אם לא הזכיר ג"ג מחזירין אותו היינו בלא הזכיר כלל בש"ת והיינו כמ"ש דמיירי בנזכר אחר ש"ת קודם שעקר רגליו אבל למסקנא דמוקי האי מימרא בנזכר קודם ש"ת אי אפשר לומר כן ועל כרחך דהש"ס פליג על הירושלמי וזה ברור ואמת בס"ד בכוונתם ודוק:

דף ל.

בפירש"י ד"ה עד פרסה אבל לא לאחר שהלך פרסה ובה"ג מפרש וכו' עד פרסה אבל דרך פחות מפרסה א"צ להתפלל תפלה זו ע"כ והקשה הראש על פי' הראשון של רש"י דלמה לא יתפלל אחר שהלך פרסה אם יש לו עדיין לילך הרבה ועיין בפני יהושיע ושמעתי לתרץ בשם הרב הגדול הקדוש המפורסם לרבים מו"ה יעקב יצחק הלוי זצוקלה"ה מלובלין ע"פ מה דאיתא לעיל כשאתה יוצא לדרך המלך בקונך ולא ואמר ר"י אר"ח היינו תפלת הדרך והנה לשון המלך משמע שיתייעץ עם קונו אם יצא אם לא וקשה מנין יודע אם נתנו לו רשות שיצא ועי' בשל"ה דף קט"ו שהוא ע"ד דברי ר' חנינא בן דוסא בפרק דלקמן שאמר אם שגורה תפלתי בפי יודע אני וכו' ולפי"ז א"ש דפי' הראשון של

רש"י תליא נמי בפי' בה"ג דפרסה צריכה תפלת הדרך לכן עי"ז אחר שהלך פרסה לא יתפלל עוד אע"פ שיש לו עדיין ללכת הרבה דהא לא יוכל להבחין אם נתנו לו רשות ליצא דילמא הא דשגורה תפלתו בפיו מפני שצריך לחזור לביתו וכיון שכבר הלך פרסה מביתו גם החזרה לביתו מיקרי דרך וצריך תפלה משא"כ אם עדיין לא הלך פרסה מביתו דלא מיקרי החזרה דרך יבחין שפיר באם תפלתו שגורה בפיו ודפח"ח:

בתוס' ד"ה יסמך גאולה לתפלה וכו' משמע די"ח ברכות מותר להתפלל בדרך במהלכו כ' המהרש"א דמהא דפסקינן לעיל כרבי מצי נמי לאוכוחי דמותר להפלל במהלך כמ"ש התוס' ע"כ לא הבנתי דבריו דמהך דלעיל לא מוכח מידי די"ל דיושב במקומו ומעמיד החמור ומתפלל כמ"ש באמת כן תר"י ומ"ש התוס' שם דאפי' במהלך סמכו על מה דמשמע כאן או אפשר דכ' כן מסברא דרכוב עדיף ממהלך ברגליו כמ"ש ג"כ תר"י במסקנת דבריהם ועכ"פ אין הוכחה משם למהלך:

דף ל:

גמרא א"ל ר' זירא מ"ט עביד מר הכי וכו' הקשה בצל"ח כיון דודאי עובדא דרחב"א בשחרית ובריש ירחא הוי א"כ מנין לר' זירא דהדר וצלי משום טעות דילמא התפלל מוסף ע"כ ולענ"ד זה היה באמת כוונת ר' זירא בהתווכחו כיון דליכא למימר דבשביל טעות הדר וע"כ דהתפלל מוסף וש"מ דמתפלל מוסף אף שלא בחבר עיר דהא האי מעשה ביחיד הוי מדקאמר ליה בציבור שנו והוא השיב לו דמשום טעות הדר:

בפירש"י דיה בציבור שנו דאין מחזירין משום דשמע ליה מש"ץ. והקשה בחידושי הרשב"א דהא לעיל דף כ"ט ע"א בהא דשאלה בב"ה אין מחזירין אותו משום דיכול לומר בש"ת ובעי לאוקמי בציבור ומקשינן אי הכי מפני שיכול לומר בש"ת מפני ששומע מש"ץ מיבעיא לי' ועי"ז הדר שם מאוקומתא זו ולפי"ז קשה הכא נמי מפני שיכול לאומרה בתפלת המוספין מפני ששומע מש"ץ מיבעיא ליה עכ"ד והוא קושיא גדולה על פירש"י ונלענ"ד לתרץ דהנה לכאורה יש להבין הא דאמר ר' יוחנן בציבור שנו הא בברייתא סתמא קתני וצ"ל לפי דהא דיכול לאומרה בתפלת המוספין לאו תיקון מעליא הוא דהא צריך להזכיר גם בתפלת שחרית ולכן סמך עצמו התנא דלא נטעה לומר דמיירי ביחיד כיון דליכא הזכרה כלל בשחרית והיינו דדייק רש"י דשמע ליה מש"ץ ואיכא מקצת הזכרה פי' כיון דאיכא גם בשחרית מקצת הזכרה עכ"פ במה דשמע מש"ץ ולכן מהני מה שיאמ' אח"כ בעצמו במוסף אבל התם דף כ"ט בברכת השנים פריך שפיר מפני ששומע מש"ץ מיבעיא ליה משום דשם יש מקום לטעות דמיירי ביחיד כיון שאומרה

באותה תפלה עצמה בש"ת הוי תיקון מעליא דקימ"ל שואל אדם צרכיו בש"ת וי"ל דדי בזה וכיון שיש מקום לטעות הו"ל לפרש כן נ"ל נכון:

בפירש"י ד"ה כדי שתתחונן שתהא דעתו מיושבת לערוך דבריו בלשון תחנה ע"כ פי' לפי דאמרינן לקמן דף ל"ד אמצעית דומה לעבד שמבקש פרס מרבו אחרונות דומה לעבד שמקבל פרס מרבו ונפטר והולך לו והיינו דלאחר ששפך שיחו ובקשת צרכיו לפני ה' צריך לבטוח בלבו שיעשה בקשתו לכן אחר הבטחתו אין מן הראוי שיחזור תיכף לבקש וצריך לשהות איזה זמן ולאחר ששהה יוכל לערוך דבריו שנית בלשון תחנה וע"ד אמרם ז"ל אין הבטחה לצדיקים והבן תוס' ד"ה אין הלכה כר"י שאומר משום ראב"ע אלא הלכה כרבנן וכו' פי' דלכאורה מדקאמר אין הלכה כר"י משום ראב"ע ולא קאמר אין הלכה כראב"ע משמע דס"ל לר' ינאי דהלכה כת"ק אליבא דראב"ע אמנם אי אפשר לומר כן משום אסהדותי' דר' יוחנן על ר' ינאי דצלי והדר צלי ולת"ק אליבא דראב"ע לא משכחת כלל תפל' המוספין ביחיד אמנם מאסהדותי' דר' יוחנן לחוד נמי אין ראיה דסבר כרבנן די"ל דעובדא הוי ביחיד שלא בחבר עיר דגם לר"י אליבא דראב"ע מתפלל מוסף אבל לפי דמייתי מעיקרא דר' ינאי אמר אין הלכה כר"י משום ראב"ע ומדחזינן דצלי מוסף ביחיד ש"מ דס"ל הלכה כרבנן ובזה מתורץ ומדוקדק מה שהוצרך הש"ס להביא אסהדותיה דר' יוחנן אחר שכבר הביא הא דאמר ר' ינאי בפירוש אין הלכה כר"י וכו' משום דמכל חדא לא מוכח מידי ומשניהם ביחד דוקא תסתיים דס"ל הלכה כרבנן והא דלא אמר ר' ינאי בפירוש הלכה כרבנן י"ל לפי דר' חנינא קרא קמיה הלכה כר"י וכו' תפס הוא נמי האי לישנא אין הלכה כר"י ודוק:

ברוך אשר בנו בחר וזיכני להשלים פרק תפלת השחר. כן יפליא עמי להלל. להתחיל ולסיים פרק א"ע להתפלל בגמרא אל תקרי בהדרת אלא בחרדת ממאי דילמא הדרתממש נראה דמעיקרא לא הוי ניחא ליה בהדרת ממש משום דאל תתהדר לפני מלך כתיב [משלי נ"ה] ואיתא נמי פ"ק דשבת דרבא שדי גלימי' ופכר ידי' ומצלי אמר כעבדא קמא מארי' ודחי דילמא הדרת ממש כי הא דרב יהודא וכו' וכן איתא נמי התם במס' שבת רמי בר רב הונא רמי פוזמקי ומצלי וכן רב כהנא כדהוי שלמא בעלמא הוי מציין נפשיה [כן הוא גירס' הרי"ף שם] ומצלי אמר הכון לקראת אלקיך ישראל פירש"י התנאה לפניו ואולי יש חילוק בין אם לבוש מקודם בגדים חשובים ללובשם בשעת התפלה דבזה נראה שעושה לכבודו של הקב"ה ומקיים בזה הכון וכו' וכפירש"י. התנאה לפניך והיינו דקאמר מציין נפשי' ומצלי:

דף לא.

בגמרא אייתי כסא דמוקרי וכו' כ' המהרש"א בס"א שרמז להם בזה שהיא כלי תשוב ותחלת עשייתו מן העפר ושבירתו הוא מיתתו כן האדם יצירתו מן העפר ועומד למיתה וכו' ונ"ל שי"ל שרמז ג"כ לזמן התחי' אחר המיתה הזכוכית אחר שנשבר יש לו תקנה לחזור ולעשו' ממנו כלי כידוע וכדאיתא במס' כלים פ"ב ופ"ק דשב' דף ט"ז ועוד רמז בזכוכי' שאינו דומה לשאר כלים החשובים כמו כלי עצם וכלי מתכו' שאינם נוחים להשבר ואם כי כבר אמרו חכמים כל ההוה נפסד אמנם הפסדן מעט מעט לזמן מרובה ולא כן הזכוכי' כי פתע ישבר וכן ארז"ל בענין האדם שוב יום אחד וכו' ישוב היום שמא ימות למחר ונמצא כל ימיו בתשובה ואפשר שלכוונה זו סמכו למ"ש לעיל במקום גילה שם תהא רעדה דהיינו בשעה גילה ירעד מיום המיתה ויעשה תשובה כי אין האדם בטוח בחייו ולא ידע האדם את עתו כמ"ש במרגניתא דר"מ כמה חתנים מתו ביום חופתם כו' והיינו דמסיים שם בתהלים בתר הכי נשקו בר וכו' כמעט וכו' אשרי כל חוסי בו ועוד רמז בזה לתשובה המועלת אחר החטא כמו שדרשו רז"ל בחגיגה דף ט"ו מה כלי זכוכית אעפ"י שנשברו יש להם תקנה אף תלמיד חכם שסרח יש לו תקנה:

בגמרא ת"ר המתפלל צריך שיכוין את לבו וכו' שנאמר תכין לבם וכו' עיין ברבינו יונה שכ' במתני' דכוונה דהכא קאי על אמירת המלות לידע מה הוא אומר אמנם זה לפי גרסתו שגורס במתני' כדי שיכוונו לבם למקום ובכאן גרס כדי שיכוונו את לבם ותו לא אבל לפי הגירסא שלפנינו במשנה כדי שיכוונו לבם לאביהם שבשמים וכן כאן הגירסא לבם לשמים יש לפרש גם כאן מה דקאמר כדי שיכוין את לבו לשמים היינו שישהא איזה שעה קודם התפלה לטהר לבו מהבלי העולם ושיהי' כוונתו ברוממת השם וגם לכוין במערכי לבו דברי תפלתו והתרפקו' בקשתו באיזו פעם ישפוך שיחו ונכשו בשאלתו לרצויי למאריה וע"י הכנה זו תהיה תפלתו ותחינתו נובעות מלבו אל פיו ועי"ז תהיה תפלתו רצויה ומקובלת כמו שפירש"י לקמן גבי רחב"ד אם שגורה תפלתי וכו' והנה לקמן דף ל"ב איתא המאריך בתפלתו אין תפלתו חוזרת ריקם אמנם כבר ארז"ל אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין את לבו לשמים והיינו אם מכוין את לבו כנ"ל בהכנה און צריך להאריך בתפלתו כמו חסידים הראשונים דאמרינן לקמן שהיו שוהים שעה אחת קודם התפלה ומתפללים שעה אחת. וע"ז נאמר טרם יקראו ואני אענה שנענים בהכנת וכוונת לבם לשמים טרם יקראו תפלתם בפה ועוד הם מדברים ואני אשמע להוסיף להם שכר והכא נמי סמיך אירשא דקרא תאוות ענוים שמעת ד' היינו הכנת הלב תכין לבם תקשיב אזניך ע"ד תאוות לבו נתת לו וארשת שפתיו בל מנעת

סלה ולכן סמך אח"ז דר' עקיבא כשהי' מתפלל עם הצבור היה מקצר ועולה היינו משום דאמרינן לעיל פ"ק אימת עת רצון בשעה שהצבור מתפללין שנ' בעת רצון עניתיך ולכן שהתפלה מקבלת אז א"צ להאריך בתפלתו. בגמרא עד מתי תשתכרין אר"א מכאן לרואה בחבירו דבר שאינו הגון שצריך הוכיחו עיין במפרשים שנתקשו מהו הדבר שאינו הגון שראה בה ורש"י פירש בשמואל שם שחשבה לשיכורה מפני שהתפללה בלחש ותמה המהרש"א בח"א וכי זה דבר שאינו הגון הוא אדרבה הא ילפינן כאן ממנה שיש להתפלל בלחש, וכתב המהרש"א דלפי שהרבתה להתפלל חשבה לשיכורה ע"כ אמנם על זה גם כן קשה וכי המאריך בתפלתו יחשב לשיכור והא ארז"ל לקמן דף ל"ב המאריך בתפלתו אינה חוזרת ריקם ונלע"ד לתרץ דדברי רש"י הנ"ל ודברי המהרש"א עולין בקנה אחד עפ"י מה דאיתא לעיל דף כ"ד ע"ב המשמיע קולו בתפלתו הרי זה מקטני אמנה אמר רב היכא לא שנו אלא שיכול לכוין את לבו בלחש אבל א"י לכוין לבו בלחש מותר ע"כ והיינו כיון שא"י לכוין לבו בלחש יש לו להגביה קולו לעורר הכוונה והנה מן הסתם אם יכול לכוין לבו אז תפלתו נובעת מלבו אל פיו ואן צריך להאריך בתפלתו כמ"ש בדבור הקדום אבל אם אי לכוין לבו צריך להאריך בתפלתו וצריך גם כן להגביה קולו כדי לעורר הכוונה ולכן כיון שהרבתה להתפלל שפע עלי מזה שא"י לכוין לבה ואין תפלתה שגורה בפי' וע"כ חשבה לשיכורה מפני שהתפללה בלחש דבכה"ג צריך באמת להגביה הקול כנ"ל וכל זה מדויק היטב בקרא והיה כי הרבתה להתפלל לפני ד' ועלי שומר את פיה וחנה היא מדברת על לבה וכו' וקולה לא ישמע ויחשבי' עלי לשיכורה והיא השיבה אשה קשת רוח אנכי וכ' לכן אעפ"י שכיוונה את לבה בלחש וכדילפינן מחנה מדברת על לבה שיתפלל בלחש והיינו ביכול לכונן לבה כנ"ל מ"מ היתה רוצה לאפושי ברחמי ועל כל פנים שפיר ילפינן מינה דכל כמה דאפשר להתפלל בלחש לא יגביה קולו ודוק:

בתוס' ד"ה ומוצאו בזוית אחרת וכו' ולא נהירא דהא מי"ח קאמר וכו'. וז"ל הרא"ש ואין לומר דהכא איירי בתחנונים שהיה אומר אחר תפלתו ולא בי"ח ברכות דמשמע דמיירי דומיא שהיה מתפלל עם הצבור ע"כ ובזה יובנו דברי התוס':

דף לא:

בגמרא א"ל ר' עקיבא א"כ ילכו כל העקרות ויסתרו וכו' והקשו התוס' בסוטה דף כ"ו דלימא ר' עקיבא לנפשיה דא"כ ילכו כל היולדות בצער ויסתרו וכו' ונראה לתרץ דהנה הפני יהושיע הקשה כאן דאיך שייך שתלך ותסתתר ותגרום מחיקת השם על המים בחנם וראיתי בס' שמן רוקח שכ' שנשאל ע"ז ותירץ כיון דעקרה שלא ילדה עשר שנים

הדין נותן לגרשה לכן מותר לגרום מאוקת השם כדי לעשות שלום בין איש לאשתו והנה זה שייך דוקא גבי עקרה אבל גבי יולדת בצער לא שייך שתלך ותסתתר משום מחיקת השם בחנם ומתורץ קושיות התוס' הנ"ל:

בתוס' ד"ה מכאן שאסור לישב בתוך ד' אמות של תפלה בין מלפניו וכו' וכ"כ הרא"ש וז"ל בין מלפניו בין מלאחריו ובין מן הצדדין צריך להרחיק ד"א עמכה בז"ה בגימט' תריסר היינו ארבע אמות לכל רוח עכ"ל וקשה דד"א לכל רוח הוי ט"ז אמות ומהרש"א נדחק דתרתי מן הצדדים חשיב להו כחד. והנה עלה בדעתי לתרץ דמן הסתם התפללה חנה ופני' אל הקיר כדאית' לעיל פ"ק המתפלל לא יהיה דבר מפסיק בינו ובין הקיר ולא שייך הרחקה לפניו לכך בא הרמז בז"ה תריסר אמות אבל המתפלל באמצע בעינן הרחקה גם לפניו. שוב ראיתי במג"א סי' ק"ב שכ' כן בשם הב"ח. ועוד נ"ל לתרץ דהנה הטור בסי ק"ב כ' בשם הרא"ש דמי שישב כבר ובא אחד ועמד להתפלל אצלו א"צ לעמוד כיון דזה בא בגבולו והקשה הטור א"כ איך ילפינן מעלי הא עלי ישב מקודם כדכתיב בקרא ועלי הכהן יושב על הכסא ע"כ ונלענ"ד דב' קושיות אלו על הרא"ש ז"ל חדא מתורצת בחברת' דהרא"ש ס"ל דעיקר הלימוד מן עמכה בזה בגימטריא תריסר וכדרך שפירש"י הנצבת עמכה שגם הוא היה צריך לעמוד בארבע אמותי' לכל רוח והיינו לשלש רוחות היה צריך לעמוד דבאותו צד שישב מקודם היה מותר לו לישב ולו לא היה איסור הישיבה רק לג' רוחות הנשארים והוי תריסר אמות ושפיר ילפינן דאסור לישב בד"א של תפלה בין לפניו בין לאחריו בין מן הצדדין רק לעלי לא היה אסור רק מג' רוחות דבאותו רוח שישב מקודם היה מותר לו כן נ"ל נכון ודוק. ועוד י"ל דהרא"ש מפרש כמו התוס' עמכה שהיה יושב באמה החמישית ובזה בגימט' תריסר ומן שני תיבות אלו ילפינן ד"א לכל רוח היינו מן עמכה ילפינן צד אחד כמ"ש התוס' ומן בזה ילפינן ג' צדדים וזה שכתב הרא"ש עמ"כה בז"ה בגימט' תריסר היינו ד"א להל רוח:

דף לב.

בגמרא דריש ר' שמלאי לעולם יסדר אדם שבחו של הקב"ה ואח"כ יתפלל וכו' הנה במס' ע"ז דף ח' איכא מ"ד דלא ילפינן זה ממשה דשאני משה דרב גובריה ופירש"י שם רב גובריה גדולת מעשיו וחכמתו רבה ונאה לו לשבח ולהעדיף בשבחו של ממה"מ הקב"ה אבל אינש דעלמא מיחזי כיהורא ע"כ ולכאורה אינו מובן כלל וכי אותו מ"ד דס"ל דלא ילפינן ממשה ס"ל דלא יתפלל כלל ולא יסדר שבחו של הקב"ה והא מבואר שם דס"ל דישאל צרכיו ואח"כ יתפלל ופירש"י שם י"ח וא"כ לענין מיחזי כיוהרא מה לי קודם ישאל צרכיו או אח"כ ועיין בח"א להרשב"א הנדפסים בע"י ומה שנראה לי בזה ע"פ

מ"ש הפני יהושיע לקמן בפירקין וז"ל המבקש רחמים באיזה ענין משאלת צרכיו צריך לעורר מדות עליונות הצריכים לאותו ענין משום הכי יש לו להזכיר השבחי' והתוארים השייכים לאותן המדות ואח"כ יתפלל וכו' וכה"ג אשכחן נמי במלך ב"ו כשאדם מבקש מאתו חסד ורחמים מסדר לפניו שבח שמלך רחמים הוא וחפץ בחסד ומי שמבקש מאתו דין על חבירו מזכיר לפניו שהוא תקיף ובעל יכולת מלך במשפט יעמיד ארץ וכה"ג הכל לפי הצורך ע"כ לשונו הטהור אמנם ידוע כי יש דרך יותר פנימי ודרך הקודש יקרא לו ליודעים ומקובלים הבאים בסוד ה' לחקור ממסך זיווג הספירות הקדושים וצירופי שמותיו יתברך ומעוררים בטוב כוונתם את הכחות ומדות עליונות להמשיך משם דרך השתלשלות חיים עד העולם וכל טוב אמנם אינם מכוונים לספירות ומדות לבד אלא מבקשים מהשי"ת להמשיך השפע אל הספיר' המתייחסת לאותו דבר שהוא מבקש וכבר דיבר מזה בתשו' הריב"ש ומובא בספרים. אכן לא כל הרוצה ליטול את השם יבא ויטול כי צריך לזה קבלה ברורה ממקובל חכם ורב מפי רב בעלי רוה"ק וגם שיהיה המכוין לזה ירא ה' ההולך בדרכיו ודבק במדותיו לטהר אבריו ומדותיו שיהיה כסא ומרכבה למדות העליונות כמו שהיה כוונת הבריאה באומרו יתברך נעשה אדם בצלמינו כדמותינו ואז הוא סלם מוצב ארצה וראשו מגיע השמים לעורר ע"י מחשבתו המדות העליונות ולפעול בתחתונים וכמו שדרשו רז"ל במ"ר על פסוק ה' צלך ולזה כוונו רז"ל בזמן שישראל עושים רצונו של מקום מוסיפים כח בפמליא של מעלה וזה שדרש ר' שמלאי לעולם יסדר אדם שבחו של מקום היינו השבחים והתוארים השייכים לאותן המדות כמ"ש הפני יהושיע והמוא "פרע לעיל ואח"כ יתפלל והיינו טעמא דמ"ד דלא ילפינן ממשה דרב גוברי' וכמו שפירש"י שם גדולת מע"שיו וחכ"מתו רבה וכו' אבל אינש דעלמא מיחזי כיוהרא דלא כל הרוצה ליטול השם כנ"ל. לכן אינש דעלמא טוב יותר שיבקש צרכיו בפשיטות בשפיכות לבו וה' ישמע שוועתו ועל זה דרשו בספרי בפסוק כי מי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו כה' אלקינו בכל קראינו אליו אליו ולא למידו"תיו ע"כ. ומ"ד דילפינן ממשה ס"ל דהזכרת השבחים והתוארים בעצמם הם מסוגלים לתפלה וע"ד שכ' הפ"י ממשל ממלך ב"ו וכו' אע"ג שאינו ראוי מצד מעשיו וחכמתו לכוין לדרך המבואר לעיל ועפי"ז יובן מה שהביא דרשא דר' שמלאי בין הנך מימרי דר"א כדי לסמוך אח"ז מימרא דר"א גדולה תפלה ממע"ט שגם משה רבינו ט"ה לא נענה אלא בתפלה ולא משום מעשים טובים א"כ שפיר ילפי' ממשה:

דף לב:

בגמרא אר"א גדולה תפלה יותר ממע"ט וכו' לא נענה אלא בתפלה שנאמ' אל תוסף דבר וסמיך ליה עלה ראש הפסגה. הקושיא מפורסמת אי גדולה תפלה ומע"ט ממע"ט בלחוד קאמר קשה פשיטא דטובים השנים מן האחד ואי כוונתו דגדולה תפלה לחוד ממע"ט קשה מנ"ל דילמא שאני משה שהי' שניהם בידו ותרווייהו הוא דאהני ליה ועיין בתוס' ומהרש"א. עוד הקשה הרי"ף בע"י דלענין מה הביא רישא דקרא דאל תוסף דבר אלי דמורה להיפך שלא נתקבלה תפלתו ונלענ"ד לתרץ דהנה ידוע מה שארז"ל דתפלה עושה מחצה עכ"פ כמו שמצינו בתפלת משה עצמו בהתפללו בעד אהרן לבטל גזירת מיתת בניו ושם הועילה תפלתו לבטל חצי הגזירה בלא צירוף מעשיו הטובים דהא לא היה הגזרה נוגע לעצמו וגם בכאן דהתפלל אעב"רה נא ואראה והשיבו אל תוסף דבר אלי בדבר הזה עלה ראש הפסגה ור"אה הרי דג"כ לא עשתה תפלתו כ"א מחצה דעל אעברה השיבו אל תוסף וכו' ועל ואר"אה השיבו עלה ראש הפסגה וכיון דידעינן ממקום אחר דתפלתו עשתה מחצה וא"כ הכא נמי אותה מחצה הוא מצד תפלתו נמצא דמעשיו הטובים לא הועילו כלום לענין ביטול הגזירה ושפיר קאמר דתפלה לחוד טובה ממע"ט ומתורץ ג"כ קושית הרי"ף הנ"ל דמביא רישא דקרא אל תוסף וכו' דמזה מוכיח דלא עשתה תפלתו כ"א מחצה דלענין אעברה השיבו אל תוסף כן נ"ל נכון:

דף לג:

בגמרא אטו יראה מילתא זוטרתא הקשה המהרש"א בח"א אמאי סמיך קושיא זו למימרא דר"ח והא אגופיה דקרא היה יכול להקשות ויש ליישב ע"פ פירש"י בחומש וז"ל ועתה ישראל אע"פ שעשיתם כל זאת [ר"ל לפי שהזכיר בפרשה הקודמת את אשר היו מקציפים את ה'] עודנו רחמיו וחבתו עליכם ומכל מה שחטאתם לפניו אינו שואל מכם כ"א ליראה עכ"ל ולכן שייך לשון מה אעפ"י שתהיה היראה דבר גדול אבל ר"ח דדריש מכאן דהכל בידי שמים לא ס"ל פי' זה של רש"י הנ"ל וכן משמע מפירש"י שם שסיים וז"ל ורז"ל דרשו מכאן דהכל בידי שמים וכו' לכן פריך שפיר והבן:

בגמרא אין לגבי משה מילתא זוטרתא וכו' י הקושיא מפורסמת מה נ"מ דלגבי משה מילתא זוטרתא הוי הא אמר כן לישראל ואצלם הוא דבר גדול. וכבר נאמר בזה תירוצים שונים ונכונים מגדולי החכמים ונבונים הלא בספרתם ואענה חלקי דהנה אין לך דבר בעולם מחויב מצד השכל כמו ליראה את ה' הנכבד והנורא ואם כי הוא אל מסתתר ומשגיא לגוים אמנם אנחנו בני ישראל עם קרובו מאמינים בני מאמינים באלוהותו ויכולתו ודאי שהשכל והדעת גוזר ומחייב את היראה מפניו וע"ז נאמר יראת ה' ראשית

דעת ומכש"כ דור המדבר שהיו דור דעה ועיניהם ראו מוסר ה' ואת גדלו במעמד הנבחר במתן תורה ומכש"כ משה רבינו ע"ה שהוא היה בחי' הדעת בעצם ועלה שמים וירד והשיג גדולת הבורא מה שלא השיג שום נברא זולתו ולכן היה היראה בעיניו דבר מחוייב מאד ומילתא זוטרתא עד אשר לא יצויר בעיניו ההיפך כלל ועכ"פ גם לדורו שפיר היה לומר שאלה קטנה הוא כי הלא עמי הייתם במעמד ההוא יתן כלכם חזיתם והראתם לדעת ותאותו לא תיראו וזה אומרו ועתה ישראל מה וכו' פי' אם מצד שאתם בני ישראל מאברהם ויצחק ראשי המאמינים וגם רמז במלת ועתה על הדור ההוא כנ"ל ראוי שיהיה גם אצליכם דבר מחוייב ומילתא זוטרתא. ויש להוסיף ביאור דהנה איתא דע"כ הוי לגבי משה מילתא זוטרתא משום דענוה מביאה לידי יראה כמשארז"ל ועקב ענוה יראת ה' והאיש משה עניו מאד והנה כי כן אמר להם ממ"נ אם יש לכם לב לדעת באמת הוא מילתא זוטרתא כנ"ל ואין בכם דעת להגביר כח השכל על כחות הגופניות עד אשר תהיה היראה תקועה בלבבכם עכ"פ תבינו אשר טח מראות עיניכם ונגרע מערכיכם כי האדם ביקר ולא יבין נמשל כבהמות נדמה ושח גבהות האדם ודדא חסר מה קני והייתם שפל בעיניכם וענוה זו תביאכם לידי יראה וממ"נ הוא מילתא זוטרתא:

דף לד.

בתוס' ד"ה אמר פסקא פסקא וכו' ובה"ג ופר"ח מפרש איפכא וכו' אך לשון הגמרא לא משמע כן ע"כ וכתב במהרש"א ולא ידעתי משמעו עכ"ל ונראה לענ"ד לפרש כוונתם דהנה תר"י כתבו וז"ל ורבני צרפת מערשים שאם אמר כל הפסוק וכפלי' משתקין אותו אבל כשאמר מלה אחת בלבד וכופל אין משתקין אותו דדמי כמי שלא כיון תחלה וחזר פעם אחרת בכוונה עכ"ל וקשה גם באמר כל הפסוק וכפלי' אמאי לא דמי כמי שלא כיון בתחלה וצ"ל דבפסוקא וכפלי' אע"ג שיש לדונו דחזר משום שלא כיון בתחלה מ"מ כיון דמיחזי נמי למתכוין לב' רשויות משתקין אותו אבל במלה מלה וכפלי' דלא מיתחזי כ"כ לב' רשויות וגם שיש לדון דחזר משום שלא נתכוין בתחלה שוב ע"ז לא מיחזי כלל למתכוין לב' רשויות וזה מ"ש תר"י ודמי כמי שלא כיון בתחלה ובזה נתיישב מה שלא הקשה רב פפא אגופא דמתניתן במודי' מודים דמשתקין אותו ודילמא מעיקרא לא כיון דעתו משום דהתם מחזי כב' רשויות לכן משתקין אותו אע"ג דאפשר לתלות נמי בלא כיון מתחלה ולפי"ז ע"כ לומר הא דפריך כאן דילמא מעיקרא לא כיון וכו' לא קאי אהיכי דמשתקין אותו כ"א אהיכי דהוי מגונה הקשה אמאי הוי מגונה דילמא וכו' והנה נחזי אנן דרש"י פירש דלכן הוי מגונה משום דמיחזי כמתלוצץ והיינו לפי שיטת פירושו דבמילתא מילת' הוי מגונה אבל לפר"ח דבפסוקא פסוקא הוי מגונה לא שייך טעם זה

דבפסוקא פסוקא לא מיחזי כמתלוצץ וצ"ל דהטעם הוא משום דדמי שלא כיון דעתו מתחלה והוי מגונה דחברותא כלפי שמיא מי איכא שלא נזהר לכוין בתפלתו וא"כ דזה הוא בעצם וראשונה כוונת הברייתא בקורא שמע וכופלה דהרי זה מגונה איך בא רב פפא להקשות ואמאי הוי מגונה דילמא מעיקרא לא כיון דעתי' הא היינו טעמא דהוי מגונה ואי לא ידע רב פפא טעם הברייתא הו"ל לשאול בקיצור מאי טעמא דהוי מגונה. אבל לפירש"י ניחא דהטעם דמגונה משום דמיחזי כמתלוצץ ורב פפא הקשה אמאי הוי מגונה דילמא מעיקרא לא כיוון דעתו ורבא השיב לו אפילו תימא דהכי הוא מ"מ הוי מגונה דחברותא כלפי שמיא מי איכא. וכלל הדברים דלפי מ"ש תר"י בשם רבני צרפת צריך לפרש דקושית רב פפא קאי אהיכי דמגונה וממילא צריך לפרש כפירש"י כמו שנתבאר וזה שכ' התוס' אך לשון הגמרא לא משמע כפר"ח:

דף לד:

בתוס' ד"ה כסוי חטאה וטעמא לפי שאז מתבייש וכו' נראה כוונתם דלפי דמפשטא דהש"ס משמע לכאורה דרב כהנא למד דהמפרש חטאיו הוא חצוף מדכתיב אשרי וכו' כסוי חטאה והיינו אשוריו משום דהמפרש הוא חצוף אמנם התוס' לא ניחא להו בזה אלא דהיינו אשוריו משום דמתבייש על חטאיו וממילא המפרש דומה שאינו מתבייש והוי חצוף ומזה למד רב כהנא שנאמר אשרי וכו':

תהלות ד' מי ימלל כאשר למדוני רז"ל בפרק אין עומדין להתפלל יורני ומפרכי לבבי יכין בפרק כיצד מברכין דף ל"ה בגמרא הניחא למאן דתני נטע רבעי וכו' הקשו המפורשים הא גם למאן דתני נ"ר קשה אשכחן לאחריו לפניו מנין כיון דלא אייתר ליה כ"א חד הלול והנה עלה בדעתי לפי מה דאיתא פ"ב דבכורים משנה ו' אתרוג שוה לאילן בג' דרכים לערלה ולרבעי ולשביעית דברי ר"ג א"כ ס"ל נ"ר [ועיין בתוס' קידושין] ור"ג ס"ל לקמן בפירקין דעל ז' המיני' מברך ג' ברכות דס"ל ואכלת ושבעת וברכת קאי על ז' מינים א"כ לדידיה ילפינן ברכה לאחרי' מז' מינים ואייתר ליה חד הלול לברכה לפניו לכן לא קשה למ"ד נ"ר כיון שהוא ר"ג אלא דלקמן בעי הש"ס למימר דגם מ"ד דס"ל כרם רבעי ס"ל כר"ג בז' מינים או דגם לרבנן הוי ברכת ז' מינים דאורייתא כמ"ש בחי' הרשב"א אמנם אכתי לא הונח בזה לר' חייא ולר"ש ברבי דחד מיניהו ס"ל ג"כ נ"ר להם בודאי ס"ל כרבים דפליגי על ר"ג בברכת ז' מינים:

לכן נ"ל לתרץ באופן אחר דהנה התוס' ד"ה אחלי' הקשו הא בפ"ב דקידושין קודש קודש ממעשר שני א"כ נילוף ממע"ש ותירצו דאי לאו קרא דהילולים ה"א אדרבה נילוף לחומרא קודש משביעית ואין לו פדיון ע"כ ויש להקשות על תירוץ זה הא שם ילפינן

לענין חומש וביעור ולענין ביעור הסברא נותנת למילף ממ"ש דהוי לחומרא דאי נילוף משביעית נימא דא"צ ביעור כ"א בשנה השביעית וכמ"ש התוס' סברא זו בשם ר' חיים כהן בתירוץ השני אבל כי ילפינן ממע"ש נוהג עכ"פ בשנה ראשונה ושניה ורביעית וחמישית ונוהג ג"כ בשאר שני השבוע משום דיש בהם מעשרות כדאיתא בירושלמי מובא בריש פ"ז דפיאה וכיון דלענין ביעור ילפי' ממע"ש דהוי לחומרא תו יש לן למילף ג"כ לענין פדיון ממע"ש משום דאין ג"ש למחצה. ונראה בזה דהתוס' בקידושין דף נ"ד ע"ב ד"ה גמר קודש וכו' נשמרו מזה וז"ל א"נ ה"א מה חזית דגמר ממעשר שני נילוף משביעית ור"ל כיון דלענין פדיון הוי משביעית לחומרא ולענין ביעור הוי ממעשר לחומרא ולא הוי ידעינן איך ללמוד הג"ש:

אמנם נחזי אנן דמלבד מהאי כללא דלקולא וחומרא לחומרא גמרינן יש לנו לומר דנילוף לענין ביעור ממעשר והוא דילפינן ממעשר דנאמר דצריך ביעור בכל שני השבוע וגם בשביעית משום דגם בשביעי' נוהג מעשר באילנו' שחנטו בששית ונלקטו בשביעי' דבאילן אזלינן בתר חנטה ועל כרחך צ"ל סברא זו לפי מה דאיתא בירושלמי פ"ז דפאה רבי אומר לא נחלקו ב"ש דס"ל דנ"ר אין לו חומש ואין לו ביעור כ"א בשביעי' ע"כ והיינו דגם ב"ש ילפי קודש ממעשר רק נחלקו בשביעי' דאין מעשר נוהג וא"כ צ"ל דטעמא דב"ה דגם בשביעי' משכחת מעשרו' באילנו' שחנטו בששית ואם כן כשנילף ממעשר ידמה למעשר ולשביעי' שצריך כל אחד ביאור בשעתו אבל כשנילף משביעית לא יצטרך ביעור כ"א בשנה שביעי' לא ידמה כלל למעשר לכן י"ל דסברא זו מכרעת דנילף לענין ביעור ממעשר ושוב אמרי' דאין ג"ש למחצה ונילף לענין פדיון ג"כ ממעשר והדרא קושי' התוס' לדוכתא דא"צ ללמוד מהלולים. אכן למאן דתני כרם רבעי ויליף ג"ש נאמר כאן תבואתו וכו' ולא יליף ממעשר דנוהג בכל האילנו' לדעת הרמב"ם ולדעת התוס' בכמה דוכתי נוהג עכ"פ בתירוש ויצהר מדאורייתא ועל כרחך דלאו לכל מילי ילפינן ממעשר תיתי מהי תיתי וא"כ ה"א דגם לענין פדיון לא נילוף ממעשר לכן צריך חד הלול לאחלי' והדר אכלי' ושפיר פריך הש"ס אשכחן לאחריו לפניו מנין אבל למאן דתני נ"ר לא מיבעי' לדעת הרמב"ם י"ל דיליף ממעשר דנוהג בכל אילנו' ואפי' לדעת התוס' י"ל דהיינו טעמי' משום דיליף היקשא מערלה דכתיב ונטעתם כל עץ מאכל וכתיב בתרי' ובשנה הרביעי' וכו' וקי"ל היקשא עדיפא מג"ש [עיין בתוס' גיטין דף מ"א ע"ב] ועוד דהכא עדיפא משאר הקישא דרבעי מערלה בא ולכן בפ"ב משנה ג' דמס' ערלה קורא לרבעי ערלה אבל לשאר מילי ס"ל דילפינן ממעשר כיון דצריך למילף לענין ביעור וכמו שנתבאר לעיל ולא צריך למילף מהלולים לאחלי' והדר אכלי' וכקושי' התוס' ואייתר לי' תרי הלולים לברכה

לאחריו ולפניו וא"ש הא דקאמר הש"ס הניחא למ"ד נ"ר. בתוס' ד"ה אחלי' והדר אכלי' וכי תימא ל"ל קרא הא בפב"ב דקידושין גמרינן קודש וכו' וכ' מהרש"א וז"ל הך ג"ש ודאי איצטריכא לענין ביעור וחומש כדאמר התם אלא כיון דאין ג"ש למחצה נילוף נמי הך מילתא דהכא לענין חילול עכ"ל לא היה צריך לזה לפרש קושי' התוס' מכח אין ג"ש למחצה דבלא"ה כיון דילפינן התם לענין חומש ממילא מוכח דמהני פדיון וחילול והנה בתירוצם דאי לאו קרא ה"א דאדרבה נילוף לחומרא משביעי' קשה נהי דאהני קרא למילף לענין חומש ממעשר אכתי נילף לענין ביעור משביעי' וצ"ל לכאורה משום דאין ג"ש נמחצה וכיון דילפינן לענין חומש ילפינן נמי לענין ביעור ממעשר אכן גם בזה א"צ לכך דלענין ביעור הוי ממעשר לחומרא דאי הוי יליף משביעי' לא היה צריך נ"ר ביעור כ"א בשנה שביעי' וכמו שביארתי לעיל בדברי הש"ס ועוד דנראה מטעם אחר דהוי ממעשר לחומרא משום דמצות ביעור במעשר לבערם מן העולם משא"כ בשביעי' מצות ביעור הוא רק להפקיר כמבואר מדברי התוס' פסחים דף נ"ב ע"ב וגם לדעת הרמב"ם פ"ז מהל' שמיטה דגם מצות ביעור דשביעי' הוא לשרוף ולבער מן העולם מ"מ הא נראה מדעת הרמב"ם דמצות ביעור דשביעי' אינה כ"א מדרבנן וכדעת הרמב"ן בפי' התורה כמ"ש הגאון פ"י בפסחים שם וממילא ילפינן ג"ש ממעשר:

והנה היה נראה ליישב קושי' התוס' בפשיטו' דהא שם הוא פלוגתא דב"ש וב"ה דב"ש ס"ל דנ"ר אין לו חומש ואין לו ביעור דלא ילפי קודש ממעשר ומתניתין דהכא לענין ברכת הפירו' אין בה פלוגתא דב"ש ודאי מודו בברכת הנהנין והובאו ב"ש בפירקין כמה פעמים לענין ברכת הנהנין ולדידהו צריך חד הלול לאחלי' והדר אכלי' וכ"כ הרא"ש בפ"ז דמס' פאה דב"ש ילפי דיש לו פדיון מהלולים ואעפ"י שדוחק קצת דכל השקלא וטריא לאשמועינן טעמא דב"ש מ"מ יש הוכחה לזה בסוגיין דפריך לקמן מה לכרם רבעי שכן חייב בעוללות והן הן דברי ב"ש פ"ז דפאה דיש לו פרט ויש לו עוללו' וב"ה ס"ל דכולו לגת אלא דקשה לפי"ז מה דפריך הניחא למאן דתני נ"ר אלא למאן דתני כ"ר וכו' ומה קושיא הא י"ל דמאן דתני כרם רבעי ס"ל כב"ה:

בא"ד ועוד פי' ר"ח כהן אי מהתם ה"א כי מעשר שני ממש ודוקא בזמן וכו' קמ"ל הלולים וצ"ל כיון דילפינן מהלולים דיש לו פדיון תמיד תו ילפינן ממע"ש דיש לו חומש אפילו בזמן שאין מעשר נוהג כיון דיש לו פדיון אין לחלק בין זמן לזמן:

בתוס' ד"ה ולמאן דתני כ"ר ועתה קי"ל דרבעי נוהג גם בח"ל וכו' דכל המקל בארץ וכו' משמע דס"ל דבארץ קי"ל כמאן דתני נ"ר ונוהג בכל אילנו' וכן פסק הרמב"ם פ"י מהל' מע"ש ובצל"ח תמה הא רבי ס"ל כרם רבעי וקי"ל הלכה כרבי מחבירו וכ"ש נגד תלמידו

אמנם לפי מה שהבאתי לעיל בדברי הש"ס דר"ג ס"ל בפ"ב דמס' בכורים במתניתן דאתרוג שוה לאילן נ"ר לכן פסקו כוותיה נגד רבי ואע"ג דהתוס' בריש קידושין כתבו בחד תירוצא דר"ג ס"ל נ"ר מדרבנן מ"מ משמע כאן דאין חי' זה עיקר דהא שם כתבו דלהאי תירוצא גם בח"ל נוהג מדרבנן וכאן כ' בפשיטות דאינו נוהג בח"ל:

דף לה:

בגמרא דתניא השותה שמן של תרומה עיין בצל"ח שתמה מכאן על הראב"ד בפ"י מהל' תרומות שחילק בין תרומה לברכה לענין כוסס החיטה דאע"ג דלענין תרומה מזיק הוא מ"מ לענין ברכה מברך בפה"א ולפי"ד נסתר כאן קושיית הש"ס דמה בכך דלענין תרומה מזיק הוא מ"מ מברכין עליו אלא ודאי שאין לחלק בין הפרקים עכ"ד ולענ"ד נראה לתרץ דעד כאן לא כ' הראב"ד לחלק רק גבי כוסס חטה דאינו מזיק לגופיה רק דמזיק לחטים שאכלן שלכד"א ע"י טחינה או אפיה או בישול לכן לענין ברכה מברך דמ"מ נהנה אבל בכאן דחזוקי מזיק ליה לגופי' כמו שפירש"י ודאי שאין לברך עליו אמנם הך גופי' צריך להבין מנא ליה להמקשה למידק מהתם דמזיק לגופיה דילמא מש"ה פטור מחומש משום דמזיק את השמן ונראה דדייק מסיפ' דהסך את השמן חייב ואם איתא דלהכי השותה פטור משום דמזיק לשמן והיינו משום דשמן עומד לאכילה ע"י תערובות דברים אחרים ושתיה הוי שלא כדרך הנאתו א"כ גם סך יהיה פטור מה"ט וכן איתא באמת בתוספתא פ"ו דתרומות ר' שמעון אומר סך פטור מחומש וצ"ל דהוא ס"ל דגם סך הוי שלא כדרך הנאתו וא"כ ע"כ צ"ל דהאי תנא דברייתא דס"ל דסך חייב היינו טעמיה דשותה פטור משום דמזיק לגופיה ועפי"ז יש לתרץ מה שהוצרך המקשה להביא הסיפא דסך והוא לכאורה מיותר ולפי הנ"ל אתי שפיר:

דף לו.

בגמרא החושש בגרונו וכו' פשיטא עיין בפ"י שהקשה מה פשיטותי' הא אצטריך לאשמעונין שאינו קובע ברכה מיוחדת לעצמו כמו יין כיון דאישתני לעילויא כדפריך הש"ס לעיל ונראה לתרץ כיון דאסקינין דשמן אזוקי מזיק בעיני' ואינו ראוי לשתי' כ"א ע"י תערובות ודאי דלא מקרי אישתני לעילויא כלל וצ"ל דהא דפריך לעיל והא אישתני לעילויא היינו קודם דנחית לזה שאינו ראוי לשתיה בפני עצמו:

בגמרא א"ר יהודא אמר רב צלף של ערלה וכו' ורמינהו וכו' ועל הקפריסין הוא אומר בפה"ע. קשה לי לפי מ"ש המג"א סי' ר"ו ס"ק א' דאותן הגדילין על האילן ומברך פבה"א משום דלא נגמר הפרי או משום שאינו עיקר הפרי אם בירך בפה"ע יצא עכ"ד ולפי"ז מה מקשה מברייתא זו הא י"ל דקפריסין הן ספק אם הם עיקר הפרי או לא ולכן לענין ערלה

מותר דספק ערלה בחוץ לארץ הוא אבל לענין ברכה מברך בפה"ע מספק דגם אם אינן עיקר הפרי יצא לפי דעת המג"א הנ"ל ואע"ג דקימ"ל דאם בירך על פירות האילן בפה"א יצא כסתם מתניתין דלקמן דף מ' וא"כ יברך בפה"א דיוצא ג"כ אע"ג שיהיה עיקר הפרי י"ל דברייתא זו ס"ל כת"ק דמס' בכורים פ"א גבי יבש המעיין וכו' ועיין בש"ס דלקמן אבל בבורא פה"ע יוצא מספק. עוד תמהו המפורשים במה דמקש' הש"ס לקמן ונימא הלכה כר' עקיבא ומשני דה"א אפי' בארץ וכו' דקארי' ליה מה קארי' ליה ואיך ס"ד דנימא הלכה כר' עקיבא הא רב קאמר בהדיא צלף בחוץ לארץ וכו' משמע דבארץ קפריסין אסורות וא"כ לא ס"ל כר' עקיבא ועיין בפ"י ובצל"ח. עוד הביא בצל"ח קושיא בשם גאונים דאיך הקשה ונימא הלכה כר"ע הא ר"ע מיירי לענין מעשר דלא הוי פרי ואכתי הוי אמינא דלגבי ערלה אסור משום שומר כסברת המקשה לקמן ע"ב ולכן הוצרך רב לומר בפירוש דצלף של ערלה מותר דלא מיחשב שומר כדמסיק. וכדי לתרץ כ"ז נלענ"ד די"ל דסוגיית הש"ס הכא ס"ל דקפריסין הוי ספק אם הם שומר או לא או משום האי סברא שאינן בגמר פרי ותליא בפלוגתא דר' יוסי ורבנן בפ"ח דמס' ערלה ומובא לקמן ולא ס"ל הא דאמר רב אסי הוא בוסר הוא גרוע הוא פול הלבן או אפי' אם הוא בודאי שומר י"ל כיון דשומר מרבינן מאת פריו ותליא בפלוגתא דתנאי אי דרשינן את כמ"ש בפ"י ועפי"ז יתורץ קושיא הראשונה שהקשתי על המג"א די"ל דהכי פריך כיון דבברייתא איתא דמברכין על קפריסין בפה"ע נהי דהוא ספק אם הוא עיקר הפרי לכן מברך בפה"ע הא יש עוד כאן עוד ספק לענין לאסור מטעם שומר והוי שני ספיקות לחומרא ואפי' בח"ל אסור דהא דספק ערלה בח"ל מותר היינו בחד ספק אבל ס"ס לחומרא הוי כמו ודאי איסור ומשני הוא דאמר כר' עקיבא ר"ל לגמרי ס"ל כר' עקיבא שודאי אינן עיקר הפרי ולא נשאר רק חד ספק מטעם שומר לכן בארץ אסור ובח"ל מותר ופריך ונימא הלכה כר"ע היינו לענין מעשר דלגמרי הלכה כוותי' שאינן פרי ומ"מ נדע דלענין ערלה בארץ אסור מספיקא דשומר ובח"ל מותר ומתורץ קושית המפרשים הנ"ל ועפי"ז מתורץ ג"כ קושיית הגאונים שהביא הצל"ח שהקשו דאי הוי אמר הלכה כר"ע ה"א דבערלה אסור משום שומר ולפימ"ש ניחא דמעולם לא אסיק אדעתין דהוי ודאי שומר כ"א ספק וממילא הוי ידעינן דבח"ל מותר ומשני אי הוי אמר הלכה כר"ע ה"א אפי' בארץ היינו אליבא דאמת דמסיק לקמן דקפריסין ודאי שאינן שומר כיון דכי שקלית ליה לא מיית פרי וא"כ לר"ע גם בארץ מותר קמ"ל דכל המקיל בארץ הלכה כמותו בח"ל והשתא אמר נן דרב לאו לגמרי כר"ע ס"ל אלא מספק לכן חזר הש"ס לסוף להקשות ותיפוק ליה דהוי שומר ר"ל לאחר דהדר דרק מספק קימ"ל כר"ע בח"ל ובהצטרף עוד ספק דשומר הו"ל

ס"ס לחומרא וגם בח"ל אסור ואסיק דאינו שומר כלל אפי ספק וכן דרך הש"ס וא"ש כן נ"ל נכון בס"ד ודוק:
אמנם מיש לתרץ הקושיא על המג"א דמטעם ס"ס לחומרא פריך הנה המג"א מדויל ידיה משתלים שכ' בסימן ר"ב ס"ק י"ז לענין קליפת מראנצען מברך בפה"ע משום דכי שקיל ליה מיית פרי והו"ל שומר ונסתייע מדברי התוס' לקמן ע"ב ד"ה קליפי אגוזים וכו' וכבר השיג עליו הגאון פ"י דהתוס' לא כתבו כן כ"א לענין גרעינין אבל שומר לא הוי פרי לענין ברכה רק לגבי ערלה דמרבינן מאת פריו את הטפל לפריו ומ"מ לפי דעת המג"א דשומר דין פרי יש לו לענין ברכה הדרא הקושיא הנ"ל לדוכתה דמה פריך הש"ס מברייתא הא י"ל דהברייתא ס"ל דודאי אינן עיקר הפרי ודלא כר עקיבא רק מספקא ליה דקפריסין אי הוי שומר וכיון דשומר יש לו דין פרי לענין ברכה לכן מברך בפה"ע מספק דיוצא כיון דגדל באילן עכ"פ כמ"ש בסי' ר"ו מ"מ לענין ערלה בח"ל מותר דלא הוי כ"א חד ספיקא וצ"ע:

דף לז.

בגמרא תיובתא דרב ושמואל תיובתא בחי' הרשב"א הביא בשם בעל הלכות והגאונים ז"ל וז"ל אע"ג דאיתותב רב ושמואל קימ"ל כוותייהו מדקאי רב כהנא ורב יוסף כוותייהו וכו' וכן מהא דריהטא דמחוזא ע"כ אין מברכין באורז במ"מ ע"כ. ותמה הרשב"א דלא שייכי אהדדי כלל דודאי בהא דכל שיש בו מחמשת המינין מברכין במ"מ קימ"ל כוותייהו דבהאי לא איתותבו אבל במה דקאמרי כל שיש בו וכו' ודיוקא דבאורז אפי' בעיני' אין מברכין במ"מ איתותבו עכ"ד:
ואענה חלקי מה שנלענ"ד לתרץ דברי הגאונים ז"ל דהנה הרי"ף והרא"ש כתבו אע"ג דלא קי"ל כרב ושמואל באורז ומברכין במ"מ היינו דוקא בעיניה אבל ע"י תערובות אזלינן בתר הרוב ואם הרוב ממין אחר מברכין כאותו המין אכן בשלטי גבורים כתב בשם ריא"ז דלמאי דקי"ל באורז בעין במ"מ א"כ ה"ה ע"י תערובות אם יש בו אורז במ"מ והיינו דס"ל להריא"ז ז"ל דהא בהא תליא דכיון כשהוא בעין יש לו דין ה' מינין ה"ה ע"י תערובות ולפי"ז י"ל דהגאונים ס"ל כסברת הריא"ז ולא כדיניה דס"ל דהא בהא תליא כנ"ל אמנם לא כדיניה משום דמשמע להו מהא דרב כהנא ורב יוסף ומריהטא דמחוזא דקימ"ל כרב ושמואל דכל שיש בו מחמשת המינין דוקא אבל אורז ע"י תערובות לא וזה מבואר מאד דהא גם ביש בו מה' מינין פליגי אמוראי ומכרעא מדרב ושמואל והבו דלא להוסיף עלייהו וגם בהדיוקא דאורז לא איתותבו כלל וכיון דבאורז ע"י תערובות אין מברכין במ"מ כרב ושמואל א"כ ה"ה בעיניה אע"ג דאיתותבו באורז בעיני' מ"מ הדבר מוכרח

לפי סברתם הנ"ל דס"ל כריא"ז דהא בהא תליא דכל דבר שבעיני' ברכתו במ"מ לא נגרע ערך ברכתו ע"י תערובות וכיון דמוכח מהש"ס דע"י תערובות לא א"כ ה"ה בעיני' לא:
בגמרא קפץ ר' עקיבא ובירך יש לדקדק דלשון קפץ משמע שמיהר ובירך ולמה מיהר ועיין בצל"ח. ולענ"ד אפשר לומר דהנה התוס' לקמן דף מ"ד הקשו הא ר"ע ס"ל במתני' שם דאפי' אכל שלוק והוא מזונו מברך עליו ג' ברכות ואמאי בירך כאן מעין ג' ותירצו דשאני התם דאיקבע מזוני' עליו ובחי' הרשב"א בשמעתין כ' בשם התוס' בביאור יותר וז"ל דהתם שאכל הרבה כדי שביעה שהוא מזונו כדתנן בהדיא אכל שלוק והוא מזונו והכא בשאינו מזונו ע"כ וא"כ י"ל דר"ע היה בדעתו לאכול עוד כותבות הרבה כדי שביעה ולברך ג' ברכות דלא גרע משלוק והוא מזונו אמנם כשנתן לו ר"ג רשות לברך מיהר ובירך קודם שאכל כדי שביעה כדי שלא יברך רק מעין ג' ולאשמעונין דהלכה כרבים במין ז' ואם היה ממתין עד שיאכל כדי שביעה ולברך ג' ברכות היה מקום לטעות דס"ל כר"ג בז' המינים ועכ"פ לא היה נשמע דהלכה כרבנן דפליגי על ר"ג וזה נכון:
ובא"א יש ליתן טעם על המהירות ונדקדק עוד בלישנא דש"ס הביאו לפניהם כותבות ואכלו דתיבת ואכ"לו הוא מיותר ונראה בזה דהתוס' הקשו הא קימ"ל דאין מזמנין על הפירות ותירצו דר"ג דסבר דמברכין ג' ברכות על ז' מינים ס"ל ג"כ דמזמנין עליהם ור"ע דבירך מעין ג' בירך לעצמו ולא להוציא את אחרים ע"כ וי"ל דהיינו דקאמר ואכלו ונתן ר"ג לר"ע רשות לברך ר"ל בעוד שאכלו שלא גמרו עדיין אכילתם נתן לו רשות שיברך אחר אכילתם להוציאה י"ח אמנם ר"ע דס"ל מעין ג' ואין מזמנין על הפירות קפץ ומיהר ובי ך לעצמו קודם שיגמרו אכילתם להראות ג"כ הלכה דאין מזמנין על הפירות והא בהא תליא. ולדברים אלו נראה שנתכוין הריב"א מטנפורא בתשובתו לחכמי לוני"ל מובא ברבינו יונה בפירקין לקמן בסוגיא דיין בעי הסיבה דף מ"ב עי"ש ודוק. ועוד י"ל בא"א דהנה גם לר"ג דמברך ג' ברכות ומזמנין בעי הסיבה עכ"פ דלא עדיף מפת וע"כ ר"ע כדי שלא יצטרך להמרות להדיא פי ר"ג שציוהו לברך להוציאם י"ח קפץ ודילג ממקומו וממילא בטלה ההיסבה שלו וא"י להוציאם עוד ובירך לעצמו: בתוס' ד"ה הכוסס את החטה וכו' מיהו אומר ר"י שיש לספק שמא חכמים כיילי ליה בהאי מין דגן ולא נושאו פת וכו' עיין בפ"י שתמה הא לר"ג אמרינן לקמן דף מ"ד דארץ שני למיעוטי הכוסס את החטה דאינו מברך ג' ברכות וא"כ ודאי לר"ג אין הכוסס את החטה בכלל מין דגן ולא עשאו פת לענין ג' ברכות וא"כ ה"ה לחכמים במעין ג' והניח בצ"ע ולענ"ד נראה דהתוס' נשמרו מזה במ"ש שמא חכמים כיילי ליה וכו' והיינו אע"ג דלר"ג אינו בכלל לא הוצרך להוציאו בפירוש מן הכלל דכבר ידעינן דלר"ג מוקמונין ארץ בתרא להוציא כוסס את

החטה אבל לרבנן דאמרי ארץ הפסיק הענין ולא מוקי להוציא כוסס חטה משמע דאין חילוק בין כוסס חטה לדייסא ויש מקום לטעות דלדידהו כוסס חטה בכלל וגם עפ"י מ"ש הרא"ש דמשמע דמיירי במין דגן אפי' חי דומיא דשבעת המינים לכן י"ל דחכמים כיילי ליה במין דגן וכו' כיון שלא פירשו דבריהם ועכ"פ נ"ל שניכר מבין ריסי לשון התוס' שנשמרו מקושיא זו:

דף לז:

בגמרא א"ל אביי אלא מעתה לתנא דבר"י וכו' קשה דכ"ז הוא שפת יתר ולא הו"ל להביא כ"א הברייתא דלקט מכולן כזית ולאקשויי. ונראה דמברייתא לחודא לא מצי להקשות משום דדילמא רב יוסף נמי מחלק בין איכא תוריתא דנהמא או לא וכמסקנא דשמעתין והוא מיירי בליכא תוריתא דנהמא ובברייתא דלקט מכולן מיירי באיכא וכו', ע"כ הקדים דברי תנא דבר"י דקאמר מחזירין לסלתן ואח"כ הביא הברייתא דליקט מכולן וכו' ובודאי כתנא דבר"י מוקמונין לה ומיירי ג"כ בהחזירן לסלתן ובכה"ג ודאי דליכא תוריתא דנהמא ושפיר קפריך וזה מדוייק מאד בדברי רש"י בד"ה כזית וז"ל והא מתניתן על כרחך ר' ישמעאל הוא וכו' כן נ"ל נכון ודוק:

בפירש"י ד"ה והוא שאכלן בכדי אכילת פרס וכו' ואין בו חיוב כרת אם חמץ הוא ע"כ עיין בצל"ח שהקשה אמאי שביק רש"י מצה ונקיט חמץ ונראה לתרץ דרש"י ס"ל כדעת הפוסקים דמצה בעינן שיבלע כזית בבת אחת ולא בכדי אכילת פרס עיין במג"א סי' תע"ד ויש קצת הוכחה לזה בדעת רש"י דבפרק ערבי פסחים דף קי"ד ע"ב איתא אכלן לחצאין יצא ובלבד שלא ישהא בין אכילה לחברתה יותר מכדי אכילת פרס ופירש"י ד"ה אכלן לחצאין חצי זית וכו' ובמרור קמיירי עכ"ל ומדדייק לבאר דבמרור קמיירי נראה דדעתו דבמצה בעינן שיבלע כאחת ודוקא במרור שא"צ כזית רק משום הברכה שמברך על אכילת מרור כמ"ש הרא"ש שם לכן מצטרף בכדי א"פ כמו בכל הברכות אבל במצה דבעינן כזית משום המצוה בעינן בליעה כאחת כדעת הפוסקים הנ"ל ולכן פירש"י דכדי א"פ קאי על חמץ ויש עוד סמך לזה דקאי על חמץ מלשון הש"ס שאכלו מיבעיא ליה דלשון שאכלו לשון זכר שייך בחמץ דמצה נאמר בכל מקום בלשון נקיבה. ועפי"ז יש לתרץ מה שהקשה המהרש"א אמאי לא דייק מרישא ליקט מכולן כזית ואכלן וכו' ואי בשערסן ואכלו מיבעיא ליה ועפ"י מ"ש י"ל דברייתא נקט שאכלן משום שרוצה לפרש שני דברים מצה וחמץ אבל בסיפא דכדי אכילת פרס לא קאי כ"א אחמץ כנ"ל שפיר קדייק דאי בשערסן שאכלו מיבעיא ליה דף ל"ח ע"א בגמרא וצריכא דרב ושמואל וכו' הקשו המפורשי' דלענין מה צריכא דשמואל בעבה דלאכילה קיימי ואפשר לתרץ עפ"י

מה שהקשה בחי' הרשב"א כיון דקיימא לן בקמח מברך בפה"א א"כ גם בשתיתא רכה אע"ג דלרפואה הוא ואינה למזון מברך בפה"א עכ"פ כמו דאיתא לעיל לענין אניגרון ושמן דמברך בפה"ע ותי' דהכא שאני שעיקרו לרפואה ואינה לאכילה כלל ע"כ ולפי"ז י"ל דאי לאו דשמואל הו"א דמיירי בשתיתא הנעשה מקמח שאינו מחמשת המינין ולכן מברך שהכל ולא משום שעיקרו לרפואה והו"א דבדבר שעיקרו לרפואה אינו מברך כלל אמנם מדשמואל דקאמר בעבה במ"מ נשמע דמיירי בקמח של חמשת המינים וצ"ל דהא הא דאינו מברך בפה"א כמו באניגרון משום דעיקרו לרפואה ושמעינן דגם בדבר שעיקרו לרפואה כיון דמיתהני מיניה צריך לברך:

דף לח:

בתוס' ד"ה מדקתני ירקות וכו' ויש ירקות שאינן משתנות לעילויא וכו' כ' המהרש"א דהתוס' כ"כ לשיטת רב אלפס שהביאו לקמן דבכל ירקות מברך בפה"א אפילו בנשתנו לגריעותא ובפ"י כ' דא"צ לזה דאפי' לדעת הר"י שהביאו לקמן דבנשתנו לגריעותא מברך שהכל מ"מ בשוין חיין ומבושלין מודה דמברך בפה"א וכוונת התוס' במ"ש ויש ירקות שאינן משתנות לעילויא ר"ל בשוין עכ"ד ולענ"ד לא יתכנו עפי"ז סיום לשונם אף הירקות במילתייהו קיימי ולאו מגרע להו הבישול ע"כ דכוונתם דאע"ג דאין נושאם שוה מ"מ שוים ודומים לענין הדין ולשיטת ר"י גם לענין הדין אינם דומים דיש ירקות דנגרע ברכתם ע"י הבישול וגם פשיטא דרבנאי משמי' דאבייי ס"ל בכל שלקות בפה"א אפילו בתומי וכרתי כיון דלמד כן ממתניתן ופשיטא דמתניתן מיירי אפילו בתומי וכרתי דהא עיקר דינא דמתניתן הוא בחיין לכן נראה יותר דברי המהרש"א אלא דעדיין יש לפקפק מה השמיענו התוס' דלא הוי דומים בנושא כ"א לענין הדין פשיטא דאין דומה בנושא דהא מתניתן מיירי בחיין ג"כ וראיתי בחידושי הרשב"א וז"ל לאו דוקא דומיא דאלו בפת דוקא בנשתנה ע"י האור אבל לא נשתנה בפה"א ואלו ירקות אף בנשתנו וכ"ש בלא נשתנו עכ"ל ונראה לענ"ד דזה ג"כ כוונת התוס' במ"ש לא הוי ירקות דומיא דפת ר"ל לענין הדין ג"כ שהרי פת נשתנה לעילויא ר"ל לענין הברכה ויש ירקות שאינן משתנות לעילויא היינו בשוין או בתומי וכרתי דגם חיין בפה"א כמי מבושלין אלא דבזה שוין עכ"פ לענין הדין שלא נגרע ברכתן ע"י הבישול כמו פת דלא נגרע ואע"ג דפת מעדיף ליה השינוי ע"י האיר מ"מ זה אי אפשר בירקות שבחיין בפה"א וכי לאיזה ברכה יעדיף להו הבישול ולא משכחת לה כ"א בכרכא וסילקא בחיין שהכל וע"י בישול בפה"א ושוה ממש לפת ושאר ירקות שיון עכ"פ לענין דלא נגרע ברכתן והתוס' מיירי בכל ירקות

כדברי מהרש"א שוב ראיתי בצל"ח שכתב מתחלה כהפ"י ואח"כ כ' כמ"ש ובכלל דברי דבריו אלא שלא הביא דברי הרשב"א:

דף לט:

בתוס' ד"ה מברך על הפתיתין וכו' ור"י אומר על השלימין מצוה מן המובחר אפילו הפתיתין גדולים טפי וכו', וכ' בצל"ח וז"ל ולא ידעתי מנ"ל להתוס' הא דלרש"י ר"י פליג אפי' בגדולים דילמא דוקא בקטנים פליג עכ"ל ולדעתי הדבר מוכרח דלרש"י פליג ר"י אפי' בגדולים דרש"י פירש לקמן דירא שמים יוצא ידי שניהם מחלוקת ר"י ורב הונא ובפתיתין קטנים א"צ להניח הפרוסה בתוך השלימה דמברך על השלימה ויוצא לכ"ע דהא רב הונא על איזה מהן שירצה קאמר [כמ"ש התוס' ד"ה מניח לפי' רבינו תם] וע"כ דיוצא ידי שניהם מיירי בפתיתין גדולים וא"כ מוכרח דר"י פליג אפי' בגדולים דאל"כ לא משכחת לה שיצטרך לצאת ידי שניהם וזה ברור והתימה על הגאון הצל"ח שהעלים עינו מזה:

בתוס' ד"ה כתנאי וכו' משום דיש בחצי בצל גדול כמו בקטן שלם ע"כ נראה כוונתם כיון דתרומה יש לה שיעור אחד מארבעים או מנ' או מס' וא"כ כשצריך ליתן בצל קטן שלם ונותן חצי בצל גדול מן הסתם אינו מוסיף על שיעור התרומה שדרכו ליתן ועיין במהרש"א:

דף מ.

בגמרא מאן תנא דעיקר אילן ארעא הוא ארנב"י ר' יהודא וכו' הנה הרמב"ם פסק בפ"ח מהל' ברכות כמשנתנו דבירך על פירות האילן בפה"א יצא ובפ"ד מהל' בכורים פסק כתנא קמא דר"י בנקצץ האילן מביא ואינו קורא ותמהו עליו דזיכה שטרא לבי תרי. ואענה חלקי לתרץ דהנה הכ"מ בהל' ברכות כ' הטעם של הרמב"ם משום דאיתא בירושלמי דמשנתנו לדברי הכל וכ' הפני יהושיע להקשות עליו כיון דבש"ס דילן מוקמונין כר"י לא הו"ל לפסוק כהירושלמי נגד ש"ס דילן ונראה בזה דהנה תמהתי לכאורה כיון דת"ק ס"ל דעיקר אילן לאו ארעא הוא א"כ גם כשהאילן קיים איך מביא וקורא מן האדמה אשר נתת לי וצ"ל דס"ל לת"ק דכשהאילן קיים יתואר האילן עצמו ג"כ בשם אדמה ע"י חיבורו אל האדמה וע"ד דאמרינן כל המחובר לקרקע הרי הוא כקרקע והא דקימ"ל הקונה שני אילנות מביא ואינו קורא משום דאין לו קרקע היינו כיון שאין לו חלק בהקרקע הוי האילן דבר נפרד מן האדמה] אכן כשנקצץ א"י עוד לומר מן האדמה כיון שאין לו עתה ולפי"ז לענין ברכה י"ל דגם לת"ק יצא אם בירך בפה"א כיון דהאילן בשעת חיבורו מתואר בשם אדמה ג"כ וא"כ אתי שפיר משנתנו לכ"ע והא

דאמר רנב"י מתניתן ר' יהודא הוא י"ל דהיינו טעמיה משום סיפא דקתני ועל פירות הארץ בפה"ע לא יצא ומקשינן בש"ס פשיטא ומשני רנב"י עצמו לקמן לא נצרכה אלא לר"י דאמר חטה מין אילן הוא וכו' וסד"א דליברך בפה"ע קמ"ל וכו' הרי דס"ל לתנא דמשנתנו דלא אזלינן בתר שמא ואפי' לר' יהודא דחטה מין אילן הוא והתורה קראה אותו עץ הדעת ואפ"ה אינו מברך בפה ע כיון שאין עצו מתקיים משנה לשנה קים לן שאין עיקר יניקתו מן העץ כי אם מן האדמה וא"כ ה"ה פירות האילן אע"ג דהאילן עצמו מתואר בשם אדמה ג"כ לא אזלינן בתר שמא וכיון דלת"ק עיקר אילן לאו ארעא הוא והיינו שאין יניקתו מן האדמה לא שייך ביה בפה"א דלא אזיל בתר שמא כ"א בתר יניקה וכל זה לסברת תנא דמתניתן הוכרח רנב"י למוקמי מתניתן כר"י אבל לענין דינא י"ל דרנב"י עצמו מודה להירושלמי דדינא דמתניתן בפירות האילן שייך אפי' לרבנן והיינו דאזלינן ג"כ בתר שמא ועולים דברי הרמב"ם כהוגן אע"ג דפסק כת"ק לענין בכורים מ"מ שייך בפירות האילן בפה"א דאזלינן בתר שמא והא דאין מברכין על חטה בפה"ע משום דלא קימ"ל כר' יהודא דחטה מין אילן:

בגמרא היכי מברכין בפה"ע היכי דאי שקלית ליה לפרי איתא לגווזי וכו' הנה הרמב"ם השמיט האי כללא ועיין בצל"ח ונראה לי טעמו דדבר פשוט הוא וידוע כיון שאין עצו מתקיים וכירק דשא יבולון פשיטא דמכלל ירקות וזרעוני גינה הוא וגם הש"ס לא הוצרך לזה כ"א ליתן טעם אליבא דר"י דס"ל חטה מין אילן הוא והתורה קראה עץ מ"מ כיון שאין עצו מתקיים אינו מברך בפה"ע והרמב"ם כבר כתב בפ"ג מהל' ברכות הכוסס החטה מברך בפה"א:

דף מ:

בגמרא ע"כ לא קאמר ר"י וכו' דקאמר ברכה דלא תקינו רבנן פי' דברכות הנהנין דתקינו רבנן כיוונו בהם שיברך ויודה להשי"ת שברא דבר זה להנאתו ולהנאת הבריות ולהחיות בהם נפש כל חי אבל כשאומר כמה נחה פת זה ברוך המקום שבראה אין זה בכלל ברכת הנהנין כ"א על דרך דאיתא לקמן דף נ"ח ע"ב ראה בריות טובות ואילנות אומר ברוך שככה לו בעולמו ובזה אתי שפיר לקמן גבי בריך רחמנא מארי' דהאי פיתא אע"ג דלא תקינו רבנן אותה ברכה מ"מ נתכוין לברך על הנאתו. דף מ"א בתוס' ד"ה אבל בשאין ברכותיהן שוות וכו' ומ"ש בה"ג דבפה"ע תקדים לבפה"א דמבוררת טפי היינו לפי המסקנא וכו' וקימ"ל כר"י צ"ע הא גם לפי המסקנא טעמי' דר"י משום דמין ז' עדיף ולא משום ברכה מבוררת ולולא דבריהם היה נראה דבה"ג קאי אליבא דעולא ומפרש הא דקאמר עולא אבל בשאין ברכותיהן שוות ד"ה מברך על זה וכו' היינו כיון שאין

אחד פוטר חבירו א"כ ניתוסף מעלה באחד מהם מצד חשיבות הברכה שהוא מבוררת טפי ומעלה זו תכריע בין חשיבות הדברים מצד עצמן והיינו בצנון וזית דהצנון חביב עליו וזית הוא מין ז' וגם ברכה מבוררת ד"ה מברך על הזית תחלה שיש לו שני מעלות אמנם בצנון ואתרוג אם הצנון חביב מברך על הצנון דגם הבה"ג מודה לסברת התוס' דלא חשיב בפה ע נגד בפה"א כמו בפה"א נגד שהכל רק דמהני מעלה זו להכריע כנ"ל וא"כ ה"ה בקליות וזית אם הקליות חביב והוא ג"כ מין ז' מברך על הקליות תחלה כיון דשניהם מין ז' לא מהני מעלה דבפה"ע שהיא מבוררת טפי מבפה"א נגד מעלה דחביב ומה שהביאו האחרונים בטוש"ע או"ח סימן רי"א בשם בה"ג דחטה וזית מברך על הזית מיירי כשאין החטה חביב. והוי ניחא ליה לבה"ג בפי' זה דלפירש"י ותוס' קשה דהו"ל ד"ה מברך על הזית וגם לפי' זה זה דמסברינן ליה אליבא דבה"ג אתי שפיר הא דלא מקשה הש"ס תיכף על עולא מסיפא דברייתא ר' יהודא אומר מברך על הזית שהוא מין ז' שמבואר מזה היפך דברי עולא לפי' רש"י ותוס' והש"ס לא הקשה כ"א אהא דמשני הב"ע שהצנון עיקר ועיין במהרש"א אכן לפי הנ"ל ניחא דלא קשה מזה על עולא כלל וגם מה שהקשה בצל"ח על הבה"ג דלא הו"ל לר"י למימר כיון שהוא מין ז' רק מפני שהוא ברכה מבוררת ולפי מ"ש לק"מ דאי לאו דהוא מין ז' לא הוי מהני מעלה דמבוררת נגד מעלה דחביב רק כיון דהזית יש לו ג"כ מעלה שהוא מין ז' מהני מעלה דמבוררת להכריע בין שני המעלו' דחביב ומין ז' ובזה אין אנו צריכין עוד למ"ש הט"ז בסי' רי"א דיש לפסוק כבה"ג דפה"א תקדום לבפה"א כשאין פה"א חביב אבל כשהוא חביב אין לפסוק כוותי' ולפי מ"ש גם הבה"ג עצמו מודה דלא מהני נגד מעלה דחביב והנה מדברי תר"י והרא"ש נראה לי שמפרשים דברי הבה"ג ע"ד שכתבתי אלא שהקשו עליו דלישנא לא משמע הכי דהו"ל למימר אין האחד פוטר את חבירו אמנם כבר כתבתי דלפירש"י והתוס' קשה יותר דהו"ל למימר ד"ה מברך על מין זה או לדעת הרא"ש הו"ל למימר ד"ה מברך על איזה מהן שירצה ועיין ודוק:

דף מב.

בתוס' ד"ה בירך על הפת וכו' רש"י פי' פרפרת מין דגים ופרגיות וק"ח א"כ מה קמ"ל דבירך על הפרפרת לא פטר את הפת ע"כ ונראה לתרץ דהנה מבואר מלשון רש"י דפרפרת דלפני הסעודה זה הוא מין דגים אבל פרפרת דלאחר הסעודה הם כיסני ולאמניו' ושני מיני פרפרת הן והנה ברישא דבירך על הפת פטר את הפרפרת קאי על פרפרת שלאחר הסעודה וא"כ גם בסיפא דבירך על הפרפרת עלה קאי דסליק מיניה

דהיינו פרפרת של לחמניות אע"ג דסתם פרפרת שקודם הסעודה הם מין דגים מכל מקום יגיד עליו ריעו כן נ"ל נכון:

דף מב:

בגמרא רבי יצחק בר יוסף וכו' א"ל לא ס"ל מר להא דריב"ל הקשה בצל"ח מה הוצרך לדריב"ל הא מבואר במתני' דיין שלפני המזון פוטר את שלאחר המזון ואדרבה ממתני' משמע יותר דאפילו בחול אלא דריב"ל מוקי לה בשבתו' ויו"ט עכ"פ הוי מצי למיפרך ממתני' ונראה לתרץ דאי ממתני' י"ל דמיירי בנתכוין לפטור אבל בסתם לא לכן לא הוי מצי למיפרך דאפשר דאביי לא הוי אדעתיה להתכוין לפטור מה שישתה אח"כ אבל מדריב"ל דמוקי לה בשבתו' וימים טובים דוקא ועל כרחך צ"ל דבשבתו' ויו"ט אפילו בסתם שלא נתכוין נמי פוטר משום דדרך הוא לקבוע על היין דאי בנתכוין בפירוש גם בחול פוטר כמ"ש התוס' והרא"ש ואביי משני ליה נמלך אנא שלא יהיה רגיל לקבוע על היין אפילו בשבתות ויו"ט כמו שפירש"י:

דף מג.

בגמרא א"ל ר"ז לרבא והא לא ארח וכו' לכאור' תמוה וכי לא ידע דברכת הנהנין מברך קודם שיהנה ועיין בפ"י ובצל"ח ונראה דהנה בהתחלה עליית הקיטור עדיין לא נולד הריח דתיכף משנולד הריח מן הסתם מרגיש ומריח בו ומדקאמר והא לא קארח מבואר דעדיין אין כאן ריח והיינו דקשיא ליה היאך מברך על הריח שעדיין לא נולד משא"כ בשאר ברכו' הנהנין הדבר שנהנה ממנו כבר ישנו קודם הברכה ורבא משני ליה ולטעמך המוציא וכו' והא לא אכל ר"ל הא גם באכילה אינו מברך על הלחם שמונח לפניו כ"א על הנאתו שאוכל ממנו והוא לא נהנה רק עד אחר הלעיסה ובליעה דקי"ל טועם ופולט א"צ לברך והיה ראוי לברך אחר הלעיסה סמוך לבליעתו רק כיון דבעינן ימלא פי תהלתיך מצריכינן לברך מקודם ומברך על הדבר שישנו שעתיד אח"כ ליהנות ממנו וה"נ בריח שאם ימתין מלברך עד שיהיה נולד הריח יריח בו תיכף ויהנה קודם שיברך ואסור ליהנו' מעוה"ז בלא ברכה לכן צריך לברך תיכף משתעלה תמרותו על מה שעתיד ליהנו' שגם הריח ישנו בכח באותו המוגמר אלא ששוהה מעט עד שירגיש בו כמו ששוהה באכילה בלעיסה עד שיהנה כן נ"ל ביאור הדברים:

דף מג:

בגמרא אר"ג אני אכריע שמן זכינו וכו' הנה לשון הכרעה בכל מקום הוא דיעה ממוצעת מכרעת בין שני הדיעו' וכאן דס"ל לר"ג לגמרי כב"ש מהו לשון הכרעה ועיין בתוס' פסחים דף כ"א שעמדו בזה ונראה לישב קצת הלשון דנ"ל בטעם פלוגתתן דב"ש וב"ה

דרש"י פי' שמן דכאן כגון משחא כבישא והתר"י והרא"ש כ' בשם הראב"ד דמשחא כבישא לאחר שלקחו ממנו העצים מברך בורא מיני בשמים ולפי"ז הדס דברכתו בורא ע"ב הוי ברכה פרטיי' ומבוררת נגד השמן וי"ל ג"כ דהשמן חביב עלי' וס"ל לב"ש דחביב עדיף וב"ה ס"ל דברכה מבוררת עדיף נגד חביב כמבואר לעיל דף ל"ט בשמעתא דהני תרי תלמידי דבר קפרא דברכה פרטיי' עדיף וקודמת מחביב אמנם י"ל דשם פה"א ושהכל גם ב"ש מודו דברכה פרטיי' עדיף אלא דבורא ע"ב לא חשיב מבוררת כ"כ נגד בורא מיני בשמי' כמו בפה"א נגד שהכל וכה"ג כתבו התוס' לעיל דף מ"א ע"א ד"ה אבל בשאין ברכותיהן שוות ע"ש ולזה בא ר"ג ואמר אני אכריע ר"ל לא בין הפלוגתא רק בין שני המעלו' דהיינו בטעם הפלוגתא דשמן יש לו עוד מעלה דזכינו לריחו ולסיכתו והיינו שהנאתו מרובה יותר מההדס וא"כ מעלה זו תכריע בין הב' מעלו' דחביב וברכה פרטיי' ולא מהני חד מעלה דהדס שהוא ברכה פרטיי' נגד ב' מעלו' דשמן דהנאתו מרובה וחביב והיינו לישנא דהכרעה וכמו שפירש"י לפ"ד ב"ש דכיון שיש לשמן ב' מעלו' מכריעין הכף מאזניים וב"ה י"ל דס"ל דחביב והנאתו מרובה חדא טכסיסא הוא וחד מעלה יקרא. והנה הרי"ף פסק כב"ה וכרבא ועפ"י דרכינו יש לתרץ קושי' תר"י בפירקין שהקשה מה שהשמיט הרי"ף שמעתא דתלמידי דבר קפרא דשמעינן מנה מעלה דברכה מבוררת ולפימ"ש י"ל דסמך על מה שפסק כאן כב"ה דמברך על ההדס אע"ג דשמן חביב והנאתו מרובה אך שיש לפקפק לפי גירסת הרי"ף דגריס מברך על ההדס ופוטר את השמן ודוק:

דף מד.

בגמרא מיחתם במאי חתים קשה דהוי לי' למילף מברכת חמשת המינים דחתים על הארץ ועל המחיה ולא הוי חתימה בתרתי וא"כ ה"ה על הארן ועל הפירו' וכן הו"ל למיפשט מבהמ"ז דחתים על הארץ ועל המזון ועיין בהגהו' הגאון ר"א ווילנא ז"ל ונראה לתרץ דהנה בש"ס לקמן דף מ"ט דעל הארץ ועל המזון לא הוי תרתי ארץ דמפקא מזון וכן ארץ ועל הפירו' ארץ דמפקא פירו' ולכן בהארץ ועל המחיה ג"כ ניחא לי' ארץ דמפקא מחי' אבל הכא היה סבור כיון שאומר באמצע הברכה על העץ ועל פרי העץ צריך לסיים ג"כ הכי והיה מסופק אם צריך להזכיר ארץ בחתימה משום דעיקר אילן ארעא הוא וכר' יהודא במס' בכורים ולעיל דף מ' וא"כ כשיאמר על הארץ ועל פרי העץ הוי תרתי דלא שייך עוד ארץ דמפקא פירו' דלשון פה"ע מורה דעיקר אילן לאו ארעא הוא וכתנא קמא דר"י כיון שאומר פה"ע ואע"ג דגם לר"י צריך שיאמר לכתחלה פה"ע מ"מ מיתזי כתרתי ומסיק הש"ס דיאמר על הארץ ועל הפירו' ולא הוי כתרתי כן נ"ל והנה צווחה על היין בתוס' הביאו יש חותמין על הארץ ועל הפירו' וי"א על הגפן ועל פרי הגפן והרי"ף

והרא"ש כתבו על הארץ ועל פה"ג ובש"ע סי' ר"ח מביא דיעה א' של תוס' ודעת הרי"ף והט"ז הכריע שם כדעת הרי"ף דבזה כ"ע מודים ולענ"ד צ"ע דעת הרי"ף משום דמיחזי כתרתי כנ"ל דכשאומר פרי הגפן לא שייך עוד ארץ דמפקא לפירו' לכן היה נראה כדעת התוס' על הגפן ועל פה"ג והוי חדא או על הארץ ועל הפירו' ומכ"ש לפי גירסת הרי"ף והרא"ש עצמם דגרסי בהש"ס על חמרא על הגפן ועל פה"ג מיחתם במאי חתים וכו' משמע להדיא דמסקנת הש"ס על הארץ ועל הפירו' קאי נמי אחמרא וכן דעת הב"ח שם דיחתום על הארץ ועל הפירו' אכן כבר נהגו ונדפס הנוסח. על הארץ ועל פרי הגפן כהכרעת הט"ז וצ"ע:

דף מה.

בתוס' ד"ה ר' טרפון פי' לפניו וכו' בחידושי הרשב"א בשם התוס' דר' טרפון ס"ל דלאחריו אינו מברך כלל והקשה דא"כ ליסתייע לעיל לר' יצחק מר' טרפון וגם מדברי חכמים לא יקשה עליו דמדבריהם אין הכרע איך ס"ל לענין לאחריו לכן סיים הרשב"א דר' טרפון ס"ל בנ"ר לפניו ולאחריו וכה"ג מצינו לעיל לענין בריך רחמנא עכ"ד. והנה מדברי התוס' שלפנינו אין הכרע ויש לומר דמפרשים כהרשב"א אכן גם בדברי התוספו' שהביא הרשב"א כתבו וז"ל דאיכא למימר דר"ט ס"ל דאין מברך לאחריו ומ"מ אין כאן סיוע לר' יצחק דאיכא נמי למימר לאידך גיסא דס"ל לאחריו ג"כ בנ"ר והא דלא ביאר ר"ט בדבריו משום דבזה לא פליגי רבנן עלי' ופלוגתתן הוא לענין ברכה ראשונה ועוד י"ל דלכן לא ביאר במתני' ברכה דלאחריו משום דצמאו אתי לאפוקי מאן דחנקתי' אומצא וי"ל דהתוס' שהביא הרשב"א סבירא להו כדעת רב עמרם מובא בתוס' לעיל דגם בחנקתי' אומצא מברך לאחריו ואתי שפיר:

מחזיקנא טיבותא לרישי ארכין. להשי"ת שזיכני לסיים פרק כיצד מברכין כן יוסף נא ויאיר נרי בהלו בפרק שלשה שאכלו דף מ"ה בגמרא ת"ש שלשה שאכלו כאחת חייבין לזמן ואין רשאין ליחלק יש לדקדק דהלשון חייבין לזמן אינו במשנתנו לקמן דף נון. וגם יש לדקדק אמאי לא ידע המקשה מהתי' שהוא פשוט ונראה דהנה לקמן פריך הש"ס על המשנה דאין רשאין ליחלק תנינא חדא זימנא שלשה שאכלו כאחת חייבין לזמן ומשני דאשמעונין כהא דאמר רב הונא ג' שבאו מן ג' חבורות אינן רשאין ליחלק אמר רב חסדא והוא שבאו מן ג' חבורות של ג' בני אדם ופירש"י וז"ל ונתחייבו אלו בזמון ועמד אחד מכל חבורה ונצטרפו ג' לחבורה אחת חייבין לזמן ואינן רשאין ליחלק שכבר הוקבעו ואפי' וכו' שכבר גמרו סעודתן עם הראשונים ע"כ:

ולפי"ז י"ל דגם המקשה ידע סגנון התירוץ רק דהכי מקשה ת"ש שלשה וכו' חייבין לזמן ואינן רשאין ליחלק ר"ל כיון דחייבין לזמן כבר שמענו ממתניתן דהכא א"כ הא דקתני תו התם אינן רשאין ליחלק על כרחך מיירי בג' שבאו מג' חבורות שכבר הוקבעו כ"א בחובה מתחלה בחבורה הראשונה כדמשנינן התם ואי ס"ד דגם שנים אם רצו לזמן מזמנין אמאי אינם רשאין ליחלק ליזול האחד וליזמי השנים ולא שייך גדול המצווה ועושה דהא גם אלו השנים מצווים הם מכבר שנתחייבו בחבורתם הראשונה אבל אי שנים אם רצו לזמן אין מזמנין אתי שפיר דאינן רשאין ליחלק דהשנים אע"ג שבתחלה נתחייבו מ"מ עתה שהם ב' אינם יכולים לזמן והתרצן משני שאני ליה התם דקבעו להו חובה מעיקרא ר"ל שנקבעו בחובה לזמן בג' וגם עתה חיובא רמי עלייהו ובמה שיזמנו בשנים לא יפרעו חובתם שנתחייבו לזמן בג' וא"ש ועפי"ז נבא לתרץ קושית התוס' ד"ה שלשה וכו' שהקשו דלמא הטעם דאין רשאין ליחלק משום דיפטרו לשלישי מברכת הזימון וגם הוא אין לו להפקיע ממנו ברכת הזימון ע"כ אכן לפי מ"ש דהמקשה מהדר אאוקומתא דלקמן דמתניתן מיירי בג' שבאו מן ג' חבורות וא"כ ע"כ לא מיירי שאותו שרוצה ליחלק רוצה להפקיע עצמו מזימון דא"כ הדרא קושיא לדוכתא תנינא חדא זימנא שלשה שאכלו כאחת חייבין לזמן וא"כ שהוא כבר נתחייב בחבורה ראשונה עכ"פ וזה בעצם קושית הש"ס שם אלא ע"כ דמיירי דאותו שרוצה ליחלק רוצה לחזור לחבורתו ואינו רשאי ליחלק משום השנים שאינם חוזרים לחבורתם או שאינם יכולים עוד לחזור כגון דאקדימו חבורתם ואזמין כבר כדאיתא בש"ס התם ומתורץ קושית התוס' ודוק בפירש"י במשנה ד"ה שנטלה תרומתו קס"ד תרומת מעשר וכו' תימה מה קס"ד הא כן הוא האמת כדמוקמונין בש"ס שניטלה ממנו תרומת מעשר ולא ניטלה ממנו תרומה גדולה וכגון שהקדימו לוי לכהן בשיבולין. שוב ראיתי בצל"ח שהרגיש בזה וכ' וז"ל לולא דמסתפינא להגיה הייתי אומר שהוא טעות הדפוס ורש"י מרשים על הסיפא ומעשר ראשון שלא ניטלה תרומתו קס"ד ת"מ שלו ורצונו דלקמן דף מ"ז המקשה שהקשה פשיטא היינו משום דקס"ד שלא ניטלה ממנו אפילו תר"מ שבו. אלא דלפי"ז הא גופא קשיא למה לא לא פירש רש"י ההיפוך שניטלה תרומתו קס"ד כל צד תרומה שבו ועוד הרי חזינן דבכל שאר מילי דמשנתנו לא פירש"י כלום מה היה קס"ד דהמקשה דלקמן דפריך בכל אחד פשיטא לכן יותר נראה דהך קס"ד הוא ט"ס לגמרי וכן צ"ל שנטלה תרומתו תרומת מעשר שלו וכו' עכ"ל העתקתי כל דבריו לפי שלענ"ד נראה יותר שהוא טעות המרשים משנאמר שהוא ט"ס לגמרי ומה שהקשה בצל"ח ע"ז למה לא פירש"י גם ברישא וכו' הנה המעיין בש"ס דעירובין דף ל"א ע"ב איתא שם ככל סוגיא דשמעתין

דלקמן דף מ"ז וגם שם לא פירש"י כלום בכל מילי דמשנתנו דמקשה פשיטא רק בהא דמעשר ראשון שלא נטלה תרומתו פירש"י שם וז"ל קס"ד בתרומת מעשר קאמר וקפריך פשיטא ואח"כ בד"ה לא נצרכה שהקדימו בכרי פירש"י וז"ל והא תרומה דקאמר היינו תרומה גדולה דחזי לאפרושי מקמי דליפרשו מיני' מעשר קאמר עכ"ל והנה מלבד דגם שם קשה כמו שהקשה כאן בצל"ח כנ"ל אמנם דברי רש"י נראים שם כשפת יתר ונראה לבאר כוונתו ע"פ מ"ש הרבינו יונה כאן וז"ל ואיכא למידק דברישא קרי ניטלה תרומתו לת"מ ובסיפ' קרי לא ניטלה תרומתו לת"ג וי"ל כשהקדימו בשיבולין דלא הגיע שעת חיוב תרומ' גדול' קרי תרומתו לת"מ שהגיע זמן חיובו אבל בסיפא שהקדימו בכרי שהגיע שעת חיוב תרומה גדולה קרי לי' נטלה תרומתו אע"פ שנטלה ממנו תרומ' מעשר שהרי לא נטלה ממנו תרומה גדולה שהגיע שעת חיובו עכ"ל בקיצור וביאור דבריו דבסיפי' שהגיע שעת חיוב תרומה גדולה ומדין צריך הפרשה קודם שיתן המעשר ללוי לכן קרי לתרומה גדולה שלא נטלה תרומתו ועפי"ז יתבארו דכרי רש"י בעירובין דהיה קשה לרש"י בבבא דמע"ר שלא נטלה תרומתו מה פריך פשיטא וכי לא ידע מהתירוץ די"ל דמיירי שהקדימו בכרי דדבר זה כבר נאמר ונשמע בדבר זה כבר נאמר ונשמע בדברי התרצן ברישא דכשהקדימו בכרי חייב לכן פירש"י קס"ד בתרומת מעשר קאמר ר"ל דלא היה ניחא ליה להמקשה בתי' זה דמיירי בתרומה גדולה דהא ברישא קרי תרומתו לתרומת מעשר וא"כ ה"ה בסיפא כקושית הרבינו יונה הנ"ל ולכך פריך פשיט' והתרצן השיב לא נצרכה כשהקדימו בכרי והא תרומה דקאמר תרומה גדולה והא דקרי כאן לתרומה גדולה תרומתו משום דחזי לאפרושי מיניה מקמי דליפרשי מיניה מעשר והיינו כיון דהגיע שעת חיוב תרומה גדולה משנתמרח בכרי והן הן הדברים של רבינו יונה בתי' הנ"ל ודברי ר"י הארוכים הם בכלל דברי רש"י דשם הקצרים מדוקדקים ומדוייקים היטב היטב למעיין בצדק ועפי"ז קרוב לשמוע דגם במשנתנו הוא טעות המרשים והא קס"ד צ"ל בסיפא ונתכוין למה שפי' בעירובין ומה שהקשה בצל"ח על זה מתורץ היטב על פי הדברים שנתבארו ודוק:

ע"א בתוס' ד"ה עד היכן ברכת הזימון ורב ששת אמר עד שיגמרו הזן וכו' ולא משום דחשיב ברכת הזן מזימון דהא יחיד נמי מתחייב וכו' עיין בהגהות הגאון ר"א ווילנא ז"ל שכ' דבזה נסתר ראיית הרי"ף ע"כ וכוונתו דהרי"ף כ' דקימ"ל כרב נחמן דכן עמא דבר דיחיד כד מברך מתחיל בברכת הזן ע"כ:

ולפי מ"ש התוס' אין ראיה דביחיד גם ר"ש מודה אמנם אין מזה תפיסה על הרי"ף די"ל דכוונתו דאע"ג דגם ר"ש מודה דיחיד חייב בהזן רק משום דנברך אינה ברכה אינו אומרה

לבדה כמ"ש התוס' אא מ"מ אנן מסתבר לן יותר כרב נחמן כיון דיחיד חייב בהזן גם אחד הממתין לשנים א"צ להמתין ולגמור את הזן וסגי עד נברך אלא דלפי"ז לא היה צריך להביא ממנהג העולם דכן עמא דבר רק הו"ל לאסוקי דמסתבר כר"נ דהא בהא תליא. ע"כ צ"ל דאע"ג דהרי"ף מפרש כעין פי' התוס' מ"מ ס"ל כסברת רש"י דפלוגתייהו דר"ן ור"ש גם לענין יחיד וכ"ע ס"ל דהא בהא תליא לן שפיר מסיק כיון דעמא דבר דיחיד מברך הזן ממילא גם לענין עיקר פלוגתייהו הלכה כר"נ והנה כ"ז נאמר בדעת הרי"ף אכן הרא"ש כ' מתחלה כהתוס' דגם ר"ש מודה דיחיד חייב בהזן ואח"כ מסיק כהרי"ף דהלכה כר"נ דכן עמא דבר דיחיד מברך הזן וסותר דברי עצמו שכ' מתחלה דלאו הא בהא תלי' ונלענ"ד לבאר דבריו ששינה מלשון הרי"ף וז"ל וכן עמא דבר דכל אחד מברך הזן אלמא ברכת הזן אינה בכלל ברכת זימון עכ"ל ולא כ' דיחיד מברך הזן ונראה דאין כוונתו מהא דעמא דבר דיחיד כד מברך מתחיל מהזן דמזה אין ראיה כנ"ל רק דכוונתו דגם כשמברכין שלשה יחד בצירוף לזימון המנהג שהמברך אומר נברך והם אומרים ברוך וכו' ואח"כ מתחילים מהזן ואומרים אותה כל אחד מן המסובין וכמ"ש בש"ע או"ח סי' קפ"ג סעיף ז' וז"ל נכון הדבר שכ"א מהמסובין יאמר בלחש עם המברך כל ברכה וברכה וכ"כ הרא"ש עצמו לענין ברכת יוצר מובא בטור סי' נ"ט וכיון דכל אחד אומר ברכת הזן ואין המברך אומר יותר מהם כ"א נברך מוכח דברכת הזן לאו מברכת זימון הוא דאל"כ היו שומעים גם ברכת הזן מן המברך כמו נברך והיו מתחילים מנודה לך ש"מ שא"צ לגמור ברכת הזן עם המברך באחד מפסיק לשנים וזה מדויק מאד מלשון הרא"ש שכ' דכל אחד מברך כן נ"ל:

דף מה:

בתוס' ד"ה להיכן הוא חוזר וכו' למקום שפסק למר מהזן ואילך ולמר מנברך ע"כ עיין במהרש"א שהגיה ונדחק בכוונתם ולענ"ד נראה דהתוס' מפרשים פלוגתא דרב זביד ורבנן גם אליבא דרב נחמן ומ"ד חוזר לראש מנברך אע"ג דביחיד לא שייך נברך מ"מ נ"מ בשלשה שהפסיקו אכילתם לשבעה לברך בעשרה וחזרו ואכלו אח"כ דהדין הוא שיכולין לזמן יחד כמ"ש הטור בסי' ר' וכאן בלא חזרו ואכלו אח"כ פליגי רב זביד ס"ל חוזר לראש מנברך דלא פרח זימון מינייהו רק לענין אמירת אלקינו ורבנן ס"ל ממקום שפסק מהזן ואילך דלגמרי פרח זמון מנייהו כיון דלא חזרו ואכלו וגם ע"ז נאמר והילכתא למקום שפסק והיינו בלא חזרו ואכלו [ועיין במג"א סי' ר'] ובזה מיושב מ"ש התוס' לעיל ע"א ד"ה עד היכן דהילכתא כרב ששת דקי"ל כר"ש באיסורא והקשה בצל"ח דעדיפא

הוי להו למימר ממה דאיתא הכא הילכתא למקום שפסק והיינו אליבא דר"ש דוקא דלר"נ שייך חוזר לראש ולפי מ"ש ניחא וא"ש:

דף מז.

בגמרא והילכתא גדול מברך אע"ג דאתי לבסוף הנה מלשון זה משמע דאע"ג דאתי אחר שכבר גמרו המסובין סעודתן ואמרו הב לן ונברך דאז לא מצי תו לאיצטרופי בהדייהו כמ"ש התוס' ד"ה אלו מייתי לי' ארדילי' מ"מ יוכל לברך להוציאן י"ח והיינו כמ"ש התוס' והרא"ש לקמן דף מ"ח דמן הדין יכול להוציא אפילו לא אכל כלל רק דבעי' שיאכל עכ"פ כזית כדי שיוכל לומר שאכלנו ועפי"ז מתורץ מה שהקשה בחידושי הרשב"א לקמן דף מ"ח בשמעון בן שטח דאתי לאחר שינאי וחבורתו גמרו סעודתן להוציאם ולפי מ"ש ניחא:

בפירש"י ד"ה הא לא חזי ליה והוי ליה ברכת זימון הבא בעבירה וכו' הנה הרמב"ם פ"א מהל' ברכות כ' דעל אכילת איסור אינו מברך לא בתחלה ולא בסוף אפילו באיסו' דרבנן והראב"ד שם השיג עליו דמשנתינו לענין צירוף לזימון נשנית אבל ברכת הנהנין תחלה וסוף למה לא יברך ומלשון רש"י כאן וכן במשנה דדייק בלישניה ברכת זימון משמע דס"ל כהראב"ד והנה מריש הוי קשיא לי טובא על שיטת הראב"ד ממשנה מפורשת במס' דמאי פא מ"ד הדמאי וכו' מברכין עליו ומזמנין עליו והאי מברכין עליו הוא בברכת הנהנין משמע להדיא דוקא דמאי דקיל אבל בשאר איסורין אין מברכין שוב מצאתי בחי' הרשב"א בריש פירקין שהכריע ממשנה זו כהרמב"ם אך תמי' מילתא שכ' שהיא ברייתא במס' שבת] אמנם לפי מה שפירש הר"ש שם בפי' ב דמברכין עליו ברכת המוציא ומזמנין עליו בהמ"ז ומיירי לפטור אחרים להוציאם י"ח א"כ לק"מ די"ל דלעצמו ולהנאתו גם בשאר איסורין מברך תחלם וסוף אמנם להוציא אחרים י"ח הוי כעין צירוף לזימון והנה מתחלה פי' הר"ש וז"ל מברכין עליו בהמ"ז שטעונה כוס ע"כ ובתוי"ט שם הבין בדברי הר"ש דה"ק לא מיבעיא שאר ברכות דמברכין אלא אפי' בהמ"ז דהוא ברכה חשובה דטעונה כוס מ"מ מברכין על הדמאי ולולא דבריו הייתי מפרש דברי הר"ש באופן אחר די"ל דדעתו כדעת הרמב"ם דאין מברכין על האיסורין דהוי בוצע בירך ומהב"ב ועוד יותר מזה דאפי' על דמאי אין מברכין ברכת הנהנין ולא מהני בזה סברא מגו דאי בעי מפקיר לנכסי' וכו' מ"מ כל זמן שלא הפקיר כי קאכיל באיסורא קאכיל והוי בוצע בירך ובכל מקום דמצינו בש"ס סברא זו מגו דאי בעי מפקיר וכו' יש שם טעמים אחרים עיקרים ומספיקים ואין סמיכתינו על סברא זו כ"ז שלא הפקיר כמו שאבאר במס' שבת פ' מפנין דף קכ"ו שם סגי בהא דחזי לעניים לא הוי מוקצה כמו

בתרומה דלא הוי מוקצה משום דחזי לכהן וכן במס' עירובין דף ל"א לענין עירוב סגי מה דחזי לעניים כמו דמערבין בתרומה דמשום דחזי לכהן הוי סעודה הראויה ובמס פסחים לענין מצה של דמאי כתבו התוס' שם משום דאכילת מצה הוי אכילת עניות עי"ש ובמס' סוכה דף ל"ד לענין אתרוג משום דחזי לעניים מיקרי יש לו בו היתר אכילה. וכאן לענין זימון דוקא דקיל דקי"ל אפילו אכל עלה של ירק מזמנין עליו לכן גם אכילת דמאי דהוי באיסו' מיקרי אכילה משום האי סברא דא"ב מפקיר עיין בט"ז או"ח סי' קצ"ו] וכל המקומות בש"ס דמשתמש בסברא זו מגו דאי בעי וכו' אגב הכא נקטי' ואשגרת לישנא הוא כ"כ התוס' במס' עירובין דף ל"א ובמס' סוכה דף ל"ד עי"ש לכן י"ל שפיר דלענין ברכה תחלה סוף דאין מברכין כל זמן שלא הפקיר ואכל באיסו' בעבירה ומ"ש הר"ש מברכין עליו בהמ"ז דטעונה כוס נראה לפרש דמברכין בהמ"ז על כוס של יין של דמאי והיינו טעמא דבאמת אין המברך צריך לטעום מכוס של ברכה וסגי בטעימת אחר דאפילו לדעת הגאונים דס"ל בקידוש שאם לא טעם המקדש לא יצא מודים בכוס בהמ"ז שא"צ לטעום כמו שנתבאר בטוש"ע או"ח סי' ק"צ סעיף ד' וסי' רע"א סעיף י"ד אנא דמ"מ בעינן דיהיה הכוס חזי לשתיה וממשקה המותר לישראל [עיין בהלק"ט ח"א סי' י'] לכן שפיר אמרינן כיון דחזי עכ"פ לעניים דמאכילין את העניים דמאי ויכול להטעימו לעני מברכין עליו והיינו כמו דמצינו בכל המקומות דסגי במה דחזי לאחרינא סומכין ע"ז דמאכילין את העניים דמאי וזה פי' המשנה דמברכין עליו פי' על כוס יין של דמאי כן נ"ל נכון בפירוש דברי הר"ש הראשונים:

בתוס' ד"ה ומאכילין את האכסני' דמאי וכו' ודוקא דמאי אבל טבל לא דא"כ פורע חובו בממונו של כהן ע"כ וכ' בצל"ח וז"ל הנה לפי הטעם הזה אם ירצה לשלם כהן דמי התרומה שבו יהיה מותר וכן מותר לכהן לתת טבל לאכסני' אבל אני תמה למה הוצרכו לזה והא בלא"ה טבל אסור בהנאה וכו' ולפי הטעם ההוא לא מהני אף אם ירצה לשלם לכהן תרומה שבו ואפילו כהן שיש לו טבל אסור להאכילו לאכסני' דטבל אסו' בהנאה גם לכהן עכ"ד והנה באמת התוס' במס' עירובין דף י"ז ע"ב כתבו כן דאין מאכילין לאכסני' דמאי משום דאסו' בהנאה ע"ש אמנם לענ"ד נראה דדברי התוס' כאן מדוקדקים יותר כמו שאבאר דהנה קי"ל דפרעון חוב לא מיקרי הנאה ולכן המודר הנאה מחבירו פורע את חובו בנדרים דף ל"ג ובטוש"ע יו"ד סי' רכ"א וכן קי"ל דהפורע חובו של חבירו הניח מעותיו על חרן הצבי ואין הלוה חיב לשלם לו כחנן בכתובות דף ק"ז משום דהוי כמבריח ארי בעלמא וכ"פ בש"ע חו"מ סי' קכ"ח ואפי' בב"ח דוחק ולכן אע"ג דטבל אסור בהנאה י"ל דמותר לפרוע בו חוב דפרעון חוב לא מיקרי הנאה אמנם

איתא במס' חולין דף קל"א מי שאנס המלך את גרנו בחובו חייב לעשר ובאמת גם שם קשה הא פרעון חוב לא מיקרי הנאה דלא הוי רק מבריח ארי כנ"ל ואמאי חייב לעשר. והנה בש"ס שם איתא הטעם משום דקמשתרשי ליה ונ"ל ביאור הדברים דהנה בפורע חובו של חבירו דהלוה פטור הטעם משום דלא מיקרי הנאה לכן אמרינן דמה שזה חסר דהיינו הפורע לא נהנה הלוה ואע"ג דבמזיק חייב במה שחיסר את חבירו אע"ג דהוא לא נהנה היינו משום דהזיק מדעתיה ובאמת ברשות בעלים פטור כדאיתא במס' ב"ק דף צ"ג ובח"מ סי' ש"א ואין הטעם בזה משום מחילה רק דאין עליו שם מזיק כלל] עיין בקצות החשן סי' רמ"ו] כ"ש בנידון זה דהלוה לא קעביד כלום. אכן במה דקמשתרשי ליה להלוה דאינו צריך ליתן משלו וכגון בב"ח דוחק דלא שייך למימר הוי מפייסינא ליה ומחיל לי ונהי דלענין איסור הנאה י"ל דלא מיקרי הנאה דמדידיה קמתהני מ"מ לענין לפטור אותו מתשלומין צ"ל דהטעם דהוי זה נהנה וזה לא חסר דבמאי דמשתרשי ליה להלוה לא חסר הפורע ובזה נהנה וזה לא חסר קי"ל דפטור ואע"ג דהפורע חיסר המעות ששילם מ"מ בזה לא נהנה הלוה דהפרעון לא מיקרי הנאה רק במה דמשתרשי ליה בזה לא חסר הפורע והנה הנימוקי יוסף פ' כיצד הרגל הוכיח בשם הרמ"ה ז"ל דהא דקי"ל בזה נהנה וזה לא חסר דפטור אין הטעם משום מחילה אלא אפי' בגברא קפדנא נמי פטור וכן צ"ל לדעת הפוסקים דכופין על מדת סדום בש"ע חו"מ סי' שס"ג ועל כרחך לאו מטעם מחילה קאתינן עלה דא"כ אין כופין מ"מ זה דוקא בלא חסר כלל אבל בנידון דידן דהפורע חסר באמת אלא דבמאי דחסר לא נהנה הלוה ובמה דהלוה נהנה לא חסר כנ"ל בכה"ג צ"ל דמטעם מחילה קאתינן עלה והיינו דאמרינן דבמאי דמשתרשי ליה מחל ליה כיון שלא חסר בזה רק שתובע מה דחסר ליה בזה פטור הלוה משום דלא נהנה ואחרי ההוצעות האלה נחזי אנן בהאי דאנס המלך את גרנו בחובו אין לחייבו לעשר משום דחיסר וגזל את השבט מתנות כהונה דבמה שחיסר לא נהנה וגם אין לומר כיון דהוי בלא רשות בעלים ליחייב על מה שחיסר אע"ג דלא נהנה ככל מזיק דחייב דהא קי"ל המזיק מתנות כהונה פטור ועל כן אמרינן בש"ס שם דחייב לעשר משום דקמשתרשי ליה ואע"ג דבזה לא חסר השבט כלום והוי זה נהנה וזה לא חסר מ"מ לפי מ"ש לעיל דבכה"ג צ"ל דמטעם מחילה קאתינן עלה וזה דוקא בפורע חובו של חבירו דאמרינן דהפורע מחל מה דמשתרשי להלה אבל כאן דלא הגיע עדיין ליד כהן ליכא מאן דמחל ליה וחייב לשלם וא"כ כך הדין בטבל וזה הדבר שאמרתי לעיל דדברי התוס' כאן מדוייקים יותר שלא כתבו הטעם משום דטבל אסור בהנאה דהא פרעון חוב לא מיקרי הנאה ואפילו במה דמשתרשי ליה לא מיקרי הנאה דמדידיה קמתהני לכן כתבו

הטעם משום דפורע חובו בממונו של כהן היינו משום דלענין פטור תשלומין צריכין לטעם מחילה והכא דלא אתא ליד כהן ליכא מאן דמחל ליה וחייב כמו באנס המלך את גרנו משום דמשתרשי ליה וא"כ לפי המתבאר אם רוצה לשלם לכהן דמי התרומה שבו באמת מותר וסרה תמיהת הצל"ח הנ"ל שהקשה דהא עכ"פ אסור בהנאה ולפי מ"ש ניחא שפיר וגם מ"ש הצל"ח דלפי טעם התוס' כאן יהיה הכהן מותר ליתן טבל שלו לאכסני' אכן לפי מ"ע אינו מוכרח דהא היינו טעמא שלא בחרו התוס' כאן בטעם איסור הנאה משום דפרעון חוב לא מיקרי הנאה והנה התוס' בנדרים דף ל"ג הקשו בהא דשומר אבידה מיקרי שומר שכר משום פרוטה דרב יוסף הא לא עדיף מפרעון חוב דלא מיקרי הנאה ותירצו דדוקא זה שחבירו פורע חובו לא מיקרי הנאה אבל כשהוא עצמו פורע חובו מיקרי הנאה ע"כ וכתבתי במ"א דהיינו דוקא כשפורע חובו בממונו ולא בממון אחרים ולפי"ז גם לפי מ"ש התוס' כאן אסור לכהן עצמו ליתן לאכסני' דמאי דזה הוי פורע חובו בממון עצמו ומיקרי הנאה ואסור משום פורע חובו באיסור הנאה [דקי"ל דכהן מפריש והם שלו] כן נ"ל נכון בס"ד ודוק כי לענ"ד דברים אלו הם קילירין לעינים:

דף מז:

בגמרא מצוה הבא בעבירה מצוה דרבים שאני עיין בתו' והרא"ש וז"ל הר"ן במס' גיטין פ' השולח משמע דלאו עשה גמור הוא דאי עשה גמור היכי דחינין עשה שבתורה משום האי מצוה ויש מתרצין שלא אמרה התורה לעולם בהם תעבודו אלא משום שלא יתן להם מתנות חנם וכיון דאיכא מצוה לאו משום חנינה דידהו עביד אלא לצורך עצמו והוי כנותן דמי עצמו עכ"ל והמג"א סי צ' הקשה לדעת היש מתרצין אלו מה מקשה הש"ס כאן מהב"ב הוא הא כיון דהוי כמוכרו לו לא עבר כלל על עשה דלעולם ב"ת והגאון בעל שאגת אריה בס' טורי אבן במס' חגיגה כ' דהי"מ כתבו כן בשמעתא דגיטין דשם משני הש"ס מצוה שאני ולא פריך מהב"ב הוא ואישתמיט להו סוגיא דכאן ונלענ"ד דלא נשוי להיש מתרצין כטוען דאשתמיט להו סוגיא דהכא דלפי מה דאיתא הכא נסתרה סברתם. נ"ל לומר דהא דאמרו דטעם העשה דלעולם ב"ת הוא משום חנינה והיכי דעביד לצורך עצמו מותר כתבו כן לפי סוגיא דהתם דלא נצטרך לומר דעשה דונקדשתי בתוך בני ישראל לומר קדושה בעשרה דרבנן לידחי לעשה דיחיד דאורייתא כמ"ש הרא"ש כאן משום דמצוה דרבים עדיף דשם לא נזכר כלל לשון זה מצוה דרבים רק מצוה שאני ולכן כתבו דבמקום דעביד לצורך עצמו להשלימו לעשרה אין כאן משום חנינה ולא עבר על עשה לעולם ב"ת וכל זה ניחא שפיר לפי סוגיא דהתם דלא אסיק דתרי אצטריכו ליה אבל סוגיא דהכא מסקינן תרי איצטריכו ליה שיחרר חד ונפיק בחד וא"כ אותו

עבד ששיחרר יש בו קצת חנינה דאלו לצורך עצמו מאן מפיס שישחרר זה ששיחרר הא יכול לשחרר השני וכיון שבחר בו ושיחררו ודאי חנינה הוא והוי כעין מתנת חנם וא"כ נהי דסברתם אמת דעשה דלעולם בהם תעבודו הוי משום חנינה מ"מ בכה"ג דיש שנים לפניו מיקרי חנינה ושפיר מקשה מצוה הבאה בעבירה הוא ולפי סוגיא דהכא צריכין לבא לסברת הרא"ש דעשה דרבים דרבנן דחי לעשה דיחיד דאורייתא כמו דמסיק הש"ס הכא מצוה דרבים שאני נמצא דדברי היש מתרצין הם לפי סוגיא דגיטין כמ"ש הגאון בס' ט"א כנ"ל אך לא כדבריו דמסוגיא דהכא נדחה סברתם הנ"ל ואישתמיט להו ולפי מ"ש שפיר ידעו מסוגיא דהכא וגם סברתם קיימת אלא דכאן לא שייך תירוצם הנ"ל לפי המסקנא דתרי אצטריכו להו ולכן מקשה שפיר הש"ס ודוק:

ועוד נלענ"ד לתרץ בא"א דהנה ידוע דאין עשה דוחה עשה דמאי אולמא דהאי עשה מהאי עשה כדאמרינן במסכת חולין דף קמ"א ועשה דלעולם ב"ת הוא עשה גמור להיש מתרצין הנ"ל וכן הרמב"ם בס' המצות מנה אותה במנין המצות וא"כ אי לא הוי משחרר היה מקיים מצות עשה דלעולם ב"ת ועכשיו ששיחררו קיים מצוה דונקדשתי בתוך ב"י ועכ"פ לא הרויח כלום דביטל מצוה וקיים מצוה וכיון דלא הרויח לא מיקרי לצורך עצמו רק משום חנינה ועבר על עשה דלעולם ב"ת ונהי דקיים מצוה דונקדשתי מ"מ כיון דאין דוחין עשה מקמי עשה הוי מהב"ב ואע"ג דבשו"ת נודע ביהוד' בסוף הס' כתב דבדחיית עשה לעשה בדיעבד לא הוי מצוה הב"ב משום דבדיעבד אמרינן להיפך מה אולמא דהאי עשה מהאי עשה מ"מ כיון דלכתחלה לא ניתנה לדחות בכה"ג פריך הש"ס איך עביד ר"א הכי לכתחלה ושפיר קרי מצוה הב"ב לכתחלה ומשני מצוה דרבים שאני כיון דהאי מצוה דונקדשתי עדיפא שפיר הרויח ומיקרי לצורך עצמו ולא מיבעיא שניתנה לדחות כאן עשה דלב"ת מקמי עשה דעדיפא מינה אלא דלמסקנא דמצוה דרבים שאני אין כאן דחייה דהוי כנותן דמי עצמו וכהיש מתרצין והא דפריך מהב"ב היינו מקמי דאסיק הש"ס אדעתי' דמצוה דרבים עדיפא ודוק דף מ"ח ע"א בפירש"י ד"ה עד שיאכל כזית דגן וכו' עד סוף הדיבור טעמא דלא אכל כזית דגן אבל אכל כזית דגן ה"ג ע"כ וק"ק דמה קושיא הא כי היכי דמפרש בה"ג הא דאמר ר' יוחנן עד שיאכל כזית דגן דאכלו אינהו דכוותיה וקמ"ל דצריך שיהיה שוה להם בחיוב דרבנן ולאפוקי אם לא טבל אלא בציר שא"י להוציא אחרים שאכלו כזית דגן ה"נ יש לפרש הא דקאמר שמעון בן שטח לגרמיה הוא דעביד דלר' יוחנן כי היכי דאם אכלו הרבים כזית צריך שיאכל גם המברך כזית שיהיה שוה להם ה"נ באכלו כדי שביעה היה צריך שמעון בן שטח לאכול כדי שביעה אכן בתוס' קיצרו בלשונם בקושיא זו על הבה"ג וז"ל דינאי וחביריו אכלו כדי

שביעה ואפ"ה קחזינן דפטר להו שב"ש עכ"ל וצ"ל דאע"ג דאמרינן דלגרמי' הוא דעביד טעמא משום דלא אכל כזית דגן אבל אכל כזית דגן ה"נ כמ"ש רש"י והא דלא סיימו כן משום דאי משום הא י"ל דבה"ג מפרש הא דלגרמיה עביד כמ"ש לעיל אמנם עיקר קושייתם לשיטת הבה"ג דמחוייב דרבנן בבהמ"ז נק' נגד המחויב מדאורייתא שאינו מחויב בדבר ומכ"ש כשלא אכל רק שתה כוס וא"כ לא צ"ל דלגרמיה עביד משום דאמר ר' יוחנן וכו' יותר הו"ל למימר דלגרמיה עביד משום דקימ"ל בכמה דוכתי דכל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא הרבים י"ח אבל לשיטתם ניחא דמיקרי מחויב בדבר אפילו לא אכל כלל רק שצריך שיאכל כזית כדי שיוכל לומר שאכלנו לכך אמרינן דלגרמיה עביד משום הא דאר"י וכו' וטעמא דלא אכל כזית דגן הא אכל ה"נ וזה כוונתם במ"ש וקחזינן שפטר להו שב"ש ר"ל דהא הש"ס לא מקשה על הא דפטר להו והא אינו מחויב בדבר רק משום דלא אכל וא"י לומר שאכלנו ואולי יש לכוין דברים אלו גם בפירש"י ודוק:

דף מט:

בתוס' ד"ה אי בעי אכיל וכו' מיהו בכתובות גבי משרה אשתו וכו' וי"ל דר"ת ס"ל דהתם אע"ג דאין חיוב לאכול פת מ"מ אם היא רוצה צריך הבעל ליתן לה דהא חשיב נמי התם סעודה דארחי ופרחי וכן צ"ל לר"ת שהביא הר"ן והמרדכי פ' כל כתבי בשמו דנשים חייבות בסעודה שלישית שאף הם היו באותו נס של המן ולא הביא ראיה מכתובות גבי משרה אשתו וע"כ די"ל דאע"ג דאינ' חייבת כלל מ"מ צריך הבעל ליתן אם היא רוצה בכך דשם לאו בחיובא תליא מילתא ומכ"ש שאין להוכיח משם לענין חיובא דפת ועיין במהר"ם בן חביב בסוכה דף ל"ח:

בתוס' ד"ה ר' מאיר סבר וכו' דהא קים ליה ר' יוחנן בשיטתו לעיל דאינו מוציא הרבים עד שיאכל כזית דגן ע"כ ראיה זו כתב גם הרא"ש ואע"ג דהרא"ש עצמו כ' לעיל דלר' יוחנן חיוב ברכה אחת מעין שלש נמי סגי להוציא רבים י"ח מדנקט כזית דגן ולא נקיט פת וא"כ לא מיירי התם מבהמ"ז וצ"ל דהביא ראיה מברכה מעין שלש לבהמ"ז וכן צ"ל בהא דהביא ראיה מר"י שאכל כזית מליח ועיין בפני יהושיע:

דף נ.

בגמרא הני ג' דכרכי וכו' עיין ברבינו יונה שתמה על הרי"ף שהשמיט מימרא זו ולענ"ד נראה לתרץ דהרא"ש כתב וז"ל ואעפ"י שבירך כבר מצי למימר ברוך שאכלנו דלא גרע מבא בתוך הסעודה ואכל עלה של ירק שאומר עמהם ברוך שאכלנו עכ"ל וכ"כ הטור בסי' קצ"ד וא"כ הרי"ף שכ' לעיל בפירקין דהא דאכל עלה של ירק מצטרף דוקא לבי עשרה אבל לבי תלתא לא עד שיאכל כזית דגן א"כ ה"ה זה שבירך אינו מצטרף ושפיר

השמיטה מהלכה ואע"ג דהמג"א בסי' קצ"ד כתב וז"ל ולמ"ד דירק לא מהני צ"ל דהכא עדיף שאכל פת עכ"ל היינו שצ"ל כן לתרץ דברי המחבר שלא הביא ב' דיעות בזה אבל נראה יותר דעת הרי"ף כיון שכבר בירך מה נ"מ במה דאכל פת אלא דעדיין הו"ל להר"ף להביא מימרא זו למילף מינה לענין בי עשרה וצ"ל דס"ל כיון דבעיקר דינא בבי תלתא הוי מימרא זו דלא כהילכתא תו אין למדין ממנה גם לענין עשרה וי"ל דגרע מאכל עלה של ירק כיון דכבר בירך הוי כאלו לא אכל כללי:

דף נ:

גמרא כמאן אזלא הא דאמר שמואל וכו' קשה הא לקמן בש"ס מחמרינן בפת יותר משאר אוכלין לענין זריקה וא"כ מנ"ל דלר"א עושה צרכיו בפת וי"ל דהא דפת חמור משאר אוכלין הטעם משום דחשוב דאשתני לעילויא וקובע ברכה לעצמו ועל הלחם יחיה האדם וא"כ ה"ה ביין יש בו כל הטעמים האלו כדאיתא בריש פ' כ"מ ואמרינן נמי שם דמסעיד סעיד ושמוחי משמח לכן לא גרע מפת וכ"כ הרשב"א מובא בש"ע סי' ק"ס סעיף י"ב וז"ל וי"א שהיין כשר לנט"י וכו' אלא שאסור לעשות כן לכתחלה כדי שלא יהיה כמזלזל בדבר חשוב שנשתנה לעלוי' עד שקובע ברכה לעצמו עכ"ל ועיין מ"ש בד' שאח"ז: בפירש"י ד"ה ממשיבין יין בצינורות וכו' ואין כאן בזיון והפסד לפי שמקבלין בכלי. וקשה דא"כ פשיטא ומה אתי לאשמועינן וברבינו יונה כ' וז"ל ולא ניחוש בזה משום ביזוי אוכלין דביזוי כזה מותר משום שמחת חתן וכלה ע"כ ומשמע לכאורה דמותר אע"ג שאין מקבלין בכלי ובש"ע לא הביא רק דעת רש"י אמנם גם לרבינו יונה קשה דאם אין מקבלין בכלי ונופלין לארץ ודאי ממאיסי והוי בזיון והפסד ואיתא בברייתא זו בקליות ואגוזים אבל לא בימות הגשמים אלמא היכא דממאיס אסור על כן נראה דגם לר"י ס"ל דמקבלין בכלי מ"מ נהי דלא הוי הפסד ולא ממאיסי מ"מ בזיון איכא שעושה צרכיו בהן שלא כדרך אכילה ושתי' וביזוי לחוד נמי אסור ביין כמ"ש לעיל בדבור הקדום דיין שוה לפת דאסור בביזוי לחוד אבל כאן משום שמחת חתן שרינין ביזוי לחוד. וזה כוונת ר"י במ"ש דביזוי כזה מותר משום שמחת חתן ר"ל ביזוי כזה בלא הפסד ועפי"ז יבואר ג"כ דברי רש"י במ"ש ואין כאן בזיון והפסד ר"ל כיון שמקבלין בכלי אין כאן תרתי בזיון והפסד רק בזיון לחודא ומותר מפני שמחת חתן אבל כשאין מקבלין בכלי דהוי תרתי חסור ודוק ועפי"ז יתיישבו דברי רש"י לקמן ד"ה אבל לא גלוסקאות פירש"י דאף בימות החמה הם נמאסין בזריקתן ע"כ והוא תמוה דמה הי' צריך לומר משום דנמאסין הא פת אסור בזריקה אפי' היכי דלא ממאיס ועיין בצל"ח שהרגיש בזה ולא תי' כלום. ולפימ"ש ניחא דהכא משום שמחת חתן ס"ל לרש"י דהיכי דלא ממאיס

וליכא רק ביזוי לחוד מותר כמ"ש הרבינו יונה אבל כיון דנמאסין הוי תרתי ולא התירו אפילו משום שמחת חתן כן נ"ל נכון ודוק:

בפירש"י ד"ה בולען בלא ברכה פי' אפילו לאתר הבליעה א"צ לברך ולאפוקי מדעת הראב"ד שמביא הרא"ש דסבירא לי' שצריך לברך אחר הבליעה ועיין בבית יוסף סימן קע"ב:

בתוס' ד"ה כמאן אזלא וכו' ותימה וכו' ובמידי דממאיס מודה שמואל ונלענ"ד לתרץ עפ"י מ"ש המג"א בסי' קע"א דהא דמצינו בכמה דוכתי דשרי לזלף ביין ע"ג קרקע וכן לעשות ממנו רפואה טעמא כמ"ש הרמב"ם וז"ל אין מפסידין האוכלין דרך ביזוי ובעיטה ע"כ ודבר שהוא צורך אדם ליכא ביזוי ובעיטה וכן משמע בשבת דף נ"ג דטעמא משום הפסד אוכלין וכשעושה לצורכו ליכא פסידא ומהאי טעמא נוטלין לידים במשקין אי ליכא מים כמ"ש בסי' ק"ס עכ"ל ונ"ל ביאור דבריו דבזילוף ורפואה דהוי לצורך ליכא פסידא וגם ביזוי ליכא דהא נהנה ממה שהוא יין דבמים אינו יכול לעשות דברים אלו אמנם בנט"י פסידא ליכא כיון דהוי לצורכו אבל ביזוי איכא עכ"פ דהא אינו עושה בו רק מעשה מים בעלמא ושם בסי' ק"ס מיירי ביין דביזוי לחוד נמי אסור כמ"ש לעיל בגמרא רק כיון שצריך לאכול ואין לו מים שרינין ביזוי לחוד ועיין מ"ש בדבור הקדום בפירש"י והנה שמואל דס"ל עושה כל צרכיו בפת היכי דלא ממאיס ס"ל דביזוי לחוד מותר אפילו בפת רק היכי דממאיס דאיכא ביזוי והפסד אסור וא"כ ביין לנט"י שרי לשמואל אע"ג דממאיס דהא ליכא פסידא כיון דהוי לצורכו כמ"ש המג"א ושפיר מוקמינן לשמואל כר"א:

בתוספת ד"ה למאי חזי פי' למאי אישתני לעילוי' וכו' כוונתם דלא תימא שאין מברכין עליו בפה"ג רק כשעושין ממנו קורייטי וכהאי דאמרינן בפרק כ"מ בשמן זית דשתי ליה ע"י אניגרון על כן פירשו התוס' דאינו כן רק כיון דאישתני לעילוי' ע"י קורייטי מברכין עליו לעולם בפה"ג אפילו שתאו חי ומה שסיימו דאמרינן שתאו חי יצא הוא גמרא בפ' ערבי פסחים דף ק"ח שתאו חי אמר רבא ידי יין יצא ידי חירות לא יצא ע"כ והדברים מבוארים היטב בחידושי הרשב"א והתוס' קצרו בלשונם. דף נא ע"א בגמרא ת"ר ששה דברים נאמרו באספרגוס וכו' נראה דחי ומלא חשיב בחדא ומקבלו בימין ושותהו בשמאל בחדא ואין משיחין אחריו ואין מפסיקין בחדא והיינו משום דכל תרי מג' זוגות הנ"ל הם חדא טכסיסא והא דלקמן גבי עשרה דברים נאמרו דכוס של ברכה חשיב חי ומלא בשנים היינו משום דשם הידורי מצוה נינהו חשיב כל חדא מצוה באפי נפשיה:

בפירש"י ד"ה ובברכת הארץ כשמגיע לברכת הארץ מוסיף עליו ע"כ עיין במהרש"א שהבין בכוונת רש"י דמוסיף עליו מים בברכת הארץ ובזה מתורץ קושיות התוס' לעיל דף נ' ע"ב ד"ה מודים חכמים כמ"ש הרי"ף או כמ"ש התר"י והרא"ש בשם ר"ת ז"ל ולכן הקשה המהרש"א אמאי הוצרך רש"י לעיל ד"ה חי לתרץ בדרכים אחרים עי"ש אמנם בתוס' עירובין דף כ"ט ע"ב מבואר להדיא דכוונת רש"י מוסיף עליו יין עי"ש ואם כן אינו ענין כלל לקושיות התוס' הנ"ל ולכן הוצרך רש"י לעיל לתרץ מה שתירץ:

ברכי נפשי את ד' והעריץ הילולו שזיכני לסיים פ' שלשה שאכלו: וחלי נא פני המאיר לארץ ולדרים שיאיר עיני בפרק אלו דברים ע"ב בפירש"י ד"ה נר ומזון וכו' עיין במהרש"א שהקשה דלפירש"י משמע דב"ש ס"ל דבהמ"ז טעונה כוס ולקמן מסקינן דתנא דמתניתין ס"ל אליבא דב"ש דבהמ"ז אינה טעונה כוס וכן פירש"י עצמו לקמן ע"כ אכן לפי מ"ש הרמב"ן במלחמות וז"ל וכן מה ששנינו לב"ה נר ובשמים מזון והבדלה למצוה הוא הואיל וכבר אכל מסדרן כלן עליו תדע דהא לא מוכחינן מהא דבהמ"ז טעונה כוס לב"ש דהואיל והביא כוס לאחר המזון מזון עיקר ומשלשל הבדלה עמו וכ"ע מודו בהא דאי אמרת משום דברכה טעונה כוס קשיא מתניתין דב"ש רישא אסיפא אלא ש"מ דלמצוה לכ"ע טעונה כוס אבל לקובעו חובה אין לנו עכ"ל ובחידושי הרשב"א כ' וז"ל מתניתין ביושב ואוכל מבעוד יום והשלים עם חשיכה דכיון דאיתנייהו לתרתי ברכות קמי' לא מידחי חדא מינייהו מן הכוס אבל ברייתא דקתני משלשלין כלן לאחריו כלומר שאוכל קודם שיבדיל [עיין לקמן דף נ"ב ע"א בתוס' ד"ה ומניחו] ודחי' איסור מפני דחק בהמ"ז שיברך על הכוס מינה ודאי איכא למשמע דברכה טעונה כוס עכ"ל דוק בדברי ראשונים אלו רבותינו הרמב"ן והרשב"א ועפ"י דבריהם מיושב פירש"י:

דף נב.

בגמרא דמברך עלוי' ומנח ליה תמוה דלענין מאי מברך עליו קודם בהמ"ז כיון דלא שתי ליה ומנח ליה ומצאתי בחי' הרשב"א שהרגיש בזה וכ' וז"ל פי' לאו דלא שתי מיניה כלום קאמר אלא אמסקנא קסמיך דאמר דטעים ליה בידיה אלא דהמקשה טעי בה וסבר דמנח ליה לגמרי קאמר עכ"ל ולולא דבריו היה נראה לענ"ד לתרץ עפ"י מ"ש התוס' ד"ה ר' יהושיע וכו' הא דבקידוש והבדלה מברכין על היין קודם ובבהמ"ז מברכין על היין לבסוף דהיכי נעביד אם נברך קודם בהמ"ז א"כ יהיה בהמ"ז היסח הדעת דבבהמ"ז עקר נפשיה משתי' עכ"ד פי' דמברך על מה שאכל ושתה מקודם ועיין בתר"י והנה י"ל דגם לב"ש היה ראוי בבהמ"ז להקדים יין משום דתדיר וטעמייהו דבקידוש לא שייך כאן כ"כ בבהמ"ז כמ"ש המהרש"א שם עי"ש חלא דמשום הכי מברך לבסוף משום דבהמ"ז

הוי היסח הדעת דעקר נפשיה משתיה כמ"ש התוס' וזה לא שייך רק בשתה יין בתוך הסעודה או אמרינן דבבהמ"ז עקר נפשיה משתיה הקודמת אבל כאן דבא להם לאחר המזון ובתוך המזון לא בא להם כמו שפירש"י בש"ס ד"ה אחר המזון א"כ לא שייך עקר נפשיה משתיה אדרבה עתה יהיב דעתיה למישתי כמ"ש התוס' בקידוש והבדלה א"כ כוס של בהמ"ז קונה מקומו קודם בהמ"ז כמו כוס של קידוש והבדלה אליבא דב"ה והיינו דקאמר דמברך עילוי' ומנח לי' וכל זה משום דס"ל דבהמ"ז הוי היסח הדעת משום סילוק דסילק ועקר נפשיה מאכילה ושתי' כמ"ש ובלא היה לו יין בתוך הסעודה לא שייך זה כמ"ש והמקשה שהקשה הא המברך צריך שיטעום ס"ל דטעמא דבהמ"ז הוי הפסק משום דסילק עצמו למצוה אחרת שהוא בהמ"ז דברוכי ושתיה בהדי הדדי אי אפשר לכן גם בכה"ג שלא היה להם יין בתוך המזון הוי בהמ"ז הפסק וצריך שיטעום קודם בהמ"ז וזה שאמרנו דהתרצן דקאמר מברך ומנח לי' ס"ל דבהמ"ז הוי סילוק והיסח דעת כמ"ש התוס' והמקשן שהקשה עליו דצריך שיטעום ס"ל דבהמ"ז הוי הפסק זה בעצם פלוגתא שבין בעל המאור והרמב"ן במלחמות פ' ערבי פסחים במתניתין דלא יפחתו לו מארבע כוסות וכו' והוא מבואר למעמיק שם בדבריהם וגם מ"ש בדעת המקשה מרומז בלשון הרמב"ן שם בסוף דבריו שסיים וז"ל וש"מ דטעמא דבהמ"ז לאו משום סילוק וכו' אלא משום הפסק הוא שאעפ"י שהוא סילוק אכילה אינו סילוק שתי' וה"נ מוכח פ' אלו דברים מברך על היין ועל המזון בכוס אחד שהוא מפסיק וצריך למטעם ליה בידיה עכ"ל והן הן הדברים עצמם שכתבתי בדעת המקשה והוספתי דהתרצן דלעיל ס"ל כדעת בעל המאור שם וכתוס' דהכא דטעמא דבהמ"ז הוי משום סילוק ולפי"ז כשלא היה להם יין בתוך המזון לא שייך סילוק ולא הוי בהמ"ז הפסק לכן ס"ל דמברך עלי' ומנח לי' והוא כוס של ברכה וכמו בקידוש והבדלה דברכת היין קודמת וכקושית התוס' כן נלענ"ד נכון דוק ותשכח:

בגמרא שמא יטמאו משקין שאחורי הכוס מחמת ידיו וחזרו ויטמאו את הכוס הנה הרמב"ם פ"ז מהל' אבות הטומאה פסק דמשקה הבאה מחמת ידים אינה מטמאה רק אוכלין ולח כלים והראב"ד השיגו שם מהא דאמרינן הכא ויחזרו ויטמאו את הכוס ולענ"ד אפשר לתרץ דהנה לקמן ע"ב אמרינן דב"ש ס"ל דאסור להשתמש בכוס שנטמאו אחוריו במשקין גזירה משום ניצוצות ופירש"י שם שמא יחזרו ניצוצות מתוכו אל אחוריו ויטמאו ויחזרו ויטמאו את הידים ע"כ נמצא טעמייהו דב"ש דאם לא יטול ידיו תחלה יש לחוש שמא יטמאו משקין שאחורי הכוס מחמת ידיו ויטמאו את הכוס ואח"כ בתוך הסעודה יחזרו ניצוצית מתוך הכוס אל אחוריו ויטמאו את הידים ולפי פי' זה קשה

קצת דהו"ל להש"ס לפרש כאן כל החששא בשלימות אמנם הרבינו יונה ז"ל כ' וז"ל דס"ל לב"ש דחיישינן לניצוצות שמא יתערבו טיפות מהמשקה שעומד מאחורי הכוס עם מה שבתוך הכוס עכ"ל ולפי דבריו כל זה בכלל מה דאמרינן הכא שמא יטמאו משקין שאחורי הכוס מחמת ידיו ויחזרו ויטמאו את הכוס פי' היין שבתוך הכוס קרי ליה והיינו גזירה דניצוצית דאמרינן לקמן. ולפי"ז ז קרוב לשמוע דהרמב"ם מפרש כהרבינו יונה ז"ל ולא קשה מידי ודוק:

דף נב:

בגמרא ב"ה סברי אסור לשמש בשמש ע"ה כ' המהרש"א וז"ל ק"ק אמאי לא מכבדים הבית תחלה ומה איכפת להו ליטול ידיו קודם וכו' עי"ש ואפשר לתרץ דנפיק חורבא מיניה דיבוא להשתמש בשמש ע"ה וזה אסור לב"ה אמנם ע"י שיטלו לידים תחלה יהיה גדר להשתמש בשמש ת"ח דוקא שילקט פירורין שיש בהם כזית:

בפירש"י ד"ה בורא דבר שהוא בורא תמיד והא לא שייכא הכא שכבר נברא ע"כ עיין במהרש"א ולענ"ד נראה שהוצרך לזה דהא אמרינן בריש פ' כ"מ על פירות האילן אומר בופה"ע ועל היין בופה"ג ועל פירות האדמה בופה"א ולא פליגי ב"ש התם ע"כ ניחא ליה לרש"י דס"ל לב"ש דבורא משמע דבר שהוא בורא תמיד לכן התם ניחא שנבראים ומתחדשים תמיד בכל שנה משא"כ הכא שכבר נברא וראיתי בחידושי הרשב"א בשם הירושלמי וז"ל על דעתי' דב"ש שברא פה"ג ועל דעתי' דב"ה בורא פה"ג ופריקו יין מתחדש בכל שנה ואין האש מתחדש בכ"ש:

בתוספת ד"ה בבורא כ"ע לא פליגי וכו' וי"ל דלשון דקרא עדיף ע"כ כ' במהרש"א ק"ק דהא אכתי לא אסיק אדעתיה דהוי לישנא דקרא דא"כ תיקשי לב"ש כדפריך רב יוסף עכ"ל ונראה לישב דודאי ידעי מהני קראי אלא דס"ד דב"ש ס"ל דבורא דקרא נמי לשון הוה הוא שבורא תמיד לפי שמתחדשים בכל עת הבקר אור יציץ וחלף לערב וכן רוח מתחדש תמיד וכ"כ התוס' פ' הרואה דף נ"ט בשם הירושלמי על הרוחות אומר עושה מעשה בראשית ועושה לשון הוה הוא וכן בורא שמים כדאיתא במס' חגיגה וילון יוצא שחרית ונכנס ערבית ורב יוסף שהקשה ס"ל דבורא דקראי לשון עבר הוא והקדים להקשות מפסוק יוצר אור ובורא חושך שהוא בישעיה מ"ה אע"ג דפסוק בורא שמים הוא מוקדם בישעיה מ"ב משום דמהאי קרא דבורא חשך מוכח טפי שהוא לשון עבר משום דלא שייך בחשך לומר שמתחדש לפי שבשעת בריאת העולם נאמר והארץ היתה וכו' וחשך וכו' ויאמר אלקים יהי אור והאור דוחה את החשך וכשתשקע השמש ממילא חוזר החשך למקומו ואין כאן בריאה חדשה אלא שחזר הדבר לכשהי' וכן יוצר הרים ובורא

רוח ס"ל דהוא לשון עבר דומיא דיוצר הרים ומיירי ברוח מצוי' ותמידי וכן בורא שמים ונוטיהם ס"ל דקאי על בריאה ראשונה כדדרשינן בפ"ק דחגיגה על פסוק זה תחלה ברא אותם כמין פקיע של שתי ואח"כ נטה אותם כן נ"ל אמנם הא קשיא לי בתוס' ואטו ברא לאו לישנא דקרא הוא והרי התורה מתחלת בראשית ברא ואע"ג שרש"י בחומש פי' שם בראשית ברית וכו' מ"מ אין לשון ברא יוצא ממשמעו רק דמילת בראשית פ' בתחלת ולא בראשונה עי"ש וכן כתיב שאו עיניכם השמים וראו מי ברא אלה:

דף נג.

בגמרא בדין הוא דאפי' מחצה על מחצה נמי מברך וכו' הנה טעמא בעי למה מחצה על מחצה מברך הא קי"ל ספק ברכות להקל ונראה הטעם דעל כרחך לא מיירי בסמוך לחשיכה ממש דבסמוך לשקיעת החמה מוכחא מילתא דכותי הוא ואפילו בתינוק ישראל אמרינן אימא איקרי ונקיט. וא"כ הוי מילתא דלא שכיחא ע"י ישראל וקי"ל בכ"מ תולין במצוי כמ"ש הפוסקים ביו"ד סי' נ"ז ובאו"ח סי' תס"ז ולפי"ז אפילו ברוב ישראל לא יברך וע"כ צ"ל דלא מיירי בסמוך לחשיכה ממש וא"כ לא הוי עמוד ראשון ואפילו אדלקי' כותי בשבת שרי מדינא לברך אתוספת דהתירא רק דאסור משום גזירה אטו עמוד ראשון לכן במחצה ישראל דהוי ספיקא עכ"פ ויש לתלות ג"כ בישראל בכה"ג לא גזרינן ושרי ובזה אתי שפיר דבש"ע סי' רצ"ח כתב בזה דבמחצה ישראל מברכין ובסי' ריי"ז לענין בשמים לא כתב כן משום דשם איכא למיחש לבשמים דע"ז ולכן גם במחצה על מחצה הוי ספיקא דאיסורא וספק ברכות להקל ואין מברכין:

בתוספת ד"ה וכי תימא הא דאיסורא וכו' דהוי מצי לשנויי כדמשני בסמוך ע"כ ונראה דהש"ס עצמו רמז בכאן התירץ במ"ש והא אחרינא הוא ובידא דישראל קמתילדא:

בפירש"י ד"ה אין מברכין עליו בורא עצי בשמים אלא בורא שמן ערב וכו' הוכרח לפרש כן לפי דאיתא לעיל דף מ"ג הביאו לפניו שמן והדס ב"ש אומרים מברך על השמן וכו' ושם מיירי ג"כ בבא בתוך הסעודה לכן הוצרך לחלק בדין הברכה:

אודה לד' על העבר ואנעים אמרים שזכיתי להשלים פרק אלו דברים ואבקשהו על הבאה שיעזרני להתחיל ולסיים פרק הרואה דף נ"ד ע"א בגמרא אניסא דרבים כ"ע וכו' אניסא דיחיד איהו מחויב לברוכי וכו' ולכאורה קשה מנ"ל דמברכין אניסא דיחיד דהא דבריך יתרו הוי ניסא דרבים וי"ל לפי שיש בפסוק הנ"ל כפל לשון באומרו ברוך ד' אשר הציל אתכם מיד מצרים ומיד פרעה אשר הציל את העם מת"י מצרים ועל כן פי' הרמב"ן בחומש שם שהיה שני מיני ניסים ע"ש והראב"ע כ' שבראשונה אמר אשר הציל אתכם נתכוין על משה ואהרן ואח"כ על ישרחל שהצילם מת"י מצרים ע"כ וכוונתו עפ"י

מר דאיתא במדרש שפרעה הי' אומר כשיבואו משה ואהרן אצלי אני הורגן וכשנכנסו אצלו נהפך לבו בקרבו ונפל פחדם עליו וא"כ היה למשה ואהרן נס בפני עצמו וע"ז בירך יתרו ברוך ד' אשר הציל אתכם והיינו עפ"י מ"ש הרשב"א בחי' דמברך על נס רבו מהא דאמרי ליה רבנן ורב חנא לרב יהודא בריך רחמנא וכו' לקמן ע"ב ואפשר נמי אנם חבירו החביב עליו כדאיתא לקמן דף נ"ח ע"ב הרואה חבירו לאחר שלשים יום מברך שהחיינו וכתבו התוס' שם דמיירי בחביב עליו. ולכן שפיר בירך יתרו אניסא דמשה ואהרן אע"ג דהוי ניסא דיחיד ומינה ילפינן דכ"ש דהיחיד עצמו מברך על ניסו אלא דאניסא דרבים או חברי' החביב עליו אינו מברך רק פעם הראשון שרואהו וא"צ להיות דוקא במקום שנעשה בו הנס אבל בעל הנס עצמו ובריה ובר בריה מברך שכל פעם שרואה המקום וגם בזה כ' הרשב"א דרק פעם ראשון חובה ואח"כ רשות ועכ"פ שפיר איכא למילף מפסוק הנ"ל דמברכין ג"כ אניסא דיחיד:

והנה מ"ש דהמברך אניסא דרבים או אוהבו החביב עליו מברך בפעם הראשון שרואהו אפילו שלא במקום שנעשה בו הנס בודאי הכי מסתבר וכן בעל הנס עצמו מברך בפעם הראשון אפילו שלא במקום הנס כמו ד' שצריכין להודות ואחד מהם הולכי מדברות שמברכין בעשרה בביהכ"נ ולא במדבר ומכ"ש בניסא דרבים דמברך בפעם הראשון שרואה אותם אפילו שלא במקום הנס. ועעי"ז מיושב מה שהקשה המהרש"א בחי' אגדות אהא דבירך יתרו במדבר שלא במקום הנס כן נ"ל:

דף נה.

בגמרא הא דמעיין בה וכו' וקשה מה הי' דעת המקשה הא בפירוש איתמר בהך ברייתא ומעיין בה ונראה דהי' גירסתו כל המאריך בתפלתו מעיין בה וכן איתא כאן בפירש"י מעיין בה בלא וא"ו וכן איתא ברש"י בעין יעקב והיה סבר המקשה דאינו תנאי אם מעיין בה רק הוא מונח קיים דהמאריך בתפלתו ודאי מעיין בה ואומר בלבו שכדאי שתעשה בקשתו לפי שהתפלל בכוונה והתרצן השיב לו הא דמעיין דהוא תנאי ולכן חזר המקשה ושאל היכי עביד דהיינו שהוא חוזר לסברתו דאריכות התפלה ודאי מביאה לידי עיון ומשני דמפיש ברחמי ר"ל דלא מחזיק טיבותא לנפשי' ותולה הכל ברחמיו יתברך וכל שמאריך יותר מתבונן שאין לאדם לבקש מצד מעשיו כלום:

בגמרא אר"י אין הקב"ה נותן חכמה אלא למי שיש בו חכמה וצ"ל דהתחלת החכמה בעצם וראשונה תלויה בגזירה דקודם יצירת ולד שגוזרין על הטפה חכם או טיפש והוא מצד קדושת הזיווג להמשיך נפש טהורה וע"ד אומרם ז"ל דהאב זוכה לבן בחכמה ואח"כ הקב"ה נותן בו חכמה יתירה ומוסיף מדיליה כי יתן ד' חכמה מפיו דעת ותבונה:

דף נו:
שלש שלומות הן נהר צפור וקדירה הנה בנהר מפורש שלום בקרא וצפור נ"ל דהוא רמז עולה בגימ' של"ום ובקדירה ראיתי בס' קטן נדפס בשם הגאון מו"ה מרדכי בנעט ז"ל אבד"ק נ"ש ע"ד שארז"ל עושה שלום במרומיו בין אש ומים וה"נ הקדירה עומדת אצל האש מלאה מים ואין המים מכבין את האש ואין האש שורף את המים משום דהקדירה מפסקת ומתווכת שלום ביניהם לכן שפיר רמז טוב בקדירה לשלום ודפ"ח:

דף נז:
בגמרא דבש אחד מששים במן וקשה הא בתורה כתיב גבי מן וטעמו כצפיחית בדבש הרי דמדמה מן לדבש ושמעתי לתרץ בשם הגאון רשכב"ה מו"ה העשיל ז"ל דידוע דבכל המאכלות משערין לבטל נתינות טעמם בס' וה"פ דקרא וטעמו היינו אם מן נפל לתוך איזה מאכל ונתן בו טעם דהיינו עד ששם כנגדו נמצא דכבר בטל עיקר הטעם של מן בששים עדיין היה נרגש כצפיחית בדבש בעין שלא ע"י תערובות נמצא דאדרב' מזה נלמד דדבש אחד מששים במן ודוק ודפח"ח ש"י:
בגמרא מקום שנעקרה ממנו ע"ז אומר ברוך וכו', כן תעקר מכל מקומות ישראל הנה הרי"ף לא העתיק רק הלשון דהמשנה אומר ברוך שעקר עז מארצינו ותו לא ואפשר דדעתו כהירושלמי שהביאו התוס' לעיל דף נ"ד דאינו מברך רק כשנעקרה מכל א"י וא"כ ממילא א"צ לומר נוסח זה אכן לא היה לו לפסוק כהירושלמי כיון דמבואר בש"ס דילן להיפך דהכא משמע להדיא דאעפ"י שלא נעקרה רק ממקום אחד מברך בנוסח הנ"ל וצ"ע:

דף נח.
בגמרא בן זומא וכו' וברוך שברא כל אלו לשרתני עיין בהקדמת הרמב"ם לפי המשנה שהאריך כי תכלית העולם וכל אשר בו הוא האיש החכם וטוב לפני אלקים וכל פעולו' העולם לקיים עמידת האיש ההוא וסיים וז"ל וזה הענין ביארוהו חכמים אמרו כי בן זומא וכו' ואמר ברוך שברא כל אלו לשרתני כי היה ע"ה יחיד בדורו עכ"ל אמנם הסיבה שהניעה והגיעה לבן זומא לומר כן הוא ע"ד אומרם ז"ל חייב כל אדם לומר בשבילי נברא העולם נ"ל:
בגמרא הרואה חכמי ישראל אומר ברוך שחלק מחכמתו ליראיו. אוה"ע אומר ברוך שנתן מחכמתו לברואיו הנה להבין שינוי הלשון דבחכמי ישראל אומר שחלק ובחכמי אוה"ע אומר שנתן אפשר לומר דידוע דמשכן החכמה הוא בנפש והנה נשמות אוה"ע נשפעים מהשרים שלהם ולא כאלה חלק יעקב כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו וכתיב

ויפח באפיו נשמת חיים ואיתא בזוהר מאן דנפח מגוי' נפח ובזה יובן מה דאיתא במדרש רבה ובמדרש חזית על פסוק כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה משל למלך שיושב על השלחן באו עבדיו וב"ב ונתן להם ממה שלפניו בא בנו ונתן לו מתוך פיו ע"כ ור"ל דרישא דקרא כי ה' יתן חכמה קאי על אוה"ע וסיפא מפיו דעת ותבונה קאי על חכמ' ישראל לכן אמר כאן על חכמי ישראל שחלק ובאומות העולם שנתן והבן:

דף נט:

בתוס' ד"ה ור' יוחנן וכו' וצ"ע דבגמרא שלנו לא אשכחן הטוב והמטיב אלא בדאיכא אחרינא בהדי' ע"כ עיין בהרא"ש שתי' וז"ל ולי נראה דה"נ איכא אחרינא בהדי' המטיב לנותן אם המקבל עני שזיכהו ה' וחננו ממון לעשות צדקה ואם הוא עשיר שמח הנותן במה שמקבל מתנתו ע"כ והגאון ר' אלי' ווילנא ז"ל הקשה על הרא"ש דא"כ גם הנותן יברך ונראה לתרץ ע"פ מ"ש בתשובות הרשב"א סי' י"ח בשם הר"י בן פל"ט וז"ל מפני מה אין מברכין על כמה מצות כמו מתנת עניים והלואה וצדקה והענקה מפני שאין המצוה כולה תלויה ביד העושה שאפשר שלא יתרצה בה חבירו ע"כ וא"כ כיון שלא התקינו ברכה בזה לנותן על עיקר המצוה מכ"ש לענין ברכת הטוב והמטיב:

דף ס.

בגמרא מרישי' לסיפי' מידרש ומסיפי' לרישי' מידרש וקשה מה איכא בין דרשא דמרישא לסיפא ובין דרשא דמסיפא לרישא דלכאורה הכל אחד וכמ"ש רש"י כל היכי דדרשת להאי קרא מידרש לחדא משמעות וע' בחי' הרשב"א בשם הראב"ד ז"ל ובמהרש"א בח"א וברי"ף בע"י ואפשר לפרש ע"פ מ"ש בס' הישר לר"ת וז"ל וזה מעשה הצדיק כי יחשוב וידע כי העולם נוה התלאות וע"כ עיניו ולבו בהם בכל רגע וע"כ לא יטרידוהו כשיבואו ולא יחרידוהו אך למי שהוא בטוח בעולם ויאמר שלא תבא עליו צרה וכי שלוותו תעמוד לו וע"כ כשיבא עליו היפך מאשר חשב יחרד ותאבד דעתו ואמונתו ועבודתו וצריך למשכיל לשמור נפשו תמיד ואל יבטיח בטובת העולם רגע רק ידע התלאות מזומנות לבא ובזה יצליח ותתקיים עבודתו עכ"ל הארכתי להעתיק כל דבריו שהם דברי אלקים חיים וכן ארז"ל במס' אבות פ"א ואל תתיאש מן הפורעניות ופירש"י שם וז"ל שאם אתה עשיר אל תבטח בעושרך לפי שהפורעניות ממהרות לבא לכן תהיה כל שעה בפחד וכן אם באה אליך רעה אל תתיאש לפי שהישועה קרובה לבא וכה"א אשרי אדם מפחד תמיד עכ"ל. ובס' מד"ש הביא שם בשם הר"מ היצהר"י ז"ל וז"ל ואמר שלמה המלך ע"ה חכם ירא וסר מרע ר"ל אעפ"י שהוא סר מרע לפי שהמקרים לא יוודעו ולכן הוא ירא וכסיל מתעבר ובוטח ע"כ. וגם ידוע מאמר רז"ל אין הבטחה

לצדיקים וכ"ז נראה לכאורה סותר אל הפסוק משמועה רעה לא ייירא ולדברי הש"ס כאן, אמנם כולם נכוחים למבין וישרים דרכי ה' וצדיקים ילכו בם ומי כהחכם יודע פשר דבר שלמה ע"ה אמר בקהלת ביום טוב היה בטוב וביום רעה ראה וכו' והיינו כי ביום טוב ראוי להיות תמים ולא יחקור אחר העתידות והבוטח בה' חסד יסובבנהו ועם כל זה ביום רעה ראה ר"ל שלא יבטח בטובת העולם אמנם לא אמר רק ראה ר"ל שלא יתייאש מן וכו' וידע כי התלאות מזומנות ויבקש רחמים שלא יבואו עליו כמו שארז"ל לעולם יבקש אדם רחמים עד שלא יחלה וגם יכין לבו כשיבואו ח"ו שלא יחרידוהו ורוח איש יכלכל מחלהו ויבטח בה' שלא יעזבהו ולא ירפהו כמש"נ טוב ה' למעוז ביום צרה ולא קצרה יד ה' מהושיע כמו שפירש"י במס' אבות אמנם הבוטח בטובת העולם ושלוותו כשיבוא עליו ההיפך יחרד ותאבד דעתו ואמונתו ובזה יש לפרש לשון הש"ס לקמן ע"ב לעולם יהא אדם רגיל לומר כל מה דעביד רחמנא לטב עביד ור"ל דלעולם יהא אדם רגיל לומר כן ר"ל גם בעת שלוותו ועפי"ז יש לפרש דדרשא דמרישא לסיפא מידרש כפשטא דמשמועה רעה לא ייירא מ"ט משום דנכון לבו בטוח בה' וכמעלה דהלל שאמר שודאי אין זה בתוך ביתו והיינו ביום טובה היה בטוב ומסיפא לרישא מידרש נכון לבו בטוח בה' ר"ל שבוטח בה' ואינו בוטח בטובת העולם משמועה רעה לא ייירא היינו אפילו כשיגיעו אליו מאורעות לא יחרידוהו כי ימצא לבבו מזומן להם וזה מעשה הצדיק כמ"ש בספי"ש לר"ת ז"ל, כנ"ל ובסיפא דנכון לבו בטוח בה' מרומז הכל דהיינו שצריך שיהיה לבו נכון ומוכן אל התלאות ובטוח בה' שלא יגיע אליו רעה ח"ו ואך טוב וחסד ירדפוהו ומה שכ' רש"י וז"ל דכל היכי דדרשת ליה להאי קרא מידרש לחדא משמעות יש לפרש כוונתו עפ"י הלשון הרגיל בדברי חז"ל מר אמר חדא ומר אמר חדא וכו' ור"ל לחדא משמעות בפני עצמו:

דף סא:

ר' עקיבא אומ' בכל נפשך אפי' נוטל את נפשך וכו' עיין במהרש"א בח"א שכ' דר"ע לפרושי דברי ר"א קאתי דהוי אמינא דר"א לא איירי במס"נ רק שיטריח עצמו בכל גופו ומאודו כענין שנאמ' וישב אל ה' בכל לבבו ובכל נפשו ובכל מאודו עכ"ד אכן הר"ן במס' פסחים פ' כל שעה כ' להדיא דבדברי ר"א ליכא למיטעי ובודאי משמע בדבריו שחייב ליתן נפשו ומאודו באהבתו של הקב"ה עיי"ש. ע"כ נראה דאדרבה ר"ע לא מיירי במס"נ רק דדרש ואהבת וכו' אפילו בשעה שנוטל את נפשך לא יזוז מאהבתו וע"ד שאמר איוב הן יקטלני לו אייחל ולא איירי במס"נ ליהרג ע"י אחרים וכן הוא הפשט במתניתן וכן סיפא דקרא בכל מאדך בכל מדה ומדה שמודד לך הוי מודה לו מתפרש

בדרך זה דחייב לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה בשמחה ובטוב לבב ולא מיירי במסירת נפש לקדושת השם וכן האי מעשה דר"ע הובא כאן לענין זה שהיו סורקין את בשרו והיה מקבל עליו עול מלכות שמים והיינו אפילו בשעה שנוטל את נפשך תדע דלאו לענין מס"נ מייתי האי מעשה דהא מהאי דואהבת לא מוכח לענין מס"נ רק בע"ז כמ"ש רש"י בפ' בן סורר והא דר"ע מסר נפשו על ביטול תורה משום דהוי שעת הגזירה ופרהסיא כמ"ש המהרש"א עצמו ועכ"פ נ"ל דר"ע לא מיירי לענין מס"נ בשביל קדושת השם ומילתא אחריתא הוא ור"א פשיטא דמיירי לענין מס"נ כמש"כ הר"ן: בגמרא אמרו לו תלמידיו עד כאן וכו' עכשיו שבא לידי לא אקיימנו. שמעתי מהמופלג החכם החסיד המנוח מו"ה מרדכי דובעריש זצל"הה מק' זלאטשיב לפרש דודאי התלמידי' לא תמהו על מסירת נפשו שהיה מן הדין בשעת הגזירה אך תמהו על גודל תמימות חסידותו לקבל עול מלכות שמים עם גודל היסורים אמנם ידוע דמצוה שהוא שכיח אין אדם עושה אותה בהתעוררות כמו מצוה שהוא לפרקים (ולעתים רחוקים מתעורר האדם ומתלהב ביותר בעשייתה וקיומה ומכ"ש אם יזדמן לאדם מצוה שיודע בודאי שלא תגיע אליו לקיים אותה עוד כל ימי חייו בודאי יהיה מזדרז לקיים אותה בכל לבבו ובכל נפשו ובהתעוררות גדולה וזה אשר השיב להם ר"ע כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה בכל נפשך אפילו הוא נוטל את נפשך ר"ל לקבל עול מלכות שמים שלימה בפסוק זה במס"נ בלב שלם אמרתי מתי יבא לידי ואקיימנו ר"ל אע"פ שאמרתי שיבוא לידי עוד להתקיים מ"מ הייתי מתעורר למצוה זו עכשיו שבא לידי לא אקיימנו ר"ל עכשיו שאני יודע שבא לידי והוא פעם האחרון ולא אקיימנו עוד לעולם ואם לא עכשיו אימתי מכ"ש שראוי להתאמץ ולהתעורר בכל עוז לקיים המצוה בכל השלימות האפשרי עכ"ד פח"ח:

דף סב:

בפירש"י ד"ה א"ל ר' אבא לרב ספרא. עיין במהרש"א שכ' שיש לפרש בדרך אחר ולפי פירושו יהיה הפירוש דא"ל היינו רב ספרא לר' אבא:

אמנם נעלם מעין הבדולח דעובדא זו איתא ג"כ במס' תמיד דף כ"ז ושם מפורש להדיא בש"ס א"ל ר' אבא לרב ספרא ודברי רש"י נכוני' ומוכרחים:

דף סג.

בגמרא דרש בר קפרא וכו' הנה כל הנך מימרי עד ת"ר כשנכנסו רבותינו לכרם ביבנה וכו' לכאורה אין להם קישור ואין מובן מה עניינם לכאן ונלפענ"ד לפרש דכולם מישך שייכי להך דמתניתן הפרו תורתך משום עת לעשות לה' הא דבר קפרא משום דמסיק אביי עלה ש"מ באתר דאית גבר תמן לא תיהוי גבר והיינו בכבוד שמים לאחוז במדת

ענוה משום עת לעשות לה' וכמו שפירש"י להדיא אהא דבשעת המפזרים כנס ואידך דבר קפרא איזה פרשה קטנה וכו' סיים רבא ואפילו לדבר עבירה ופשיטא דהיינו הך דעת וכו' הפרו תורתך והא דדרש בר קפרא לעולם ילמוד אדם לבנו אומנות נקייה וקלה היינו לאפוקי ממ"ד בסוף מס' קידושין מניח אני כל אומנות שבעולם ואיני מלמד לבני אלא תורה ובר קפרא ס"ל דטוב תורה עם דרך ארץ שיגיעת שניהם משכחת עון ועת לעשות לה' הפרו תורתך ובריית דרבי אומר לעולם אל ירבה אדם ריעים בתוך ביתו וכן אל ימנה אדם אפוטרופס בתוך ביתו אע"ג דאהבת ריעים הוא מצוה וכתיב בכל עת אהב הרע וכן ע"י מינוי אפוטרופס הוא פנוי ללמוד תורה ואם לא ימנה אפוטרופס יצטרך הוא עצמו לסייר נכסיו תמיד ויתבטל מלימודו:

מ"מ אם כוונתו לשמים מטעם שנתבאר בש"ס קרינן ביה עת לעשות וכו' וכן הא דאמר ר' הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין היינו אע"ג דנזיר נק' חוטא שציער עצמו מן היין כמו שארז"ל מ"מ אם כוונתו לשמים שלא יבוא לידי קלקול כסוטה וכההוא נזיר דשמעון הצדיק במס נדרים שפחז עליו יצרו ונדר בנזיר נק' צדיק משום עת לעשות לה' וכו'. והא דאמר חזקיה בשם ר' יוחנן למה נסמכה פ' תרומות לפ' סוטה י"ל דהביא אגב גררא דסמיכות פ' נזיר לפ' סוטה כדלעיל אמנם י"ל דשייכא ג"כ לענייננא דעת לעשות לה' הפרו תורתך דהרמב"ם בפי' המשנה פי' דיש עת לה' להפרע מאותן שהפרו תורה והיינו דסופו נצרך אל הכהן וגם דיוקשה בזה וכי משום שלא נתן תרומות תשטה אשתו ותחטא לעבור עבירה. אמנם מדרש זה יוצא מהאי קרא דעת לעשות לה' כמ"ש הרמב"ם שם וז"ל יאמר כשיבוא העת להפרע מהם להנקם יזדמנו סבות לבני אדם להפר תורה כדי שיבא עליהם העונש במשפט עכ"ד והיינו לדעתו פירושא דקרא עת לעשות לה' יזדמן להם הפרו תורתך וא"ש ובתה ים קי"ט סמיך להאי קרא דעת לעשות כתיב על כן אהבתי מצותיך מזהב ומפז לכן שייך שפיר למידרש עת לעשות לה' הפרו תורתך על מי שאינו נותן תרומות ומעשרות משום שבהול על ממונו יותר מעל מצות ה' והקב"ה נפרע ממנו וסיים דוד ע"כ אהבתי מצותיך מזהב ומפז והבן והא דאמר רב הונא המשתף שם שמים בצערו כופלין לו פרנסתו ופירש"י שמבקש רחמים י"ל ע"פ מה דאיתא במס' שבת דף י' רבא חזי לרב המנונא דמאריך בצלותי' אמר מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה ואיהו סבר זמן תורה לחוד זמן תפלה לחוד והיינו עת לעשות לה' הפרו תורתך והא דא"ר יאשיהו כל המרפה עצמו מדברי תורה אין בו כח לעמוד ביום צרה היינו ג"כ דעת לעשות וכו' כמו שפי' הרמב"ם בפי' הראשון שהבאתי לעיל והא דמשתעי ר' אבוהו כשירד חנינא וכו' מובא כאן משום הסיום הוא מטמא והם מטהרין ומקשינן והא חכם

שאסר אין חבירו רשאי להתיר ומשני קסברו דלא נגררו בתרי' נמצא שטיהרו שלא מן הדין משום שהשעה היתה צריכה לכך דלא נגררו בתרי' והפרו תורתך משום עת לעשות לה' נ"ל:

סליק מסכת ברכות:

חולין

דף יא.

בתוס' ד"ה מנא הא מילתא ולמאי דמפרש רבינו חיים דהא דרובא עדיף מחזקה ילפינן מפרה אדומה דאזלינן בתר רובא אע"ג דאיכא חזקה דאוקי גברא בחזקת טמא ע"כ:

והקשה המהרש"א אמאי לא נימא סמוך מיעוט לחזקה ותי' דמיעוט טריפות אינו שכיח ובכה"ג לא אמרינן סמוך כמו שכתב הרא"ש בשמעתין לענין רוב מצויין וראיתי בשעה"מ הל' יבום וחליצה שהקשה עליו לפי"ד היכי אמרינן בשמעתין דרבנן דפליגי על ר"מ בקטן וקטנה וס"ל דאזלינן בתר רובא ילפי לה מכל הנך לימודים דאזלינן בתר רוב כשרות הא במיעוט דלא שכיח דהיינו מיעוטא דמיעוטא גם ר' מאיר מודה דהלך אחר הרוב כדאיתא ביבמות דף קי"ט ע"ב ובע"ז דף ל"ד וכן הרגיש בזה הפמ"ג ביו"ד סי' ל"ט אמנם לא על המהרש"א תלונתינו דהא גם אי נימא דטריפות הוי מיעוט דשכיח היינו דוקא כל השבעים מיני טריפות שמנה הרמב"ם בפ"ז מהל' שחיטה אבל טריפות אחד כגון ניקב קרום של מוח או נפסק החוט או ניקב הושט ומכ"ש חששא דבמקום נקב קשחיט ודאי דלא הוי רק מיעוטא דמיעוטא וכן חששא דילמא לאו אביו הוא כשחבשו אותן בבית האסורין וקשה קושי' הנ"ל ודוחק לומר דלבתר דילפינן מהנך לימודים דגם ברובא דליתא קמן אזלינן בתריה שוב ילפינן רובא דליתא קמן מרובא דאיתא קמן דמהני אפילו במיעוט המצוי כמו רובא דדיינים דהא הש"ס פסיק להו בסכינא חריפא אכן לפמ"ש המרדכי בסוף פ' הזרוע לק"מ שכ' שם דהא דאמרינן ביבמות דף קי"ט דלמיעוטא דמיעוטא לא חייש ר' מאיר היינו דוקא בגוונא דהתם שיש שני צדדי היתר נגד המיעוט רובא וחזקה וכן במס' ע"א גבי גבינות דבית אונייקי דרוב עגלים אינן נשחטים לע"ז ואיכא נמי שאר בהמות דלגמרי אין נשחטים לע"ז אבל היכי דלא הוי רק רובא לחודא אע"ג דהמיעוט היא אחד מני אלף חייש ר' מאיר וכ' עוד שם דגם קטן וקטנה הוא מיעוטא דמיעוטא ואפ"ה חייש ר' מאיר ע"כ אך ראיתי בריטב"א בחידושיו ליבמות דף ס"ז מבואר בדבריו להדיא להיפך דכ' שם דבקטן וקטנה לא הוי מיעוטא דמיעוטא דאל"כ לא הוי חייש ר' מאיר עי"ש וכן משמע מדברי הרא"ש בשמעתין ולפי זה הדרא

קושיא הנ"ל לדוכתא ועוד דאף לפי דברי המרדכי עדיין תקשי מנא לן דאזלינן בתר רובא נגד מיעוט המצוי ובאמת קימ"ל דמהני אף בכה"ג כל זמן שאין חזקה נגדו ודבר זה א"צ ראיה על כן נלענ"ד לתרץ ע"פ מ"ש בפליתי סי' ק"י בבית הספק דכל הנך רובא הם נגד חזקה [וכ"כ לתרץ קושי' הראשונים מסוגי' זו על הרמב"ם דס"ל ספיקא דאורייתא לקולא ולפי"ז מ"ש התוס' בשם רבינו חיים דמפרה ילפינן דרובא עדיף מחזקה ה"ה דמצינן למילף מכל הנך רובא דשמעתין] וידוע דחזקה לא הוי כרובא רק עם המיעוט הוי כפלגא ופלגא והיינו דוקא עם מיעוט המצוי כמ"ש התוס' במס' בכורות דף כ' והרא"ש בשמעתין א"כ מיעוט שאינו מצוי עם חזקה נהי דלא הוי כפלגא נגד הרוב מ"מ לא גרע ממיעוט המצוי ושפיר ילפינן דרוב מהני אפי' נגד מיעוט המצוי ודוק:

ב בדברי המהרש"א הנ"ל במ"ש דמיעוט דטריפות אינו מצוי רבים מקשים עליו הא טריפות הריאה הוא מיעוט המצוי כמ"ש רש"י בשמעתין דלכן צריך בדיקה וכ"כ הפוסקים. וראיתי להגאון בעל קצוה"ח בס' שב שמעתתא ש"ה פ"ט שכ' לתרץ כיון דבעגלים הרכים לא שכיח סירכות ע"כ לא אמרינן סמוך מיעוט דסירכות לחזקת טמא דהא איכא כנגדה חזקת היתר שהי' לה בשעה שנולדה עכ"ד. אמנם לפי מ"ש בנודע ביהודא חאה"ע סי' מ"ג לסתור דעת הריב"ש סי' שע"ט דרובא לא מהני נגד ב' חזקות וכ' הגאון הנ"ל דמפרה אדומה מוכח דרובא עדיף מב' חזקות דהא אית בה נמי ספק בשחיטה שמא במקום נקב קשחיט ובהמה בחייה בחזקת שאינה זבוחה עומדת עד שיוודע במה נשחטה וא"כ הרי כאן חזקת שאינן זבוחה וחזקת טמא ואפ"ה אזלינן בתר רוב כשרות עכ"ד ולפי"ז אין מקום לתירוץ הנ"ל דנהי דלגבי סירכא יש לה חזקת היתר הוי חדא במקום תרתי ואכתי תיקשי נסמוך מיעוט דסירכות לחדא מינייהו [ואף שראיתי בנו"ב שם בהג"ה שכ' די"ל דנגד חזקת שאינה זבוחה יש חזקת טהרה דבחייה בחזקת טהורה היתה עומדת ואם אתה אומר שלא נשחטה א"כ היא עכשיו טמאה משום נבילה אכן בחזקה זו יש לפקפק הרבה ויתבאר לקמן] ועוד יש להקשות לפי דברי הקצוה"ח הנ"ל מהא דמצרכינן בדיקה בריאה לכתחלה עכ"פ לכ"ע יותר מן שאר י"ח טריפות משום דהוי מיעוטא דשכיח כנ"ל והא כל היכי דאיכא חזקה בהדי רובא אפילו ר' מאיר לא חייש דהוי מיעוטא דמיעוטא כנ"ל וזה עדיף יותר מן מיעוט שאינו שכיח רק אחד מני אלף כיון שיש שני צדדים להיתר כמבואר מדברי המרדכי שהבאתי לעיל וא"כ לא הי' לנו לחוש בריאה עכ"פ יותר מן שאר טריפות שאין להם חזקת היתר ואין לומר דמיעוט דשכיח אינו נקרא מיעוטא דמיעוטא אפילו נגד רובא וחזקה דהא שם ביבמות מיירי במיעוט זכרים ואין לך מיעוט דשכיח יותר מן זה וכ"כ שם בפירש"י דף קי"ט ע"א

בד"ה אימא סיפא עי"ש ואין לומר ג"כ דהא דמצרכינן בדיקה משום דמחזיקין מאיסור אבמ"ה לאיסור נבילה וא"כ הוי חזקה לאיסורא נגד חזקת היתר הנ"ל לפי"ז הביא קושי' הנ"ל דנסמוך מיעוט סירכות לחזקת טמא דחזקת היתר הנ"ל אזדא לה נגד חזקת אבמ"ה והן הדברים שכתבתי לעיל בשם תשו' נודע ביהודה הנ"ל: ג גם בעצם החזתה שחידש הגאון הנ"ל יש לעיין הרבה דהא דבענלי' הרכים לא שייך סרכות כתבו הפוסקים הטעם משום דהמאכלים גורמים הסרכות לכן כ"ז דייקי ולא אכלי לא שכיח בהם סרכות אם כן איך נעמיד אותה עתה כשגדלה ואוכלת המאכלים הגורמים סרכות על חזקתה הראשונה משעת יניקה ונלע"ד דאפילו הפוסקים דס"ל דחזקה העשויה להשתנות הוי חזקה מעליותא היינו דמוקמונן לה אחזקה דמעיקרא דעדיין לא נשתנית אע"ג שסופה להשתנות כמו בחזקת קטן בתוס' יבמות דף ס"א או אפילו לאחר שנשתנית י"ל דתלינן השינוי בזמן המאוחר יותר אבל בנדון זה איך נעמיד אותה אחר שנשתנית ונתחדש לה דבר הגורם סרכות אחזקתה שהיה לה בשעת יניקה ונהי דגם הגורם שנולד לה עתה אינו ודאי רק דהוי מיעוט המצוי מ"מ חזקה דמעיקרא לא מהני לה מידי דכבר יצאה מחזקתה ואישתנית וכן במ"ש בנו"ב אה"ע סי' מ"ג דנגד חזקת שאינה זבוחה יש חזקת טהרה כנ"ל יש לפקפק מהאי טעמא דהא דבחיי' בחזקת טהרה עומדת הוא משום דבחיי' לא שייך בה טומאה וטהרה ואיך נעמיד אותה עתה בחזקתה בשעה שיש להסתפק בה בטומאה ועל כרחך צ"ל כן דהא קי"ל להילכתא דכל ספק בשחיטה פסולה משום חזקת שאינה זבוחה ולא משגחינין בחזקת טהרה וראיתי למחבר אחד שהעיר עליו בזה ואם כי הדברים נכונים מצד הסברא א"י בע"א גמרא יש ללמוד דבר זה מהא דאיתא בקידושין דף ע"ט קדשה אביה בדרך וקדשה עצמה בעיר והרי היא בוגרת רב אמר ה"ה בוגרת לפנינו וכו' ושם ע"ב איתא אמר לך רב אנא דאמרי כר' יעקב וכו' אבל הכא מי נימא העמד הגוף על חזקתו וכ' התוס' ד"ה העמד הגוף וכו' ור"י פירש דרגילות הן לבא בבקר ואין שייך חזקה דנערות ע"כ וכתב הפנ"י דהא דרגילות הן לבא בבקר אינו רק מיעוט המצוי והכריח כן מדבור התוס' שאח"ז עי"ש הרי כיון דהגיעה לזמן שגורם לה השתנות לא מהני חזקה דמעיקרא אע"ג דלא הוי רק מיעוט המצוי וא"ל דשאני התם דהרי בוגרת לפניך דמבואר למעיין בסוגיא שם דהא דאמר רב ה"ה בוגרת לפניך היינו דנוקמה לה אחזקה דהשתא ולא ניחוש כלל לקידושי אביה אבל גם לולא חזקה דהשתא לא מוקמינן לה אחזקת נערות וחוששין לקידושי שניהם עיין בהה"מ פ"ג מהלכות אישות ובשעה"מ שם [ונ"מ גם בקדשה ביומא דמישלם שית אם בדקה זמן רב אחר הקידושין עיין בהפלאה שם ודוק]:

ד ועפי"ז יש ליישב קושית המהרש"א ביבמות פ' אלמנה לכה"ג דף ס"ט ע"ב דאיתא בגמרא שם כיון דעיברה לא תאכל ניחוש שמא עיברה והקשה המהרש"א דילמא מש"ה לא חיישינן דמעמידין אותה על החזקה שלא היתה מעורבת עי"ש אמנם לפי מה שנתבאר אתי שפיר דאיך נעמיד אותה עתה אחר שבא עליה ישראל על חזקת שאינה מעוברת שהיה לה קודם הבעילה הבעילה גורם לה השתנות וכבר יצאה מחזקתה והנה בשום לב בקושיות הש"ס שם וניחוש שמא עיברה דמשמע חששא בעלמא יותר הו"ל למיפרך מהא דקי"ל רוב נשים מתעברות ויולדות וגם מה דמשני שם ביוחסין חששו בתרומה לא חששו ואי הוי קאתי עלה משום רוב ודאי דגם בתרומה חוששין ע"כ צל כיון דמיירי התם בחדא ביאה כמו שפירש"י שם ובחדא ביאה לא הוי רק מיעוט המצוי דאי הוי כפלגא ג"כ לא הוה משני בתרומה לא חששו ומזה ראיה לדברי הנ"ל דאע"ג דהבעילה הגורמת השתנות לא הוי רק מיעוט המצוי מ"מ לא מוקמינן לה אחזקה דמעיקרא ביון דכבר יצאה מחזקתה ואישתני כן נלענ"ד נכון אך עדיין צ"ע באיזה מקומות שמראים לכאורה סתירה לזה ואין הזמן מסכים כעת לעיין אך מה דנראה לכאורה מדברי התוס' לקמן בשמעתין ד"ה ר' מאיר דחייש וכו' דאמרינן חזקה בכה"ג יתבאר לקמן באות ט"ו:

ה ובעיקר הקושיא שמקשים על המהרש"א דמיעוטא דסרכות הוא שכיח י"ל דדעתו כמ"ש בחידושי רשב"א בשם רבו לעיל דף ט' דאע"ג דסרכות מצויות מ"מ יש סרכות שהם ריר בעלמא וסרכות שע"י נקבים הם מיעוט שאינו מצוי אלא דמ"מ צריך בדיקה משום דקרוב לבא לידי מכשול דפעמים שימצא האחד סירכה ויחזור על על כל לוקחי בשר לשבור כליהם ולהריק מאכלו לפני כלבו וחפשר שיחוס עין מי שאינו הגון על ממונו והתקצף וימלא בטנו מן האיסור לאחר שנודע וכו' ועוד טעם אחר בדבר מפני שהיא א קרוב ומזונון לראותו שאם יש בו סירכה מיד תראה לעינים בפתיחת הבהמה וחינו בודק נראה כמעלים עין מן האיסור עכ"ל ולזה נוטין דברי רש"י בשמעתין שכי ונקובת הריאה משום דשכיח בה ריעותא בדקינן אע"ג דדעת רש"י לקמן דף מ"ו דסירכה באה מחמת נקב מ"מ ודאי מודה דיש סרכות שהם ריר בעלמא ואותן שמחמת נקבים הם מיעוט שאינו מצוי אלא דאעפ"כ צריך בדיקה משום דשכיח ריעותא ומטעם שכ' הרשב"א כנ"ל:

ו והנה בזה דמפרש רבינו חיים דמפרה ילפינן דרובא עדיף מחזקה יש לעיין לפי מ"ש הגאון בקצוה"ח בקונטרס התפיסות כלל ו' ובש"ש ש"ד פ"ח להקשות אהא דאזלינן בדיני נפשות בתר רובא אפי ברובא דליתא קמן כדאיתא בסנהדרין דף ס"ט וכמ"ש שם התוס' דף ג' וכן בסוגיין במכה אביו וברוצח ועדים זוממין מאי שנא מממון דלא אזלינן

בתר רובא משום חזקת ממון וה"נ בד"נ הוא מוחזק בגופי' ובחייו ואם גופי' נידון ליהרג ע"י רוב ממונו לא כ"ש ותירץ דהיכי דהוקבע הרוב והוחזק קודם מעשה כגון במכה אביו ורוצח אזלינן בתרי' אע"ג שיש אח"כ נפקותא לד"נ או לד"מ אבל רובא דלרדיא דריש פ' המוכר פירות לא הוחזק מקודם ואינו בא אלא בשעת מעשה ותמך יתידותיו במ"ש הרמב"ם פט"ז מהלכות סנהדרין לענין מנקות וז"ל דא"צ שני עדים למלקות אלא בשעת מעשה אבל האיסור עצמו בע"א הוחזק כיצד אמר לו ע"א חלב כליות הוא זה גרושה או זונה אשה זו ואכל או בעל בעדים אחר שהתרו בו ה"ז לוקה אעפ"י שעיקר האיסור בע"א ע"כ וה"נ יש לחלק בין בא הרוב והוחזק קודם מעשה ובין בא בשעת מעשה עכת"ד ולפי"ז איך ילפינן מפרה אדומה דרובא עדיף מחזקה מכל מקום הא גבי פרה כבר הוחזק הרוב שתי שנים מקודם שהחזקנו אותה בכלל רוב בהמות כשרות לכן מהני אח"כ אפילו נגד חזקה אבל ברוב שאינו בא אלא בשעת מעשה כגון גבי תינוק הנמצא בצד העיסה בנדה דף י"ח דאזלינן בתר רוב תינוקות מטפחין באשפה אע"ג דאיכא חזקת טהרה לעיסה מנין לנו דבכה"ג רובא עדיף. ע"כ נלענ"ד הקלושה דאין לדמות רוב שהוחזק להא דכ' הרמב"ם בהל' סנהדרין הנ"ל דשם מיירי שלא הכחישו אותו שום אדם אפילו הבע"ד כמבואר מדבריו בפ"ג מהל' שגגות ע"ש ע"כ שפיר אמרינן כיון שכבר האמינו אותו לענין איסור והוחזק מהני אח"כ גם לענין מלקות אבל אם בא אח"כ ע"א והכחישו שוב לא יהיה נאמן דע"ח בהכחשה לאו כלום הוא וכמ"ש הנימוק"י בריש פרק האשה רבה בשם הריטב"א דלא אמרינן כ"מ שהאמינה תורה ע"א ה"ה כשנים רק בדבר שבערוה דבעינן שנים והאמינו לזה שאומר מת או לעד סוטה כשנים אבל באיסור דעלמא דסגי בחד לא האמינוהו אלא כחד וכי אתי אחרינא ומכחיש ליה הוי הכחשה חד לגבי חד וכ"פ הרש"ל ביש"ש פ"ק דחולין והב"ח ביו"ד ס"י וזה דלא כדעת מוהרי"ק סי' ל"ג עיין בש"ע יו"ד סי' א' ולענ"ד דדעת הרמב"ם כדעת הריטב"א דהא בפ"א מהל' סוטה חילק בין בב"א לבאו בזא"ז דבזא"ז נאמן הראשון כשנים ובפ"ח מהל' שגגות כ' ע"א אמר אכל וע"א אמר לא אכל מביא אשם תלוי ולא כתב דבבאו בזאח"ז חייב חטאת כמ"ש התוס' בריש ס' אמרו לו וכן י"ל נמי אם נולד אח"כ ענין אחד שיש חזקה היפך מדברי העד ג"כ אינו נאמן אעפ"י שהוחזק מקודם אלא דהרמב"ם שם לא מיירי מזה דלענין מלקות לא שייך חזקה ועוד דהרמב"ם ס"ל דע"א נאמן נגד חזקה כמו שנראה מדבריו בפ"ט מהל' נזירות וכ"כ הש"ך סי' קכ"ז לדעתו. וא"כ נחזי אנן ברוב אע"ג שהוחזק מכבר כיון שנולד אח"כ חזקה המנגדת ומיעוט עם חזקה הוי כפלגא ופלגא נגד הרוב אין לך הכחשה גדולה מזה לא מהני מה שהוחזק מקודם: ז ועוד נלענ"ד לחלק העניינים מטעם אחר דהנה הפני יהושיע

בקידושין דף ס"ג הקשה על הרמב"ם בהל' סנהד' הנ"ל מהא דאיתא שם דאב שאמר בתי מקודשת אינו נחמן לסקול על ידו וכן פסק הרמב"ם בפ"א הל' א"ב והרי דאע"ג דהאב נאמן לאיסור וכבר הוחזק האיסור ע"י האב קודם שבא עליה אחר בזנות דאל"כ פשיטא דאין סוקלין דהא אין כאן התראה דבחזקת פנויה היתה עומדת ואפ"ה אינו נאמן לסקול ע"י עכ"ד והנה יותר היה לו להקשות ממה שכתב הרמב"ם שם בפ"א הל' א"ב הלכה כ"ב וז"ל המקנא לאשתו ונסתרה ובא ע"א שנטמאת אם בעלה כהן ובא עליה אח"כ לוקה משום זונה אעפ"י שעיקר העדות בע"א כבר הוחזקה זונה ע"כ [והן הן הדברים שכתב בפט"ז מהל' סנהדרין הנ"ל ובפ"ט מהל' נזירות ובפ"ג מהל' שגגות] ותיכף אח"ז הלכה כ"ג כ' האב שאמר קדשתי את בתי ועפ"י שהוא נאמן אם זינתה חינה נסקלת ע"פ ע"כ לכן עלה בדעתי לתרץ דהנה הרמב"ם מסיים שם וכן אשה שאמרה מקודשת אני אינה נהרגת על פיה עד שיהיו שם שני עדים או שתוחזק ע"כ וביאור דבריו ע"פ מ"ש לעיל הלכה כ' וכ"א מי שהוחזק בשאר בשר דנין בו ע"פ החזקה וכו' איש ואשה שבאו ממה"י הוא אומר זאת אשתי והיא אומרת זה בעלי אם הוחזקה בעיר שלשים יום שהיא אשתו הורגין עלי' אבל תוך שלשים יום אין הורגין ע"כ א"כ כ"ש גבי אב שאמר קדשתי את בתי אם הוחזק שלשים יום דהורגין ע"פ [דהא שם בסוגיא ס"ל לר' אסי דאב נאמן לסקול ואמר מודינא באומרת נתקדשתי דאין סוקלין עי"ש] ולפי"ז מ"ש אייה נסקלת על פיו מיירי בלא הוחזק שלשים יום א"כ י"ל דהא דכתב בע"א שכבר הוחזקה זונה מיירי בהוחזקה שלשים יום דלזה קרי כאן הרמב"ם בפרק זה הוחזק וכן מ"ש בפט"ז מהל' סנהדרין וז"ל אבל האיסור עצמו בע"א הוחזק ויותר מזה מבואר בפ"ט מהל' נזירות וז"ל נהג נזירות ע"פ ע"א ושתה יין וכו' והתרו בו ב' עדים לוקה היינו שנהג נזירות שלשים יום [ומיירי שהעד אמר שקיבל נזירות טפי מן ל' יום או משום דתגלחת מעכבת כמ"ש הרמב"ם בפ"ד שם הלכה י"ב] נמצא לפי"ז דאב וע"א דין אחד להם וסרה תמיהת הפנ"י.

שוב פקחתי עיני וראיתי להגאון בעל קצוה"ח בש"ש ש"ו פי"א וי"ב שהעלה כן לתרץ דברי הרמב"ם ותיתי לי דקיימתי מסברא דנפשאי וע"ש שהביא ראיה לזה מהמשנה למלך פ' כ' מהל' א"ב וכיון דהרמב"ם בפט"ז מהל' סנהדרין הנ"ל לאו מטעם נאמנותו של עד קאתי עלה רק כיון שהוחזק ל' יום וסוקלין ושורפין על החזקות עפ"י הדברים האלה אנכי כורת בין העדאת ע"א לרוב דהיינו דברוב לא מהני אע"ג שהוחזק מקודם והוא בשים לב האי חזקה דשלשים יום מה טיבה והנה הה"מ שם בפ"א מהל' א"ב הראה מקום לב"ב דף קס"ז לענין החזקת שם אם הוחזק ל' יום בעיר אמנם הגאון בנודע ביהודא חלק אה"ע סי' נ"ד העלה מקורו מן ירושלמי קידושין ובודאי דלא מסתבר לומר דתלוי

בזמן לחוד דלא מצינו בהעדאת עד לגבי אחרים דהשתא לא מהימן ואחר זמן יהיה נאמן אלא נראה דטעמא הוא כמ"ש האחרונים דהא דסוקלין על החזקות משום דיש ראיה מן מעשיה המוכיחים על אמיתת הדבר וחזקה זו אתיא מכח רוב דרוב אין עושין כן אלא א"כ הוא אמת [עיין בשושנת העמקים כלל י"ב וכן מורין דברי הרשב"א בתשובה סי' כ"ז] אלא דבמעשה רבה כמו הוחזקה נדה בשכינות שלבשה בגדי נדתה לא בעינן ל' יום. אמנם עכ"פ גם בשלשים יום בעינן קצת מעשים המוכיחים ומבררים אמיתת הדבר וראיתי במהרי"ק סי' פ"ז שכתב דלמלקות לא בעינן מעשה וראיה ולמיתה בעי' ובבית שמואל סי' י"ט הביאו וכ' דמהרמב"ם לא משמע כן ובס' בית מאיר שם הוסיף עוד דמבואר בהדיא ברמב"ם להיפך מדסיים או שתוחזק וכוונתם דהרמב"ם ס"ל דגם למיתה לא בעינן ראיה אך לא זכיתי להבין דבריהם דהא מהרי"ק כתב דהא דנוהגין כאיש ואשתו מיקרי ראיה המורה אמיתת הדבר וכן הוא כוונת הרמב"ם במ"ש או שתוחזק כמ"ש שם בהלכה כ"א אם הוחזקה בעיר שלשים יום שהיא אשתו ר"ל שהוחזק כן מצד מנהגם [ובזה י"ל סמך לשלשים ע"פ הא דאיתא ביבמות דף קי"א טפי מל' יום לא מוקי אינש אנפשיה וכיון דמתייחדים אמרינן כן וחזקה דאין אדם עושה בב"ז] ואדרבה איפכא אני תמה במ"ש מוהרי"ק דלמלקות לח בעינן ראיה ודייק מלשון הש"ס דפלגינהו למלקות ומיתה בתרי בבא והא אמרינן מלקין כו' כגון הא דאמרי' הוחזקה נדה בשכינותי' בעל' לוקה עלי' משום נדה ופירש"י שלבש בגדי נדתה והרי אין לך מעשה גדול מזה לכן נלענ"ד דמוהרי"ק לא קאמר רק דלגבי עצמו מהני חזקה בלא ראיה כמו גבי החזקת שם בעיר בב"ב דף קס"ז ובח"מ סי' מ"ט אבל לגבי אחרים לא מהני חזקה בלא ראיה [ובזה יש לתרץ מה שהקשה הרמ"א בתשוב' סי' ב' דהא דהוחזקה נדה בעלה לוקה ואמאי לא קאמר דגם היא לוקה ולפי מ"ש י"ל דאדרבה היא לוקה אפילו בלא לבשה בהדי נדתה דלגבי עצמה לא בענן ראיה ומעשה לכך קאמר אם הוחזקה נדה בעלה לוקה ר"ל דביש ראיה ומעשה אפילו בעלה לוקה. שוב ראיתי בתב"ש בקידושין דף פ' שתי' כן אלא שהוא כתב דלגבי עצמה סגי באמירה בעלמא ובאמת כן הוא דעת הב"ח באה"ע סי' י"ט אכן כבר השיגו עליו שם הב"ש והט"ז דגם לעצמו בעינן שלשים יום ומה שהביא התב"ש ראיה מהרמב"ם פ"כ מהל' א"ב כבר כתב המל"מ שם דהרמב"ם מיירי שם בהוחזק ל' יום עי"ש אבל לפי מ"ש י"ל דלגבי עצמה בעינן ג"כ ל' יום עכ"פ אלא דלא בעינן מעשה] וכיון שנתברר דבע"א ג"כ אין לוקין על פיו אא"כ הוחזק ל' יום בחזקה וראיה לאמת הדבר א"כ ברוב הא דאזלינן בתריה אינו רק מטעם אומד הדעת ואדם אין בארץ אשר יודע הדבר על אמיתתו שהוא כן וכל המעשים אשר נעשו להחזיק אינם רק מטעם שאנו סומכין על

הרוב וגם אם אלף שנים יוחזק לא יצוייר איזה מעשה שיהיה הוראה על אמיתת הדבר שהיא כן בבירור ולעולם חין כאן אלא רוב ולכן כשיולד אח"כ דבר שהרוב לא מהני נגדו לא יועיל אע"פ שהוחזק שמעה בינה זאת [איברא שצ"ע בע"א אומר שהוא חלב וכן בע"א אומר שנטמאת איזה מעשים יורו על אמיתת הדבר וצ"ע כעת] ודע דאע"ג דברירנא לפי ענ"ד הקלושה דברוב לא מהני מה שהוחזק מקודם אמנם מודינא אם בשעה שאנו דנין נגד חזקה או באיזה ענין שלא מהני רוב אך אנו צריכין לילך אחר הרוב באותה שעה לענין אחר באותו דבר עצמו שוב הולכין אחריו לכל דבר כמו שהוכיח הגאון בהפלאה סוף פ"ק דכתובות [ועיין בישועות יעקב אה"ע סי' ק"ע] אך בפרה אדומה עתה אין שום נ"מ ברוב רק נגד חזקת טומאה וטהרה:

ח ולענין קושית הקצוה"ח הנ"ל אמאי הולכין בד"נ אחר הרוב הא מסייע ליה חזקת גופי' הנה זה באמת עצם קושית התוס' בריש המניח ובסנהדרין דף ג' ע"ב ותירצו שם בסנהדרין וז"ל דרובא לרדיא לא חשיב כהנך רובא הילכך לא סמכינן אהאי רובא בד"מ ע"כ. ובש"ש ש"ד פ"ו פי' כוונתם ע"פ מ"ש הרמב"ן במלחמות פ"ב דקידושין גבי סבלונות אע"ג דרובא מסבלי והדר מקדשי מ"מ חיישינן למיעוטא דמקדשי משום דאינו רוב מצד הסברא והטבע כ"א מצד המנהג ופעמים הרבה שאדם נוהג כמנהג המיעוט וכן נמי רובא דלרדיא תליא בדעת וברצון בני אדם ופעמים שאדם רוצה לקנות לשחיטה לכן לא מהני בממון אבל שאר רובא דהם בחיוב ובטבע גם בממון מהני וה"ה בד"נ עכת"ד והנה שם בהמוכר פירות קאמר שמואל כי אזלינן בתר רובא ה"מ באיסורא אבל בד"מ לא ולפי פירוש דרובא דזבני לרדיא הוא גרוע מצד עצמו משום דתלוי במנהג גם באיסורא לא מהני רוב כזה כמו שלא מהני רובא דמסבלי וכו' לענין קידושין לסברת הרמב"ן ובש"ש הרגיש בזה ונלחץ אל קיר חומר א"א אכן ברשב"א ור"ן וריטב"א כתבו ג"כ סברת הרמב"ן הנ"ל ולא הזכירו חומר א"א לכן נלענ"ד דברובא דלרדיא לא שייך סברא זו דהראשונים הנ"ל לא כתבו כן רק ברובא דמסבלי וכו' דתליא ברצון איש ואיש בלי שום מכריח אבל בקניית שורים מי שצריך לרדיא הוא מוכרח לקנות לרדיא לחרוש חרישו וכיון דרובא זבני לרדיא הוא מפאת צורכם לכך הוי כמו רוב המחויב בטבע ועוד בס' ש"ש שם פ"ז סתר בעצמו פירושו הנ"ל. ע"כ נ"ל לפרש דבריהם בפשיטות עפ"י מ"ש הפוסקים דהא דלא אזלינן בד"מ אחר הרוב הוא משום דאמרינן סמוך מיעוטא לחזקת ממון והנה התוס' בבכורות דף כ' כתבו דהיכי דהרוב הוא רוב גמור דהיינו שהמיעוט אינו מצוי לא אמרינן כמוך וכו' וע"כ התוס' בתירוצם הנ"ל דרובא דלרדיא לא חשיב ר"ל שאינו רוב גמור שהמיעוט דזבני לשחיטה הוא מצוי ע"כ אמרינן סמוך מיעוטא לחזקת

ממון ולא מהני הרוב וזה החילוק שבין איסורא לממונא דבסתם איסור לית חזקה אבל ברוב גמור דהיינו שהמיעוט אינו מצוי הולכין אחריו בממון וכן בד"נ וכל הני רובא דחשיב התם התוס' הם רוב גמור [ולפי"ז רובא דאיילונית הוא רוב גמור דהתוס' מייתי התם מסנהדרין דף ס"ט ע"ש ומזה ראיה לדברי המרדכי שהבאתי לעיל באות א' ודוק] אלא דבריש המניח הקשו מהא דהולכין אחר רוב דיינים בי ב מזכין וי"א מחייבין דלא הוי רוב גמור ע"כ הוצרכו לתרץ שם מטעם אחר ואתי שפיר. והנה הב"ח בח"מ סי' רל"ב כ' לפרש דברי התוס' דרובא דלרדיא לא לא חשיב משום דנגד אדם אחד שקונה מאה שורים לרדיא יש מאה בני אדם שקונים עשיה שורים לשחיטה ובקצוה"ח בקונטרס התפיסות השיגו ולפי מ"ש א"צ לכ"ז כן נ"ל נכון:

ט בתוס' ד"ה אתיא מפרה אדומה וכו' וא"ת כיון דפרה הוא בת שתי שנים א"כ דילמא משום דמוקמונין אחזקה דטריפה אינה חיה ע"כ הנה ראיתי בפמ"ג סי' ל"ג שנסתפק בקרום שעלה מחמת מכה דאינו קרום ולחד פירושא אמרינן דסתימה מעליותא הוא רק דאין טריפה חוזר לכשירה לפי"ז י"ל דיכולה לחיות י"ב חודש ויותר ואפ"ה הוא טריפה משום דאינה יכולה לחזור להכשירה דטריפות אינו תלוי בחיות כמ"ש הרשב"א בודאי טריפה עכת"ד. ויש להקשות לפי"ז מה מקשה התוס' כאן ומה ראיה הוא שנולדה בכשרות מדחי' שתי שנים דילמא נולדה טריפה ועלה בה קרום שיכולה לחיות ע"כ צ"ל דגם בכה"ג אינה יכולה לחיות ונפשט מזה הספק הנ"ל אמנם גם בלא"ה נ"ל ברור דהא דאמרו אין טריפה חוזר לכשירה לאו גזיה"כ הוא כיון שנקראת פעם אחד בשם טריפות רק משום דאינה חיה עוד וכן מבואר מדברי הר"ן ריש פ' בהמה המקשה וז"ל כתב הרא"ה ז"ל שמכאן יש ללמוד לכל טריפות שאם נחתכה הבהמה שהיא מתה ואלו היתה חתוכה למעלה מאותו מקום היתה חיה שכל שנחתכה במקום שהיא מתה בו שוב אין לה תקנה לחתכה למעלה ממנו ואעפ"י שאלו היתה נחתכת שם מתחלה היתה חיה וכו' ומוכיחי' מהאי קרא דכיון שנטרפה שוב אין לה היתר ע"כ והטעם נראה לי דמשום אותו הכאב שהרגישה באותה שעה שנטרפה עי"ז אינה יכולה לחיות וכן מדוייק מלשון הר"ן בפרק הנ"ל וז"ל וא"ת א"כ נחתכו רגליה במקום צוה"ג יחתוך מלמעלה מצוה"ג ותכשר לאו קושיא הוא דנהי אם נחתכו מתחלה מלמעלה כשירה כל שנחתכו במקום צוה"ג מחמת שהח"תך מכ"איב לה באותו מקום היא נטרפת בכך ושוב אין לה היתר ודכוותי' בטחול וכליות שאעפ"י וכו' שהנקב בטחול והלקות בכוליא מכאיב הבהמה יותר מנטילתן עד שהיא נטרפת בהן ושוב אין לה תקנה עכ"ל הרי דמשום הרגשת הכאב דאותה שעה שנטרפה אין לה תקנה דאינה חיה עוד וכן מבואר מפירש"י דף

מ"ג דמתחלה כתב בקרום שעלה מחמת מכה וכו' דאינה מתקיימת ואח"כ כתב כיון דפסול אינו חוזר להכשירו וכתבו האחרונים דלשון שאינה מתקיימת שכתב מתחלה קאי על הבהמה דאינה מתקיימת עוד [עיין בפמ"ג בפתיחה לסי' ל"ה] ולפי"ז צ"ל דאע"ג דטריפות אינו תלוי בחיות כמ"ש הרשב"א בודאי טריפה היינו דוקא כשהטריפות עדיין בה אבל בכגון זה בקרום שעלה מחמת מכה למ"ד דסתימה מעליותא היא או בבהמה שנחתכה בצוה"ג ואח"כ חתכה למעלה או בניקב ולקתה הכוליא ואח"כ ניטלה אלו היתה יכולה לחיות היתה חוזרת להכשירה כיון שהטריפות הלך לו רק משום דאינה יכולה לחיות עוד לכך אין לה תקנה כמו שנתבאר מכל הלין ראיות:

והנה לכאורה היה נראה לומר דגם זה הוא דוקא למ"ד טריפה אינה חיה וקימ"ל כן אבל למ"ד טריפה חיה י"ל דטריפה חוזר להכשירה כיון שגוף הטריפות הלך לו והרגשת הכאב של אותה שעה שנטרפה לא שייך למ"ד טריפה חיה ובזה י"ל מה שיש להקשות לפי מ"ש הרשב"א בחי' פ' אלו טריפות דנ"מ במה דגילתה התורה דטריפה אינה חיה לספק טריפות אם תחיה י"ב חודש וקשה לפי מ"ש הרש"ל ביש"ש בדעת הרשב"א דרוב טריפות אינם חיות אבל מיעוט חיות א"כ אמאי לא ילפינן בסוגיין מזה דאזלינן בתר רובא דאל"כ למאי נ"מ גילתה לנו התורה דטריפה אינה חיה דאי לספיקא כנ"ל הא מיעוט חיות וע"כ דנסמוך ארובא ולפי מ"ש י"ל דנ"מ לענין אין טריפה חוזר לכשירה ודוק. לכן לפי מ"ש התוס' בע"ז דף ו' דגם למ"ד טריפה חיה מ"מ מתנונית והולכת וסוף שמתה מחולי זה א"כ האי דינא דאין טריפה חוזר לכשירה הוא אליבא דכ"ע וקושיא הנ"ל י"ל עפ"י מ"ש בפליתי סי' נ"ז דהא דכ' הרש"ל דמיעוט טריפות חיות הוא אליבא דאמת דקי"ל אזלינן בתר רובא עי"ש:

דף סג:

בתוס' ד"ה כגון שהיו אביו ואמו חבושים וכו' ועוד הוי מצי למידק ודילמא משום דאזלינן בתר חזקה דהעמד האם בחזקת צדיקת ע"כ הנה הגאון בפני יהושיע במסכת גיטין דף י"ז כתב דחזקת צדיקת אתיא מכח רובא דרוב בנות ישראל אינן מזנות עי"ש ולענ"ד נראה דאפילו אי נימא דכוונת התוס' בחזקת צדיקת הוא משום דהוחזקה לנו בצדיקת היא ג"כ מכח רוב כמו שהבאתי לעיל בשם האחרונים דהא דסוקלין על החזקות כגון בבנה כרוך אחרי' הוא מכח רוב ולפי"ז צ"ל דכוונת התוס' דעכ"פ יש כאן תרי רובא ואפילו ר' מאיר מודה בכה"ג דלא חיישי' למיעוטא דמיעוטא כמו בגבינות דבית אונייקי בע"ז דף ל"ד ואין ללמוד מזה דאזלינן בתר רוב אחד אמנם לפי מ"ש לעיל באות א' דהכא בלא"ה מיעוטא דמיעוטא הוא כיון שהיו חבושין בבית אסורין וכל הנך רובא דשמעתין

הכי הוא חלא משום שיש חזקה בהדי המיעוט הוי כמו מיעוט המצוי כמ"ש לעיל וה"נ גבי מכה אביו יש חזקה חזקת גופיה וחיותי' כמ"ש לעיל בשם הקצוה"ח ע"כ הוי כמו מיעוט המצוי ומתורץ קושיות התוס' ודע דאפילו אי נימא דכוונת התוס' הוא דחזקת צדיקת הוא חזקה גמורה וקושייתם הוא דילמא לאו משום רוב הוא אלא משום חזקה ג"כ יש לתרץ עם מ"ש בעל קצוה"ח דבד"נ יש חזקה דגופי' כנ"ל וסלק חזקה להדי חזקה ומוכח שפיר דאזלינן בתר רובא וקושיות התוס' וקושיית בעל קצוה"ח הנ"ל [שהקשה דלא ניזול בד"נ בתר רובא כמו בד"מ כנ"ל] מתורצת חדא בירך חברתה ובזה י"ל מה שהקשו על הרמב"ם פ"א מהל' איסורי ביאה שכ' שם דממכה אביו ואמו ילפינן דאזלינן בתר חזקה והוא ע"פ הירושלמי והא בש"ס דילן בשמעתין איתא דהוא מטעם רובא ולפי מ"ש א"ש דמוכח ג"כ דאזלינן בתר חזקה דאל"כ לא הוי אזלינן בתר רובא משום חזקת גופי' כמו בממון אלא משום דמסלקינן האי חזקה נגד חזקת צדיקת שהוחזקה לנו בכך ומוכח דהורגין על החזקות וא"ל דילמא לעולם לא אזלינן בתר חזקה וא"כ לא משגחינן נמי אחזקת גופי' וסמכינן ארובא הא ליתא דחזקת גופי' הוא כמו חזקת ממון דודאי אזני' בתרי' וא"צ לזה לימוד כלל דאין מוציאין ממנו בלא ראיה כיון שהוא מוחזק בחיותי' כדאית' בב"ק דף מ"ו לגבי ממון מנין להמוציא מחבירו עליו הראי' וכו' מתקיף לה רב אשי הא ל"ל קרא סברא הוא מאן דכאיב ליה כאיבא אזיל לבי אסיא וא"כ הא דסמכינן ארובא ע"כ משום דמוקמינין לה נגד חזקת צדיקת ותרתי שמעית מינה ודוק:

יא ועפי"ז יש ליישב מה שמקשים בשם הגאון מו"ה צבי ז"ל מהלברשטאט לפי מ"ש התוס' לקמן בשם ר"ת דהיכי דממ"נ הוא נהרג לענין איזה מיתה הוא נהרג לא אזלינן בתר רובא א"כ תיקשי משריפת בת כהן דילמא לאו אביה הוא א"כ אינה בת כהן ומיתתה בחנק וא"ל רוב בעילות הא לענין איזה מיתה לא אזלינן בתר רובא ולפי מ"ש י"ל דר"ת לא קאמר כ"א ברובא לחודא כמו נסקלין בנשרפין דמיירי מיני' אבל בבת כהן אדרבה כיון דממ"נ נהרגת יש חזקת צדיקת בהדי הרוב וחזקת גופה אין עומד כנגדה כיון דממ"נ נהרגת וחזקה בהדי רובא י"ל דהוי כמו ודאי דהא אפי' ר' מאיר לא חייש למיעוט כה"ג ומהני אפילו לענין איזה מיתה ודוק:

ובזה י"ל ג"כ מה ששמעתי להקשות אהא דאיתא בת"כ פ' אמור ומובא בפוסקים לה יטמא על הודאי ולא על הספק ובשיטה מקובצת ב"מ בשם הרא"ש גבי קפץ אחד מן המנויין וכו' דעשירי ודאי אמר רחמנא לא אזלינן בתר רובא דאע"ג דהתורה אמרה דהיכי דמסופק לנו ניזול בתר רובא מ"מ אינו ודאי אלא דהאי ספיקא רחמנא שריא ע"ש ולפי"ז היכי משכחת לה דכהן יטמא לבתו או לאחותו דילמא לאו אביה הוא ואינה אחותו ורוב

בעילות לא מהני כיון דהתורה הקפידה דוקא על הודאי ולפי מ"ש א"ש דרובא עם חזקת צדיקת הוי כמו ודאי ובלא"ה כ' הגאון בפני יהושיע בפ' הכותב דאע"ג דהיכי דהרוב מכחיש החזקה הרוב עדיף מ"מ חזקה שאין רוב כנגדה הוא עדיפא מרוב והוי ודאי ועיין בנו"ב אה"ע סי' ס"ט:

ועוד י"ל קושיא זו האחרונה עם מ"ש הגאון בהפלאה בפ"ק דכתובות דהיכי דמחזקינין להרוב בנידון זה לענין שאר דברים מחזיקינין ליה אפילו למילתא דלא מהני רוב ומכ"ש בנידון זה דהא דמחזקינין ליה בכהן הוא משום רוב נמצא הא דאתה אוסר לו לטמא לאחותו הוא משום דסמכית ארוב זה דרוב בעילות וכו' וחיישית נמי דלאו אחותו היא משום דלא סמכית ארוב זה שני הפכים בנושא אחד ובדבור אחד כזה לא מצינו ולק"מ:

יב ודברי הרא"ש הנ"ל דאתי לידן נימא בה מילתא והנה עם שראיתי לגדולי המחברים תפסו זה לכלל מונח וליסוד מוסד דרובא לא הוי אלא ספיקא דשריא רחמנא ומשתמשים בסברא זו בכמה דוכתא מ"מ לא אמנע לכתוב מה שחנני ד' להבין דברי הרא"ש ז"ל ולפי מה שאבאר לאו כללא הוא והענין הוא כך דהאי עשירי ודאי אמר רחמנא ולא עשירי ספק מוקמונין בש"ס שם אקפץ אחד מן המנויין לתוך הדיר דכולן פטורין אפילו הן אלף והנה לכאורה לפי לישנא דקרא עשירי יהיה קודש יותר מסתבר למוקמי ליה דאם בהמה אחת שכבר נקבעה בשם ממשר נתערבה עם אחרת דמותרי' כ"א מהם משום דעשירי ודאי וכו' ולא עשירי ספק ואנן איפכא תנינן בפ"ט ממסכת בכורות דף נ"ח מן המעושרין לתוכן כלן ירעו עד שיסתאבו ועכצ"ל דיותר מסתבר ליה להש"ס למוקמי המיעוט אתחלת חיוב אבל לאחר שנקבע עליו שם מעשר דינו כמו בכל התורה דספיקו אסור ומקשינן בש"ס דליעשר ממ"נ אי בר חיובא הוא שפיר מעשר ואי לאו בר חיובא הוא ליפטר במנין הראוי ומשני עשירי ודאי וכו' ובאמת לא מצינו בשום מקום להתיר ספק כזה שיכול לצאת מן הספק דהרי אפילו לדעת הרמב"ם דס"ל ספיקא דאורייתא לקולא כתבו המוהרי"ט והפרי חדש דהיכי דיכול לברב הוי כמו ודאי ואסור [ותירצו בזה הא דהקשו על הרמב"ם ז"ל משמעתין דילפינן דאזלינן בתר רובא מספק טריפות] והרי כאן בודאי נתחייבו במעשר ויכול לעשר ממ"נ אינו נכנס כלל בגדר הספק ואע"ג דכל עשרה הם בספק מ"מ כשהן הרבה הבהמות האלו שקפץ אחד מן המנוין הם חייבין בודאי כמו בתחלה דבמה נפטרו דהרי יכול לעשר ממ"נ וגם אינו מפסיד בזה כלל דהא גם אותו שקפץ לא נתעשר עדיין וגם כי יכול לאכול בעצמו בקדושת מעשר ואפ"ה פטרו הכתוב [עיין בנודע ביהודא מהדורא תנינא שהרגיש בזה בחיו"ד סי' קצ"ז] הרי חזינן דדין זה דמעשר תליא בידיעה דהיינו שאינו נקרא ודאי רק ודאי הידוע בידיעה ברורה

והכרה גמורה ולא מה שהוא ודאי מצד הסברא ולכן אף שהוא ודאי חייב מצד הסברא כיון שאינו יכול לקבוע שם מעשר בודאי הידוע לכן פטור ע"כ לא אזלינן בתר רובא דרוב הוא אינו ודאי הידוע רק ודאי מצד הסברא וכ"ז במעשר דגלי רחמנא אבל בעלמא אפילו יש מקרא מפורש דבעינן ודאי דוקא גם רוב שהוא ודאי מצד הסברא הוא ודאי וכ"ז מדוייק בדברי הרא"ש ז"ל וזה לשונו ועוד י"ל כיון דחזינן דאפילו היכי דיכול לעשורי ממ"נ פטור משום דעשירי ודאי אמר רחמנא ולא עשירי ספק [ר"ל דבעינן ודאי הידוע] ואפילו אי אמרינן כל דפריש מרובא פריש עשירי ספק מיקרי [ר"ל שאינו ודאי הידוע] אלא שהתורה התירה ספק זה באיסורין כדכתיב אחרי רבים וכו' [ר"ל משום דהוי ודאי מן הסברא אע"ג דלגבי ידיעה הוי ספק] אבל הכא לעולם לא נפיק מכלל ספק עשירי [ר"ל דאינו ודאי הידוע] וכל מעיין בצדק ישפוט מישרים כי ת"ל דעת קדושים מצאתי וכנים הדברים ודרך כלל אני אומר כי הרא"ש ז"ל לא חידש לנו בזה שום כלל חדש דהא דרוב הוא אינו ודאי הידוע הוא פשיטא דפשיטא ומה שהוא ודאי מצד הסברא דבר זה לא הכחיש לנו כלל רק שתירץ קושיות התוס' דניכבשינהו דניידי וכו' בטיב טעם וראוין הדברים למי שאמרן: ומעתה דעת לנבון נקל מ"ש הגאון בפליתי סי' ק"י לענין הך עובדא המובא בס' בית הילל בתערובות בהמות וצלע אחד נלקחה קודם שנודע הטריפו' וחציה השני נלקחה אחר שנודע הטריפות והרכיע להיתרא מכח סברת הרא"ש, הנ"ל עי"ש הנה דברי הרא"ש אינם מעלים ארוכה כלל לענין זה. אמנם אם יש מקום לומר כיון שהצלע הראשונה אין אנו מתירין אותה מחמת ודאי הידוע רק מן הסברא לא הוי כמו שבא אלי' והעיד עלי' ועי"ז אפשר לאסור השנית בזה לא אצא לאלוק על דברי הגאון ז"ל אך מדברי הרא"ש אין סיוע לזה וכ"ש אשר יסורו בזה מעל הרא"ש ז"ל תלונות כמה קושיות המרבים הבל את כולם ישא רוח כאבק פורח וכעלה נבל ומ"ש הגאון בש"ש ש"ב פט"ו לתרץ מה שהקשו על הרמב"ם דס"ל ספיקא דאוריתא לקולא מקידושין דף ע"ד ממזר ודאי אמר רחמנא ולא ממזר ספק ול"ל קרא וכו' ותירץ דבממזר אפילו איכא רוב פסולין ופירש אחד מ"מ מיקרי ספק כמ"ש הרא"ש הנ"ל והנה עם שביררתי דאין זה ענין לדברי הרא"ש מ"מ י"ל כן כיון דא"א לאוקמי המיעוט על הספק אמרינן דהתורה הקפידה על ודאי הידוע וא"ת א"כ הא דאיתא בת"כ לה יטמא לודאי ו לספק למאי דקימ"ל ספיקא מדאוריתא לחומרא ל"ל קרא [ועי'תוקמי המיעוט אף היכי דהוי רובא לקולא] הנה זה באמת קושית הנימוקי יוסף בהלכות קטנות וז"ל בד"ה על הודאי וכו' וצ"ע לר איצטריך אי למיעוטי ספק בן קיימא פשיטא ספיקא לחומרא ואימיעוטי בני תערובות כגון כהנת וישראלית וכו' ה"נ פשיטא דק איסורא לחומרא ע"כ: וראיתי בגליון שם בחידוש אנשי

שם לתרץ וז"ל משום דאיכא מצוה לטמא לקרום וה"א דספיקא לחומרא ויטמא ע"כ ודבריהם תמוהים היאך היה ה"א חייבו משום ספק מצוה כיון דאיכא ספיקא דאיסורא ושמא לאו אחוו הוא ועובר על האיסור ואינו מקיים המצוה אמנם כד דייקינ אפשר לאשכוחי ספיקא דמצוה בלא ספיקא דאיסורא עפ"י מה דאית ביבמות דף ק' מתניתין מי שלא שהתה אחר בעלה שלשה חדשי וכו' ונשאת וילדה וא"י אם בן ט' לראשון אם בן ז' לאחרון וכו' היו שניהם כהנים הוא אונן עליהם והם אוננין עליו הוא אינו מטמא לה והם אינם מטמאין לו ע"כ ובש"ס שם מקשינן אלא הם אוננים טו הא לא משכחת לה אלא בגרושה אימא סיפא היא אינו מטמא להם וכו' אמאי בשלמא לשני לא ליטמי אלא לראשון ליטמא ממ"נ אי רי' הוא שפיר קמטמא לי' ואי בר בתרא הוא שפיר קמטמא ליי דהא חלל הוא ומשני משכחת לה בקידושי טעות ואליבא דר' ישמעאל ע"כ והקשה הט"ז באה"ע סימן ג' ס"ק ט' אמאי לא משני האי אינו מטמא להם פירושו דאינו מחויב לטמא להם דאעפ"י שצוה להתעסק בז' מתי מצוה כדאמרינן לה יטמא מצוה לטמא מ"מ ספק אינו מחויב כמ"ש הרשב"א בתשובה סי' כ"ז במה שהשיב להר"י צרפתי בהא דאיתא בת"כ דכהן מטמא לאביו משום חזקה והקשה ר"י הנ"ל דלמה ליה חזקה הא ממ"נ מותר דאי לאו אביו הוא א' אינו כהן והשיב הרשב"א דלענין מצוה קאמר דאי לאו חזקה הוי ספיקא והי' פטור ומשום חזקה הוא דחייב ותירץ הט"ז דבאמת הוי מ לשנויי הכי אלא דניחא ליה לשנויי דלא יטמא מצד איסורא עכ"ד. ובזה ניחא מה שמקשים על הרמב"ם והפוסקים שהעתיקו הא אינו מטמא להם והא בש"ס מוקמינן לה דאיירי בקידושי טעות ואליבא דר' ישמעאל עי"ש ואנן לא קי"ל כן כמ"ש הרמב"ם פ"ז מהל' אישות ובטוש"ע סי' ל"ח דבקידש על תנאי וכו' צריכה גט א"כ לא נשכחת להאי דינא מכח קושיות הש"ס דליטמא ממ"נ אך לפי דברי הט"ז י"ל דנ"מ דאינו מחויב מספק והגאון בישועת יעקב שה פלילות עם הט"ז בל ידעתי מה כי דברי הט"ז נכונים וברורים] לפוס מיהא דמצינו ספיקא דמצוה בלא ספיק' דאיסורא בגוונא הנ"ל דמותר לטמא ממ"נ וע"ז קאמר הת"כ לה יטמא [היינו הא דאמרינן לה טמא מצוה לטמא] על הודאי ולא על הספק והיינו בכה"ג דש"ס הנ'. מן הראשון דאיסורא ממ"נ דבספק פטור ממצוה הנ"ל וע"ז קאמר נמי בת"כ דלאביו חייב משום חזקה [דאתי' מכח רובא כמ"ש לעיל באות ז'] או משום רוב בעילות וכו' עכ"פ ממוצא הדברים אנו למדין דמ"ש הרא"ש דרוב אינו ודאי לא קאמר רק היכי דההתורה מיעטה בפירוש אף מה שהוא ודאי מצד הסברא כגון בעשירי ודאי כמו שנתבאר לעיל ובעינן דוקא ודאי הידוע בבירור גמור לכן גם רוב לא מהני אבל בשאר מקומות חשבינן רוב כודאי:

ואפילו את"ל דגם בשאר מקומות היכי דהקפידה תורה על ודאי ממעטינן רוב היינו דוקא אם אי אפשר לאוקמי המיעוט על ספק השקול כגון בממזר לדעת הרמב"ם כמ"ש בעל קצוה"ח כנ"ל אבל כל מקום שיש לאוקמי המיעוט על ספק אפילו אם יהיה מפורש בתורה לישנא דודאי מ"מ לא ממעטינן רוב וק"ו ב"ב של ק"ו היכי דהתורה גילתה בפירוש דרוב מהני ומיעטה הספק כמו בטומאת קרובים דכ' בת"כ דלאביי הוא מיותר דנלמד בק"ו מן לאמו אך דהיה ה"א דהיא ספק קמ"ל דניזול בתר רוב לענין חיוב המצוה כמו דאזלינן בכל מקום אחר הרוב והמיעוט קאי על הספק וגם יש טעם למאי איצטריך למיעוטי ספיקא כמו שנתבאר. א"כ אותו המקשה קושי' הנ"ל לא ידעתי למה הקשה כאן יותר מבכל התורה דאזלינן בתר רובא ויותר אין להאריך וזה מה שרציתי לבאר להגות סיגים מכסף ויצא לצירוף דברי הרא"ש ז"ל. יג וקושית הנימוקי יוסף הנ"ל דלמאי איצטריך למיעוטי ספיקא פשיטא דספיקא לחומרא יש לתרץ באופן אחר על פי דעת הפוסקים דאבילות דאורייתא ולפי מ"ש הרמב"ם בס' המצות מצוה ל"ז בהלכות אבילות פ"ב הטעם דהתירה התורה טומאת קרובים ר שיתעסק עמהן ויתאבל עליהן ע"כ א"כ לפי"ז כיון דלענין אבילות הוי ספיקא דאורייתא לחומרא וחיי להתאבל עליהם כדאיתא הוא אונן עליהם והם אוננין עליו [והתו והרא"ש דס"ל אבילות יום ראשון מדרבנן נדחקו בזה עיין עליהם מ"ק ושאר דוכתי' א"כ היה ה"א דמותר לטמא ג"כ דטומאה תלי באבילות כנ"ל קמ"ל והבן גם הלום ראיתי בס' חתם סוער מהגג מוהרמ"ס ז"ל מפ"ב שנדפס מחד שמתרץ קושי' הנ"ל דנ"מ בזה דירה תורה הספק דהוי דינו כודאי ואם יהיה עוד ספק כגון ספק פ שגירש אשתו ספק גירושין דהוי ספק ספיקא אכן אחר שאסרה רה ספיקא דקרובים הוי כודאי גרושה עי"ש וזה נכון מאד ועוד לפלפל בזה בכמה דרכים ואכ"מ רק להראות כי שערי התירוצים לו ננעלו לתרץ קושית הנימוקי יוסף הנ"ל ושפיר קאי המיט על הספק השקול:

יד והנה בתחלת עיוני עלה ועתי דמ"ש הרא"ש דרוב אינו כודאי היינו דוקא בגוונא דמוי שם דנימא כל דפריש מרובא פריש והיינו ע"ד מ"ש בנו"ב מ"ת ישועת יעקב יו"ד לתרץ קושית התוס' אהא דבעינן בבהמה שמונה ים דוקא ולא אזלינן בתר רובא דרוב בהמות ולדות בני קיימא ילדן משום דלא אזלינן בתר רובא רק כשאנו דנין על דבר פרטי אמרינן דה מילתא הוא הוא מן הרוב אבל כשאנו דנין לעשות תקנה הכוללת צרין אנו לתקן גם עבור המיעוט דהא גם המיעוט הוא בעולם וא"כ מיעוט יבא לכלל איסור לכן לא אזלינן בתר הרוב עכת"ד ולפי"ז א דאמרינן כל דפריש מרובא פריש נהי דעל כל חד היא דבר פרט מ"מ הא גם המיעוט יכנס בכלל זה לכן אע"ג דמכל מקום סמכי למימר דכל חד

פריש מרובא היינו משום דכל חדא בשעתיה הוא בר פרטי מ"מ כיון שסופינו להכניס גם המיעוט בזה איך נאמר דרו זה הוא כודאי כיון דתברא בצידו וע"כ צ"ל דאינו אלא ספיקא דרחנא שרי' אבל בעלמא כשאנו דנין על דבר פרטי שהוא מרובא דעלמו הוי כודאי מצד הסברא ובזה מתורץ מה שהקשה הגאון בש"ש אא דאמרינן בקידושין פרק עשרה יוחסין גבי ממזר בקהל הוא ודל הוא דלא יבא אבל בקהל ספק יבא איך משכחת קהל ודאי דילמא לאו אביו וכו' ועל כרחך משום רוב בעילות וכו' ורוב אינו כודאי לפי סברת הרא"ש ולפי מ"ש ניחא דבכה"ג גם הרא"ש מודה וזה נכון מאד אמנם לפי מה שביארתי לעיל א"צ לכל זה [והא דאיצטריך למיעוטי ספק קהל לדעת הרמב"ם דספיקא לקולא כבר נתבאר בדברי המחברים]: טו בתוס' ד"ה לר' מאיר דחייש למיעוטי וכו' דאי אמרינן אוקי בהמה בחזקת שלא ילדה אדרבה העמד ולד בחזקת שאינו קדוש בבכורה שהי' חולין במעי אמו ע"כ ראיתי בשער המלך פ"ט מהלכות טומאת מת שהקשה לפי דברי התוס' דחזקת מעי אמו חשיבה חזקה א"כ האיך בעי למיפשט בסוגיין מרישי' של עולה דאזלינן בתר רוב דלמא התם היינו טעמא דאזלינן בתר חזקת מעי אמו שאין טריפות פוסל בו כדקי"ל ביו"ד סי' י"ג ע"כ ונלענ"ד דבלא"ה דברי התוס' תמוהין מאד דאיך נעמיד על חזקת מעי אמו הא גם במעי אמו מספקינן ליה בבכור אלא שלא היה שייך בו דין בכור מגזרת הכתוב דבפטר רחם תלי' רחמנא וכל בכור ודאי נמי הכי הוא דיניה דאינו קדוש עד שיולד אבל עכשיו שנולד ואישתני דיניה שפיר יש להסתפק ביה בדין בכור על כן נראה לענ"ד ברור דהתוס' לא כתבו כאן חזקה זו אלא נגד חזקת בהמה שלא ילדה דחזקת בהמה שלא ילדה ג"כ מעומעמת הוא מטעם הנ"ל וחדא טכסיסא הוא דהא כל חילי' דחזקה זו הוא משום דידעינן דמשעה שנולדה עד שעה שראויה לילד לא ילדה וא"כ איך נעמיד אותה עתה בשעה שהיא ראוי' לילד ורוב בהמות מתעברות ויולדות אחזקה שהיה לה בשעה שאינה ראוי' וזה מבואר להדיא בתוס' בכורות דף כ' ד"ה ר' יהושיע וכו' וז"ל ועוד וכו' דהיכי דאיכא רובא וחזקה וכו' והכא איכא רובא דאין מטיפות וחזקה שהיא בחזקת שלא ילדה ונראה לתרץ דלהכי חיישינן למיעוט מטיפות משום דרוב בהמות מתעברות כשמגיעות לזמן שראויות להתעבר בו מתעברות עכ"ל והן הן הדברים שכתבתי וכל זה מדויק בדברי התוספת בסוגיין דכתבו וז"ל דאי אמרינן אוקי בהמה בחזקת שלא ילדה אדרבה העמד ולד בחזקת מעי אמו ע"כ ר"ל אם תחשוב חזקת שלא ילדה לחזקה א"כ גם לעומת זה יש חזקה דמעי אמו. ואם תדחה חזקה דמעי אמו מטעם שנתבאר א"כ גם חזקה שלא ילדה אינה חזקה מטעם זה וכנ"ל הנה כי כן לפי האמת דעת התוס' דב' חזקות אלו אינם חזקות כלל וממילא לק"מ מה שהקשה בשעה"מ

מחזקת מעי אמו לענין טריפות דהא גם במעי' מספקינן בטריפות רק שאין שייך במעי אמו דין טריפות מגזה"כ כל בבהמה תאכלו אבל עכשיו כשנולדה ואישתני דיניה יש להסתפק בטריפות ואין כאן חזקה כלל ואתי שפיר:

סליק מסכת חולין: